
Samboskab, Ægteskab og Forældrebrud

***En analyse af børns familie-
forhold gennem de første leveår***

Mai Heide Ottosen

København 2000
Socialforskningsinstituttet
00:9

Samboskab, Ægteskab og Forældrebrud

En analyse af børns familieforhold gennem de første leveår

Forskningsleder Vita Bering Pruzan

Forskningsgruppen om børn, unge og familier, etniske minoriteter og velfærdsfordeling

Sekretærarbejdet er udført af forskningssekretær Jette Buntzen

Undersøgelsens følgegruppe:

Landsdommer, dr.jur. Svend Danielsen, Østre Landsret

Forskningslektor Lisbeth B. Knudsen, Demografisk Forskningscenter

Fuldmægtig Anders Mogensen, Socialministeriet

Professor Linda Nielsen, Københavns Universitet

Forskningsleder Vita Bering Pruzan

Kontorchef Marianne Samuelsen, Civilretsdirektoratet

ISSN 1396-1810

ISBN 87-7487-642-2

Sats og tilrettelæggelse: Socialforskningsinstituttet efter principiayout af Bysted A/S

Omslagsfoto: Henrik Brahe

Oplag: 1.000

Trykkeri: Holbæk Center-Tryk A/S

Socialforskningsinstituttet

Herluf Trolles Gade 11

1052 K

Tlf. 33 48 08 00

Fax 33 48 08 33

www.sfi.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

Forord

Denne undersøgelse er en af flere analyser, der er baseret på Socialforskningsinstituttets forløbsundersøgelse af 6.000 danske børn, som blev født i 1995. Forældrene til disse børn blev interviewet for første gang i 1996, mens anden dataindsamling fandt sted i 1999, da børnene var ca. 3½ år.

Formålet med nærværende undersøgelse er at indkredse, hvilken betydning de juridiske bånd omkring familielivet har. Ved at følge familierne gennem børnenes første leveår belyses det, hvorfor nogle forældrepar vælger at indgå ægteskab, mens andre foretrækker et samliv som samboere. Det belyses endvidere, om de juridiske konstruktioner mellem kernefamiliens medlemmer har betydning for den måde, "det fortsatte forældreskab" udformer sig på, hvis forældrene går fra hinanden.

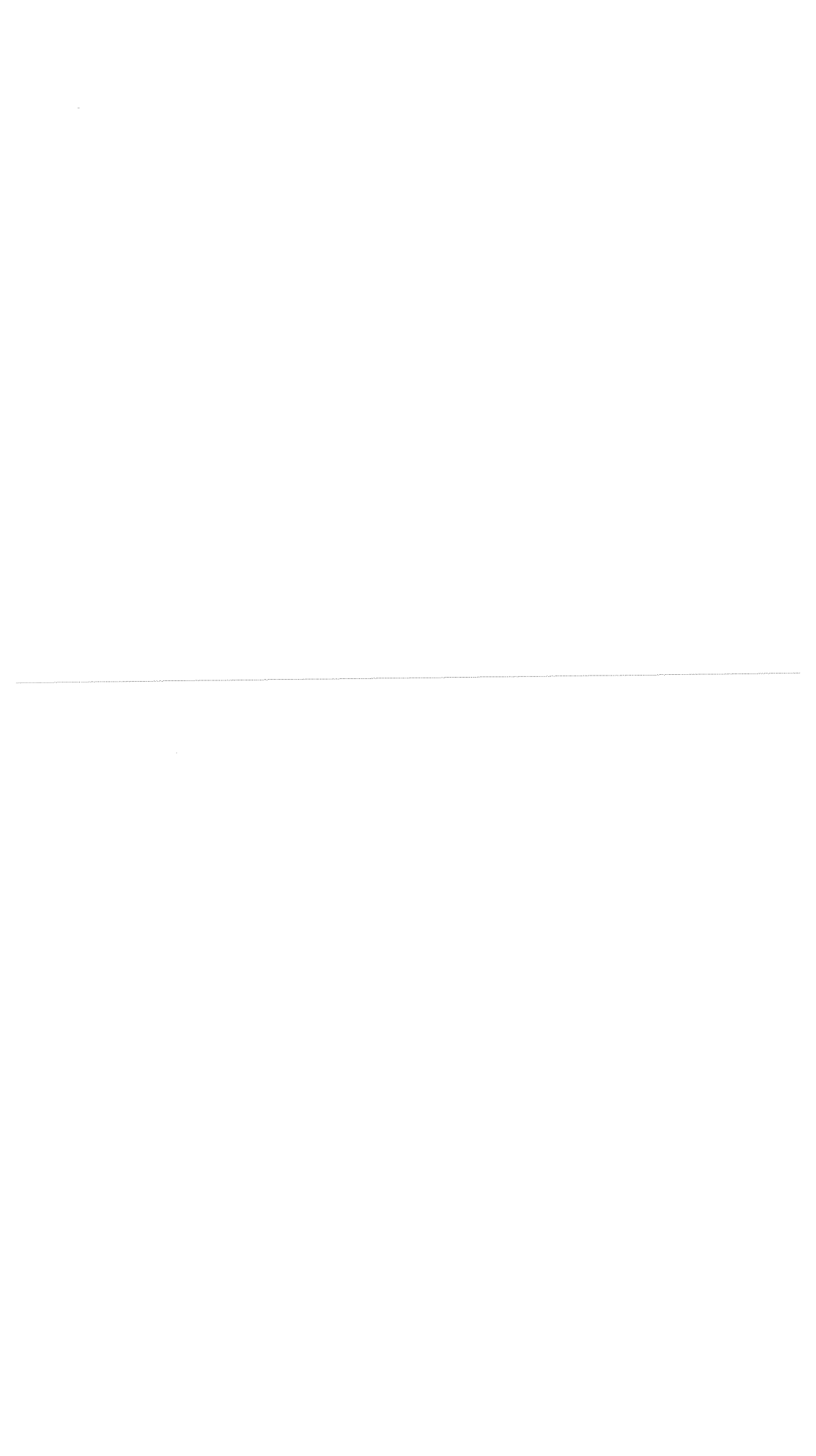
Til undersøgelsen har været knyttet en følgegruppe, der har fulgt projektet. Denne gruppe skal takkes for sine konstruktive og værdifulde bidrag. Manuskriptet har været læst og kommenteret af professor Lars Dencik fra Roskilde Universitetscenter, der ligeledes takkes for nyttige råd og kommentarer.

En tak skal også rettes til Socialministeriet, Justitsministeriet og Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd, der finansielt har bidraget til, at undersøgelsen kunne realiseres.

Undersøgelsen er gennemført af ph.d. Mai Heide Ottosen.

København, september 2000

Jørgen Søndergaard

Indhold

Kapitel 1	
Sammenfatning og perspektiver	9
Baggrund og formål med undersøgelsen	9
Data	9
Sammenfatning af undersøgelsesresultater	10
Samboskab er betinget af livsfase	10
Samlevsstatus som pejlemærke for den ydre konsolidering ...	11
Er samboere mere ligestillede?	12
Hvem blev gift, og hvem gik fra hinanden?	13
Forældremyndighed før og efter samlevsbruddet	13
Skilsmissebarnet som konfliktområde	15
Forsørgelse af skilsmissebarnet: Et standardiseret felt	16
Perspektivering	16
Kapitel 2	
Undersøgelsens formål og problemstilling	21
Baggrund for undersøgelsen	21
De moderne familiebånd som sociologisk felt	22
Undersøgelsens formål og problemstilling	25
Data og undersøgelsesdesign	26
Fremstillingens disposition	27
Terminologi	28
Kapitel 3	
Samboskab som socialt fænomen	29
Den demografiske udvikling i Danmark	29
Samboskab i makroperspektiv	30
Samboskab - et heterogent socialt fænomen	32
Samboskab i mikroperspektiv	34
Samboskab og forældrebrud	36
Samboskab – en selvstændig familietype?	38
Kapitel 4	
Demografisk beskrivelse af småbørns familieforhold	43
Indledning	43
Gift, samboende og enlige spædbørnsforældre i 1996	43
Gift, samboende og enlige småbørnsforældre i 1999	46
Samboende forældrepar, som indgik ægteskab	49

Livsfase?	49
Familieforøgelse	50
Bosætning	52
Kernefamilier, som blev opløst	54
Forældrenes tidligere erfaringer med familieopløsning	56
Forældremyndighed blandt samboere	57
Opsummering og konklusion	58

Kapitel 5

Materielle opvækstrammer for småbørn i forskellige

familietyper	61
Indledning	61
Forældrenes uddannelsesressourcer og beskæftigelsesforhold	62
Indkomstkilder og økonomiske afsavn	69
Familiernes indkomstkilder	69
Økonomiske afsavn i småbørnsfamilier	72
Egen vurdering af økonomien	75
Familiernes arbejdsmarkedstilknytning og økonomiske situation	75
Familiernes boligforhold	76
Opsummering og diskussion	78
Hvordan hænger indre og ydre konsolidering sammen?	79

Kapitel 6

Barnet som fælles projekt

– kønsarbejdsdelingen i småbørnsfamilier	83
Indledning	83
Anvendte indikatorer	84
Kønsarbejdsdelingen i spædbarnsfamilien	86
Udvikling af forskelle i lønarbejdstid	88
Symmetri i omsorgsarbejdet - samboere og gifte set i tidsperspektiv	92
Ligestilling i praksis og på papiret - omsorg og forældremyndighed	94
Opsummering/konklusion	96

Kapitel 7

Hvem blev gift, og hvem gik fra hinanden? .....

Problemstilling	99
Data og metode	99
Delanalyse 1: Karakteristika ved gifte og samboende forældre i 1996	102
Delanalyse 2 og 3: Samboere, som blev gift og gik fra hinanden ..	103
Delanalyse 4: Gifte forældrepar, som blev skilt	105

Delanalyse 5 og 6: Konsolidering eller opløsning? – Karakteristika ved gifte, samboende og opløste småbørnsfamilier i 1999	106
Konklusion	110

Kapitel 8

Forældremyndighed, samboskab og forældrebrud	113
Problemstilling	113
Data og metode	113
Undersøgelsesfund	116
Forældremyndighed/legale bånd under samlivet	116
Valg af forældremyndighed ved samlivsbruddet	117
De juridiske båndes betydning for den sociale udformning af det fortsatte forældreskab: daglig omsorg, samvær og forældresamarbejde	121
Andre faktorerens betydning for den sociale udformning af det fortsatte forældreskab	122
Opsummering, diskussion og implikationer	124

Kapitel 9

Når barnet bliver konfliktområde	129
Indledning	129
Konsensus eller konflikt om forældremyndigheden	129
Samværsproblemer og forældresamarbejde	133
De “konflikttramte” børns familiesituation	137
Opsummering og konklusion	139

Kapitel 10

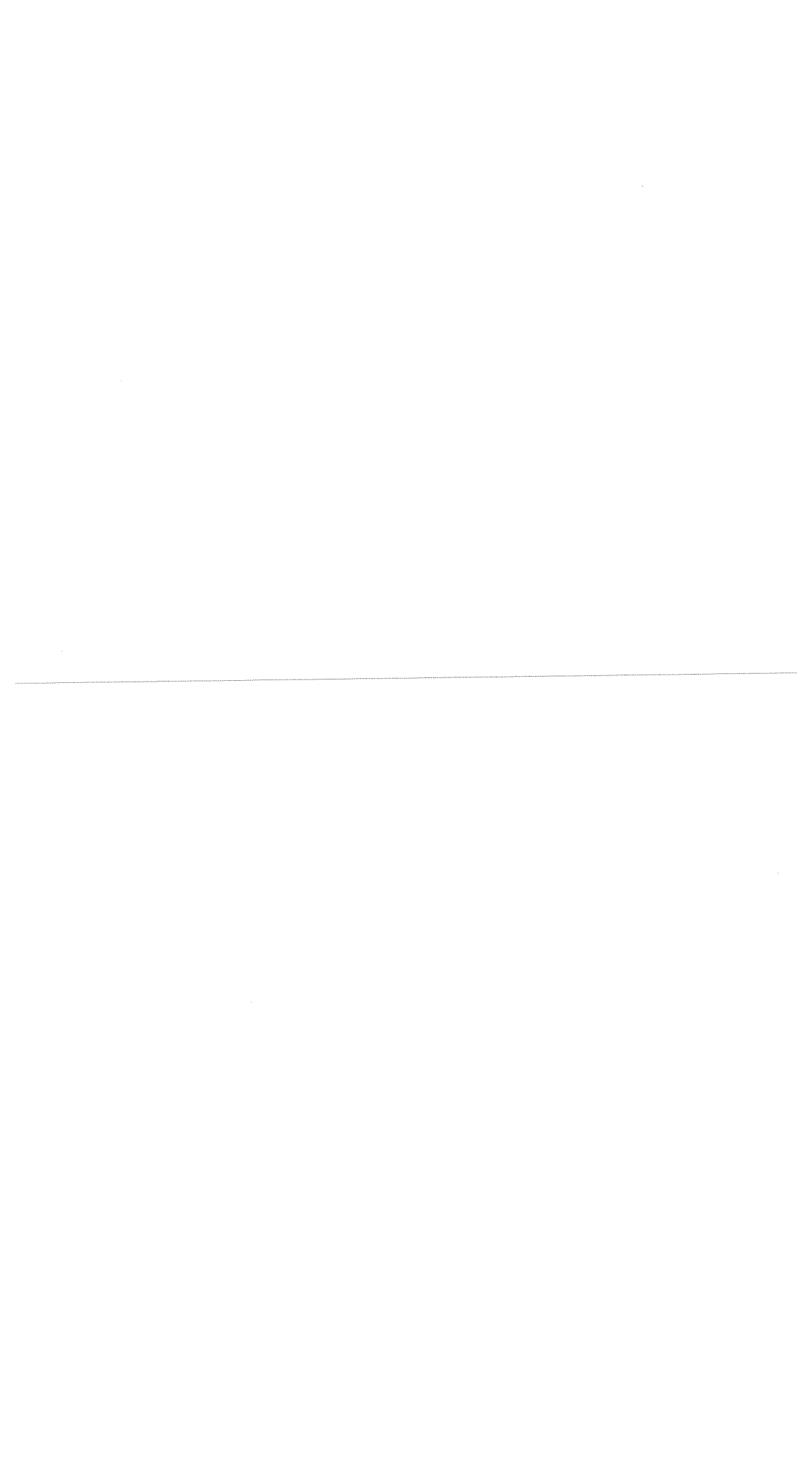
Forældremyndighed og forsørgelse	143
Indledning og problemstilling	143
Reglerne om børnebidrag	143
Tidligere undersøgelser om børnebidrag	144
Forekomst af børnebidrag og uformel økonomi	145
Forsørgelsespligt og fortsat forældreskab	148
Aftalte og fastsatte børnebidrag	150
Direkte eller indirekte økonomisk udveksling?	151
Opsummering og konklusion	154

Bilagstabeloversigt	157
--------------------------------------	------------

Bilagstabeller	161
---------------------------------	------------

Litteratur	185
-----------------------------	------------

Socialforskningsinstituttets udgivelser siden 1.1.1999	195
---	------------

Sammenfatning og perspektiver

Baggrund og formål med undersøgelsen

De sidste 30-40 år har været karakteriseret ved en betydelig vækst i både skilsmisser og i andelen af samboende par, som ikke er gift. I et internationalt perspektiv indtager Danmark sammen med det øvrige Skandinavien en særstilling, fordi knap halvdelen af alle børn fødes uden for ægteskab.

Udviklingen betyder, at båndene mellem kernefamiliens medlemmer er blevet genstand for øget individualisering og valgfrihed i forhold til tidligere. Man kan til- eller fravælge ægteskabet og som ugift forældrepar kan man beslutte, om der skal være fælles eller eneforældremyndighed over barnet.

Undersøgelsens formål er at indkredse, hvilken betydning de juridiske bånd omkring familielivet har: Hvorfor vælger nogle forældrepar at besegle deres forhold med et ægteskab, mens andre – måske mere vedvarende – foretrækker et samliv som samboere? Hvorfor vælger nogle samboende forældrepar at have fælles forældremyndighed over barnet, mens det i andre tilfælde er moderen, der alene er forældremyndighedsindehaver? Gør det nogen forskel for barnet i det praktiske hverdagsliv, om forældrene er gift eller samboende, og har de juridiske konstruktioner mellem kernefamiliens medlemmer betydning for, hvordan det “fortsatte ægteskab” udformer sig, hvis forældrene går fra hinanden?

Data

Undersøgelsen er baseret på kvantitative forløbsdata, der hidrører fra en stikprøve på ca. 6.000 tilfældigt udvalgte, danske børn, som blev født i efteråret 1995. Mødrene blev interviewet, da børnene var 4-5 måneder gamle, mens fædrene dengang selv udfyldte et spørgeskema. I 1999 blev mødrene geninterviewet. Undersøgel-

sesmaterialet gør det dermed muligt at følge småbørns familieforhold fra fødslen og frem til de er 3½ år gamle.

Sammenfatning af undersøgelsesresultater

Den ene af undersøgelsens to problemstillinger drejer sig om de juridiske bånd mellem børns forældre, mens den anden omhandler den juridiske relation mellem børn og fædre.

Med hensyn til den første problemstilling er det teoretiske udgangspunkt, at det moderne parforhold i højere grad end tidligere er blevet en "ren", men også mere skrøbelig relation (jf. Giddens 1992). Undersøgelsens bredt formulerede hypotese er, at sambo-skab er knyttet til den fase i samlivet, hvor det ligeværdige, symmetriske partnerskab har de bedste muligheder for at lade sig dyrke, alene i kraft af de fordele som forholdet kan tilbyde. Det ægteskabelige samliv antages at være knyttet til en fase, som i højere grad er præget af konsolidering, hvor det efterhånden mindre frit flydende parforhold forankres i eksterne kriterier og forpligtelser. Dette kan bl.a. indebære, at kønsrollerne får en mere konventionel udformning.

Hypotesen undersøges empirisk ved at belyse om småbørnsfamilier med samboende forældrepar adskiller sig demografisk og socioøkonomisk fra familier med gifte forældrepar, og om den sociale organisering af familielivet er anderledes, præget af mere symmetri. I tilknytning hertil sætter undersøgelsen endvidere fokus på den selektion, der sker i kernefamilier i børns første leveår. Det belyses derfor, hvilke faktorer, der indvirker på, at samboende småbørnsforældre indgår ægteskab og hvilke forhold, der er betydende for, at kernefamilier bliver opløst.

Samboskab er betinget af livsfase

Lidt over halvdelen af undersøgelsens børn (55 procent) blev født i ægteskab, mens 41 procent ved fødslen havde samboende forældre. Fire procent af børnene var født af enlige mødre. Et barns sandsynlighed for at være født af samboende frem for gifte forældre er snævert forbundet med, hvornår i forældrenes (sam)liv, det

---

kommer til verden. Ægteskab er således helt usædvanligt blandt unge førstegangsførelser, som kun har levet sammen i få år. Et barn, der fx er født som den tredje i søskenderækken, hyppigst af noget ældre forældre med et længere samliv bag sig, vil til gengæld næsten altid være født i ægteskab.

Da børnene var 3½ år var andelen med samboende forældre halveret. Samtidigt var det nu 2/3 af børnene, der levede i kernefamilier med gifte forældre. Andelen af børn, som ikke levede sammen med begge forældre, var steget til 10 procent. Undersøgelsen viser, at to ud af tre børn, der havde oplevet forældrebrud, var rekrutteret fra familier med samboende forældre.

Undersøgelsen viser videre, at ændringer i familiesammensætningen har sammenhæng med, om samboende småbørnsforældre gifter sig eller forbliver samboende. Hvis børneflokkene forøges indgår forældrene hyppigere ægteskab. Også bosættelsen har en betydning. Forældrepar, der bor i enfamiliehus (fast ejendom) er mere tilbøjelige til at gifte sig end dem, der bor i etageejendom. Undersøgelsen tyder dermed på, at ægteskab er knyttet til en mere konsolideret fase i parforholdet, hvor man foretager fælles langtidsinvesteringer, dvs. hvor forholdet i stigende grad bindes op på ydre forpligtelser.

Samlivsstatus som pejlemærke for den ydre konsolidering

Undersøgelsen har sat fokus på de materielle opvækstvilkår for småbørn, der lever i biologiske kernefamilier med gifte henholdsvis samboende forældre, i sammenbragte familier og i eneforsørgersfamilier. Analysen viser, at forældrenes samlivsstatus – den indre konsolidering – kan anvendes som et pejlemærke for den ydre konsolidering, dvs. de sociøkonomiske ressourcer i familierne. Øverst på velfærdsstigen, hvor de gifte forældrepar er placeret, er billedet præget af relativt mest uddannelseskaptal, af konsoliderede positioner på arbejdsmarkedet, af stabile indtægtsforhold, få økonomiske afsavn og gode boligforhold. På næste trin følger de samboende forældrepar, der med færre uddannelsesressourcer befinder sig i en skrøbeligere position på arbejdsmarkedet og derfor

hyppigere er modtagere af offentlige indkomstoverførsler. På det tredje trin, hvor de sammenbragte familier placerer sig, er disse tegn på materiel skrøbelighed yderligere skærpet. Samtidigt er der dog tendenser til, at de nye familiedannelser indebærer bedre forsørgelsesmuligheder for barnet end den oprindelsesfamilie, det tidligere kom fra. Nederst på velfærdsskalaen, hvor eneforsørgerfamilierne befinder sig, er det relative armød mest udbredt.

I undersøgelsen påpeges det, at indretningen af det offentlige velfærdssystem og ægteskabsinstitutionen kan bidrage til at forklare de sociale skævheder mellem gifte og samboende forældrepar. Personer, som modtager kontanthjælp kan have direkte økonomisk fordel af ikke at være gift, mens de fleste af de rettigheder, som knytter sig til ægteskabet, først for alvor er attraktive, hvis man har mulighed for at akkumulere økonomiske værdier.

Er samboere mere ligestillede?

En symmetrisk kønsarbejdsdeling, hvor begge forældre er fuldtidsarbejdende og varetager omsorgsarbejdet for børnene på lige fod, er mest udbredt i starten af familiekarrieren, dvs. på et tidspunkt, hvor forældrene typisk endnu ikke har giftet sig. Det er derfor især de først fødte børn, som bliver genstand for den moderne faderrolle. I takt med at børneflokket vokser, har kønsrollerne tendens til at få et mere traditionelt præg, med faderen som hovedforsørger og moderen som den primært ansvarlige for omsorgs- og husarbejdet. Ved en umiddelbar betragtning er spædbørn med samboende forældre derfor omfattet af en mere *symmetrisk organisering af familielivet* end spædbørn med gifte forældre.

Undersøgelsen tyder imidlertid på, at en symmetrisk organisering af familielivet fungerer som en "ægteskabsfælde". De samboere, der i udpræget grad havde haft spædbarnet som fælles projekt, giftede sig hyppigere end andre. Over tid gik denne symmetri imidlertid fløjten. Undersøgelsen danner dermed grundlag for en tese om en paradoksal dynamik ved den moderne parrelation: At praktiseret ligestilling om barnet vil fremme ægteskabstilbøjeligheden, mens ægteskabet vil fremme en traditionalisering af kønsrollerne.

Hvem blev gift og hvem gik fra hinanden?

Hvilke forhold har indflydelse på, at 3½-årige småbørn har samboende frem for gifte forældre, og hvilke faktorer har sammenhæng med, at børn i denne aldersgruppe har oplevet forældrebrud frem for fortsat at leve i intakte kernefamilier? Undersøgelsen tyder på, at det i et vist omfang er samme processer, der er på spil. For det første har livsfasebetingede forhold betydning for, om forældrenes relation konsolideres eller opløses. Småbørn med unge forældre og med forældre, der har et kort samliv bag sig, har ikke alene hyppigere fortsat samboende forældre, men har også hyppigere oplevet forældrebrud. For det andet sker der en social selektion. Ægteskabet tiltrækker familier med størst socioøkonomisk potentiale, mens forældrepar med ustabil indtægtsgrundlag hyppigere forbliver samboende eller har risiko for at blive opløst. Endelig har det indbyrdes klima mellem forældrene betydning. Uoverensstemmelse i parforholdet bevirker, at der ikke træffes beslutning om at indgå ægteskab eller at parterne går hver til sit.

Alt i alt danner undersøgelsefundene grundlag for konklusionen om, at samboskab som familieform forekommer at være baseret på et mere skrøbeligt fundament end den ægteskabelige samlivsform. Denne konklusion understreges yderligere af, at småbørn med samboende forældre har dobbelt så stor sandsynlighed for at opleve samlivsbrud, sammenlignet med børn født i ægteskab, også når man tager højde for de ovennævnte faktorer.

Forældremyndighed før og efter samlivsbruddet

Undersøgelsens anden problemstilling drejer sig om betydningen af de juridiske bånd mellem småbørn og deres fædre med fokus på situationen efter samlivsbruddet. Det belyses, hvilke forhold, der virker ind på, at ugifte forældrepar får fælles forældremyndighed ved barnets fødsel, og hvad dette valg betyder for den sociale organisering af forældreskabet, efter at forældrene er gået fra hinanden.

Småbørn med tidligere samboende forældre havde sjældnere været omfattet af fælles forældremyndighed fra fødslen end de børn (60 procent), der i samme alder fortsat levede i kernefamilier med

samboende forældre (85 procent). Der er i undersøgelsen markante indikatorer på, at de tidligere samboere, der aldrig fik fælles forældremyndighed, er en speciel gruppe, som måske aldrig ville have etableret et samliv, hvis ikke det havde været på grund af barnets ankomst til verden.

Ved samlivsbruddet fortsætter samboere som regel med den forældremyndighedsordning, de havde under samlivet. Blandt de gifte forældrepar fravælger knap 40 procent den fælles forældremyndighed ved separationen. På tidspunktet omkring samlivsbruddet er andelen af børn, der er omfattet af fælles forældremyndighed, derfor omtrent den samme blandt tidligere gifte og tidligere samboende. Den afgørende forskel mellem tidligere gifte og samboende forældre består i, at beslutningen om fælles forældremyndighed træffes på to forskellige tidspunkter.

I undersøgelsen belyses, om forældrenes civilstand, og herunder også om den omstændighed, at der var fælles forældremyndighed fra fødslen, har haft betydning for daglig omsorg, samvær og forældresamarbejde. Der er tegn på, at de fædre, som aldrig har haft andel i forældremyndigheden, har færre chancer for at blive den daglige omsorgsforælder. Men derudover har de juridiske konstruktioner ikke i sig selv betydning for, hvordan det fortsatte forældreskab er udformet.

Forklaringerne på, hvordan man fordeler forældremyndigheden, hvem barnet bor hos, samværets omfang og udstrækningen af forældresamarbejdet skal søges i andre bagved liggende forhold.

Undersøgelsen hæfter sig især ved to konsistente mønstre: For det første ser udformningen af det fortsatte forældreskab ud til at være betinget af, hvordan forældreskabet var organiseret, allerede inden forældrene gik fra hinanden. Fædre, der havde været aktivt involveret i omsorgen for barnet allerede fra fødslen, havde hyppigere del i forældremyndigheden, blev hyppigere daglig omsorgsforældre eller havde hyppigere mere samvær med barnet end fædre, der havde overladt omsorgsarbejdet til moderen.

Også faderens forsørgerpotentiale ser ud til at have betydning for, om han efter samlivsbruddet bevarer de legale og sociale bånd til barnet. Tendensen er, at mænd med størst forsørgerpotentiale bevarer et tæt tilhørsforhold til deres afkom, mens det er de socio-økonomisk svageste stillede mænd, der bliver selekteret fra som fædre i både retlig og social forstand. Undersøgelsen afspejler således en dobbelthed ved den moderne manderolle, hvor et kvalifikationskriterium er at kunne udfylde rollen som moderne, empatisk og nærværende far, mens et andet er evnen til at kunne indfri forventningerne til den mere traditionelle forsørgerrolle. Undersøgelsens fund vidner samtidig om, at moderniseringsprocessen og individualiseringen af de moderne familiebånd har forskellige konsekvenser afhængigt af, hvor på den sociale rangstige man befinder sig.

Skilsmissebarnet som konfliktområde

Har forekomst af forældremyndigheds- og samværskonflikter ved domstolene og statsamtterne sammenhæng med de moderne fædres dilemma – at de på en gang er blevet mere nærværende som fædre, samtidig med at de har fraskrevet sig den automatiske ret til barnet ved ikke at gifte sig med moderen? Undersøgelsen viser, at det er et mindretal af børn med samlivsbrud, der har været involveret i en forældremyndighedstvist, reelt formodentlig omkring 7 procent. Andelen af børn, der har været involveret i samværskonflikter ved statsamtterne, er noget større, omkring 20 procent, og heraf har omkring halvdelen været involveret i flere sager. I undersøgelsen kan ikke findes belæg for, at de konflikter, der opstår om barnet, skulle have særskilt sammenhæng med, hvordan forældreskabet var organiseret, mens kernefamilien var intakt, hverken i praksis eller juridisk. De konflikter, der opstår, synes derimod ofte at have rod i forældreparrets indbyrdes relation af magt og afmagt.

Undersøgelsen sætter endvidere spørgsmålstegn ved, at en stigende rettighedsbevidsthed blandt skilsmisseforældre skulle have udmøntet sig i, at flere børn end tidligere bliver omfattet af konflikter, som kræver myndighedernes delagtighed.

Forsørgelse af skilsmissebarnet: Et standardiseret felt

Rapportens sidste kapitel fokuserer på de forsørgelsesmæssige konsekvenser for barnet efter samlivsbruddet. Indebærer den fælles forældremyndighed, at der åbnes for en højere grad af pluralisering med hensyn til, hvordan separerede forældrepar fordeler forsørgelsesforpligtelsen? Undersøgelsen viser, at forældre med fælles forældremyndighed i det væsentlige fordeler forsørgerbyrden på samme måde som dem med eneforældremyndighed, men forældre med fælles forældremyndighed har hyppigere selv indgået en aftale om børnebidragsbeløbet og udveksler oftere bidraget direkte uden myndighedernes medvirken. Det dominerende indtryk er imidlertid, at børnebidragsområdet er et felt, som er præget af meget faste standarder både med hensyn til beløbsstørrelse og regulering, også i de tilfælde, hvor der burde være forudsætninger til stede for en højere grad af fleksibilitet.

Perspektivering

Som socialt fænomen har samboskab påkaldt sig beskeden opmærksomhed i Danmark, såvel i offentligheden som i den samfundsvidenskabelige forskning. Forklaringen ligger muligvis i, at forskellen på at være samboende og gift i vor kulturelle kontekst alene opfattes som et spørgsmål om formalitet. Denne undersøgelse har vist, at det nok er værd at rejse spørgsmålet, om samboskab og ægteskab er identiske familieformer. De børn, der fødes ind i en familie med samboende forældre har i en række henseender andre opvækstvilkår end børn, der fødes i ægteskab.

Det samlede indtryk, der danner sig på baggrund af denne undersøgelses fund, er, at børn i samboforhold er mere risikoudsatte end børn i ægteskabsforhold. Med risikoudsathed henviser jeg både til de mindre stabile socio-økonomiske vilkår i familierne, til det indbyrdes forhold mellem forældrene og ikke mindst til den øgede sandsynlighed for at opleve forældrebrud.

Undersøgelsen har derimod ikke kunnet finde belæg for, at de juridiske bånd mellem forældrene *i sig selv* har nogen væsentlig betydning for, hvordan forældreskabet efter samlivsbruddet ud-

---

formes. Men andre baggrundsforhold, der hyppigt forbinder sig til samboskab som samlivsform (fx den korte samlivsvarighed, de skrøbeligere sociale bånd mellem forældrene, den svagere reproduktion), kan i et absolut perspektiv og indirekte få til effekt, at det fortsatte forældreskab faktisk vil udfolde sig mindre intensivt for disse børn.

Nærværende arbejde har alene haft fokus på en af flere kategorier af samboere, forældrepar med fællesbørn. Er det på baggrund af undersøgelsen muligt at nå et skridt tættere på en bestemmelse af, hvordan samlivsformen samboskab kan lade sig afgrænse og karakterisere i forhold til det ægteskabelige samliv? Bevæger man sig gennem de negative afgrænsningskriterier, er der som nævnt for det første fundet tegn på, at samboskab og ægteskab ikke kan karakteriseres som helt identiske familieformer. Undersøgelsens overordnede hypotese om, at samboskab knytter sig til en samlivsform, der er præget af et mere symmetrisk parforhold og færre ydre forpligtende bånd, kan delvist eftervises, i det mindste i et statistisk analyseperspektiv.

På den anden side har denne undersøgelse heller ikke kunnet levere et klart belæg for, at samboskab skulle repræsentere en markant alternativ familieform eller livsstil i forhold til den ægteskabelige samlivsform. Denne dimension blev i et dynamisk analyseperspektiv belyst ved at undersøge, om samboskab også over tid var baseret på en mere symmetrisk kønsarbejdsdeling.

Konklusionen var, at denne diagnose var overfladisk og konstitutionelt ikke hørte samboskabet til, men snarere fungerede som en "ægteskabsfælde". Undersøgelsen har heller ikke med succes kunnet udpege, at andre særskilte holdningsmæssige eller sociale karakteristika skulle gælde for de forældrepar, som i undersøgelsen havde levet i mere permanente samboforhold gennem mange år. En forklaring kan imidlertid meget vel ligge i, at undersøgelsesdesignet ikke har været tilstrækkelig gearret til at indfange sådanne eventuelle karakteristika. Endelig kan der i undersøgelsen heller ikke findes belæg for en forståelse af samboskab som et forstadie,

der mere eller mindre automatisk vil føre til ægteskab. Dertil er selektionen ud af kernefamilien for markant.

De demografiske ændringer, der knytter sig til moderniseringsprocessen indebærer, som Karin Skrede (1999) påpeger, at den tidligere kortvarige og hektiske ungdomsfase er blevet mærkbart forlænget, bl.a. fordi unge i stigende omfang gennemfører videregående uddannelsesforløb. Der er sket en udsættelse af tidspunktet for selvforsørgelse, familiedannelse og ægteskabsindgåelse, men udviklingen indebærer ikke nødvendigvis, at tidspunktet for par-dannelse og samlivsindgåelse tilsvarende forskydes.

Det er et markant træk i denne undersøgelse, at samboskab især knytter sig til de tidlige faser i sam- og familielivet og til de yngre aldersgrupper. I dette perspektiv kan det være nærliggende at drage en parallel til det religionfænomenologiske begreb ”rites de passage” – den ritualiserede overgang mellem de afgørende stadier i tilværelsen, fx barndom og voksendom. Antropologen Victor W. Turner (1964) beskriver overgangsriten som en marginal periode, hvor individet (initianten) forlader sin hidtidige status gennem symbolsk dekonstruktion og forbereder sig på at varetage en ny kulturelt veldefineret rolle eller position i den sociale struktur. I den marginale periode mellem den hidtidige og kommende eksistensform er initianten ikke omfattet af socialt kendte definitioner og er derfor strukturelt usynlig (hverken-eller og både-og). Den marginale periode kan karakteriseres som et refleksionsstadium, der er præget af både tvetydighed og sårbarhed.

Samboskabets udbredelse i de sene ungdomsår kan muligvis ansues som en sekulariseret variation over overgangsriten. Som et stadie mellem det uforpligtende, individualiserede ungdomsliv og et forpligtende, ansvarspræget voksenliv, hvor individerne forberedes til at varetage de mere eller mindre institutionaliserede roller som forældre og forsørgere. Analogien er imidlertid kun meningsfuld, så længe man samtidig betoner overgangsfasens karakter af skrøbelighed. Forudsætningen for at kunne ryge gnidningsfrit gennem den kritiske fase og ind i ægteskabets mere stabile havn synes i

---

vid udstrækning at bero på evnen eller viljen til at kunne indfri en række sociale forventninger i relation til forsørgelse, reproduktion, aldersmæssig modenhed og indbyrdes tolerance og solidaritet.

En sådan fortolkning af fænomenet samboskab kan forekomme dækkende for den gruppe af samboere, som har været i denne undersøgelses fokus, men andre samlivsformer, der involverer samboskab, kræver måske helt andre forståelsesrammer. Der savnes fortsat megen viden om de moderne, danske samlivsformer for at kunne vurdere, hvordan fænomenet skal fortolkes. Fx efterlyses en grundlæggende demografisk kortlægning af, hvordan individers samlivsbiografier i forskellige alderskohorter/generationer har udviklet sig, bl.a. for at kunne vurdere om varigheden af samboforholdene ændrer sig. Yderligere mangler viden om, hvorvidt børn af samboere – også på sigt – vil være mere risikoudsatte end børn med gifte forældre. Endelig, men ikke mindst efterlyses studier, der fra en mere kvalitativ indfaldsvinkel kan belyse, hvilken betydning individer selv tillægger kategorier som samboskab og ægteskab.

Undersøgelsens formål og problemstilling

Baggrund for undersøgelsen

Gennem de sidste 30-40 år har vi været vidner til en markant demografisk udvikling. Perioden har for det første været karakteriseret af en betydelig vækst i skilsmisserne. For det andet har vielseshyppigheden været dalende. Faldet i vielser er til dels et resultat af, at den faktiske vielsesalder er steget, men ikke mindst skyldes det, at andelen af samboende par, dvs. par som lever sammen uden at være gift, er steget.

Væksten i skilsmisser og samboforhold kan ses som et tegn på, at det traditionelle ægteskabssystem er blevet afsvækket. Der er ikke længere nogle åbenlyst normative forventninger og sanktioner, som tvinger par, som ønsker at leve sammen til også at formalisere deres relation med et ægteskab. Man kan vælge at gifte sig, men man kan også vælge at lade være. Tilsvarende betragtes skilsmisse eller samlivsbrud ikke længere med samme moralske fordømmelse som for en generation siden.

I Danmark og de øvrige skandinaviske lande fødes omkring halvdelen af alle børn uden for ægteskab. Dette er exceptionelt i et internationalt perspektiv. Flertallet af børnene fødes af samboende forældrepar, mens et mindretal er født af reelt enlig mødre. Også når det drejer sig om skilsmisser, ligger Danmark (Skandinavien) blandt de førende i den vestlige verden. I Danmark anslår man, at hvert tredje barn i løbet af opvæksten vil opleve, at forældrene vil flytte fra hinanden.

Ændringerne i familemønsteret har rykket ved tilhørsforholdet mellem børn og forældre. Som tendens indebærer samboskab og skilsmisser, at børns slægttilhørsforhold til moderen styrkes, mens der sker en deregulering og liberalisering af de juridiske og sociale

bånd til faderen. Når børn fødes uden for ægteskab, er det i udgangspunktet moderen, der har forældremyndigheden. I forbindelse med skilsmisse har det tidligere været sådan, at det var den ene af forældrene – i praksis oftest moderen – der fik forældremyndigheden over barnet. De nye familiemønstre bidrager indirekte til at tydeliggøre, at det traditionelle ægteskabssystem har knyttet børn til deres forældre ud fra to forskellige kriterier. Moderskabet betragtes som naturgivent, mens relationen mellem det ægtefødte barn og faderen er baseret på et socialt kriterium.¹⁾ Det har således været gennem ægteskabet, at faderen fik retlig adgang til børnene (den såkaldte pater-est-regel).

I midten af 1980'erne indførte man mulighed for at få fælles forældremyndighed. Den fælles forældremyndighed indebærer, at ugifte (samboende) forældre – typisk ved barnets fødsel – kan aftale, om begge forældre skal have del i forældremyndigheden. Ellers tilfalder den alene moderen. Tilsvarende skal forældrepar, der opløser et ægteskab, tage stilling til, om de vil bevare det fælles juridiske ansvar for barnet, eller om kun den ene af parterne skal have forældremyndigheden. Disse beslutninger har til dato været baseret på et frivillighedsprincip, men både i Danmark og det øvrige Skandinavien hælder den retspolitiske tendens mod, at den fælles forældremyndighed får et mere automatisk præg. I Danmark er der fx stillet forslag om at sidestille samboende og gifte fædre ved at indføre en såkaldt samlivs-pater-est-regel, der mere automatisk vil give ugifte fædre andel i forældremyndigheden.

De moderne familieband som sociologisk felt

De eksisterende opgørelser tyder på, at flertallet af samboere og mange skilsmisseforældre faktisk får fælles forældremyndighed. Dette forhold rykker dog ikke ved den kendsgerning, at båndene mellem familiemedlemmer er blevet genstand for øget individualisering og valgfrihed i forhold til tidligere. Den normative kernefamilie, som var baseret på en livslang ægteskabskontrakt, er ikke

---

1) Ud fra devisen: *mater semper certa est* – man ved altid, hvem der er moderen, mens *pater est quem nuptiae demonstrant* – fader er den, brylluppet udpeger.

---

længere så normativ. For familiesociologien bliver det en central problemstilling at nå til indsigt om, hvilke sociale drivkræfter der knytter individer sammen i forpligtende familiefællesskaber, men omvendt også hvad der medvirker til at opløse allerede etablerede familiebånd.

Jeg har tidligere kredset om dette felt (Heide Ottosen, 1997). I et tidligere studie har jeg med stedfamilien som case sat fokus på forældreskabet, dvs. hvad der binder individuelle voksne sammen med individuelle børn. I undersøgelsen belyste jeg dels, hvad der gav stedforældre social signifikans som far eller mor i forhold til et sammenbragt barn, dels hvad der var betydende for, om barnets sociale bånd til den biologiske samværsforælder blev bevaret.

Med nærværende projekt tilnærmer jeg mig den sociologiske problemstilling ved at rette søgelyset mod en anden dimension ved børns familiebånd, nemlig hvilken betydning de juridiske konstruktioner omkring familielivet har.

Tesen om, at der er sket en individualisering af de moderne familierelationer afføder en række spørgsmål:

- Hvorfor vælger nogle forældrepar (hyppigst efter en periode som ugift samlevende) at konsolidere deres relation med ægteskab og dermed gøre deres private pagt offentlig?
- Hvorfor foretrækker andre – måske mere vedvarende – at leve i samboforhold?
- Hvorfor vælger nogle samboende forældrepar at få fælles forældremyndighed ved barnets fødsel, mens det i andre tilfælde er moderen, der alene er forældremyndighedsindehaver?
- Gør det nogen som helst forskel for småbørn i det praktiske hverdagsliv, om forældrene er samboende eller gift med hinanden?
- Og har de juridiske konstruktioner mellem kernefamiliens medlemmer nogle konsekvenser for, hvordan forældreskabet udformer sig efter et eventuelt samlivsbrud?

Der er sparsom viden om samboforholdene. Der findes ingen nyere undersøgelser,²⁾ som har belyst, om samboende og gifte par adskiller sig fra hinanden, og især ikke hvad dette på kort eller lang sigt betyder fra et børneperspektiv. En af forklaringerne er, at den ugifte samlivsform i modsætning til ægteskabet er en privat kontrakt, og derfor er (mere) usynlig i den offentlige statistik. Der findes således ingen systematiserede opgørelser over, hvem der indgår og opløser samlivet. De få data efterlader en række ubesvarede spørgsmål om grundlæggende demografiske forhold i det danske samfund, hvoraf nogle skal nævnes: Går udviklingen i retning af, at samboforholdene varer længere, inden de evt. bliver til ægteskaber? Hvor stor er andelen af børn, der gennem opvæksten får erfaring med forældrepar, som aldrig har indgået ægteskab? Har børn født af samboende forældre totalt set en større risiko for at opleve samlivsbrud end børn med gifte forældre? Har børn af samboende forældre – set i et tidsperspektiv (dvs. forskellige alderskohorter) – fået større eller mindre sandsynlighed for at opleve samlivsbrud sammenlignet med børn af gifte forældre? Hvor mange samboende forældrepar får fælles forældremyndighed ved barnets fødsel, og hvor mange bevarer den i tilfælde af samlivsopløsning?

Når det drejer sig om de juridiske bånd mellem skilsmissebørn og fædre, er der mere viden. En række danske undersøgelser har fra forskellige indfaldsvinkler belyst problemstillinger vedr. børn og samlivsbrud, herunder også spørgsmålet om fælles forældremyndighed (fx Koch-Nielsen, 1983; Koch-Nielsen & Transgaard, 1987; Nissen, 1980, 1984, 1985 1988; Nygaard Christoffersen, 1993, 1996a; Heide Ottosen, 1995, 1997, 1999a, 1999b, 1999c; Bak, 1997; Flendt, 1999). Disse studier, som bl.a. belyser hvordan børn oplever samlivsbrud, hvordan det biologiske forældreskab forvaltes efter et samlivsbrud, og hvordan nye familiemønstre etableres, udgør som helhed et solidt fundament til indsigten om børns erfaringer med samlivsbrud. Studierne har imidlertid over-

---

2) Man skal tilbage til midten af 1970'erne for at finde samfundsvidenskabelige analyser om samboskab, jf. fx Andersen (1974) og Pedersen (1976), dvs. på et tidspunkt, hvor det var et relativt nyt fænomen.

---

vejende været baseret på et tværsnitsperspektiv, hvilket indebærer, at en række problemstillinger om, hvordan børns familiekarrierer forløber, ikke har kunnet besvares.

Undersøgelsens formål og problemstilling

Formålet med undersøgelsen er på statistisk grundlag og med barnet som analyseenhed at belyse, hvorvidt tilstedeværelse af legale bånd mellem familiens individer har velfærdsmæssige konsekvenser for småbørn. Med velfærd sigtes der både til barnets materielle opvækstrammer og til den sociale udformning af familielivet og forældreskabet.

Undersøgelsen tilsigter således at kortlægge, hvilke familieforbånd småbørn får erfaringer med fra fødslen og frem til 3½-års alderen. I denne forbindelse undersøges det, om de juridiske konstruktioner omkring familielivet og forældreskabet har nogen praktisk eller social betydning for børns hverdagsliv.

Undersøgelsen sætter fokus på to problemstillinger: Den ene drejer sig om betydningen af de legale bånd mellem familiens voksne individer, dvs. om forældrene er gift eller samboende. Er der, set ud fra barnets perspektiv, særlige forhold forbundet med at blive født ind i en familie med samboende forældrepar frem for en familie, hvor forældrene er gift? Adskiller samboende forældrepar sig demografisk og socioøkonomisk fra gifte og er den sociale organisering af familielivet anderledes? Hvilke faktorer indvirker på, om samboende forældrepar indgår ægteskab og hvilke forhold har betydning for, om familien bliver opløst? Har et barn, der fødes af samboende forældre, større risiko for at opleve samlivsbrud, end hvis det fødes i ægteskab?

En anden problemstilling omhandler de juridiske bånd mellem børn og deres forældre. Et centralt aspekt drejer sig om, hvorvidt samboende forældrepar får fælles forældremyndighed ved barnets fødsel, hvad der indvirker på dette valg, og ikke mindst i hvilken udstrækning man fortsætter med denne ordning i tilfælde af, at forældrene opløser samlivet. Et andet aspekt drejer sig om, hvor-

dan den fælles forældremyndighed forvaltes efter samlivsbruddet, dvs. ikke kun blandt tidligere samboende forældrepar men også blandt forældrepar, som tidligere var gift. Tidligere undersøgelser har vist (Heide Ottosen, 1995), at pionererne ud i den fælles forældremyndighed forvaltede denne ordning i overensstemmelse med intentionerne i lovgivningen. Spørgsmålet er imidlertid, om billedet fortsat er så positivt i lyset af, at den fælles forældremyndighed er blevet mere populær. Endelig drejer et tredje aspekt sig om de forsørgelsesmæssige konsekvenser ved samlivsbrud. Indebærer den fælles forældremyndighed, at der i praksis bliver åbnet for en pluralisering af forskellige børnebidragsaftaler?

Data og undersøgelsesdesign

Data hidrører fra en landsdækkende, repræsentativ surveyundersøgelse om spædbørns opvækstvilkår. Undersøgelsens stikprøve omfattede ca. 6.000 børn, som blev født i efteråret 1995. Undersøgelsen er tilrettelagt som en forløbsundersøgelse, og det er intentionen, at de udvalgte børn skal følges gennem hele opvæksten.

Den første interviewrunde fandt sted i 1996, da børnene var 4-5 måneder gamle, og hvor mødre blev interviewet ved besøgsinterview. Opnåelsesprocenten var 90,5. I tilknytning til den første dataindsamling fik børnenes fædre udleveret et spørgeskema, som de selv skulle udfylde. 2/3 af fædre returnerede spørgeskemaet i udfyldt tilstand. Undersøgelsesresultater fra den første dataindsamling er tidligere blevet publiceret (bl.a. Nygaard Christoffersen, 1997; Sommer, 1999).

Anden interviewrunde fandt sted i 1999, da børnene var 3½ år gamle. Ved denne dataindsamling valgte man udelukkende at interviewe mødre (eller den daglige omsorgsforælder i eneforsørger-familier). Også i denne omgang blev interviewene gennemført som besøgsinterview. Der blev opnået interview med 88 procent fra den oprindelige stikprøve. I alt deltog 4.989 børnefamilier i begge dataindsamlinger.

Forløbsundersøgelsen er tilrettelagt med henblik på at tilvejebringe en bred beskrivelse og forståelse af faktorer, som har betydning

---

for børns opvæktstvilkår. De indsamlede data giver med andre ord mulighed for at belyse mange andre aspekter ved småbørns liv end alene de juridiske konstruktioner om familielivet. Med den bredde og det perspektiv et sådan undersøgelsesdesign nødvendigvis må have, indebærer det, at en række mere specificerede informationer om fx forældrenes indbyrdes relationer, ikke kan belyses. Børneperspektivet og ikke parforholdet står således centralt i undersøgelsen.

Fremstillingens disposition

Rapporten falder i tre dele. Kapitel 3 redegør for, hvordan fænomenet samboskab er blevet reflekteret og problematiseret i sociologien, og en række fund fra tidligere forskning, som er relevante for denne undersøgelse, fremhæves. Det drøftes videre, hvordan en makrosociologisk forståelse af samboskabets fremvækst kan frugtbargøres på mikroniveau. På denne baggrund opstilles der nærmere specificerede antagelser om forskelle mellem den samboende og ægteskabelige samlivsform. I det efterfølgende undersøges antagelserne så empirisk.

I kapitlerne 4-7 fremlægges undersøgelsesresultaterne vedr. problemstillingen om de juridiske bånd mellem forældrene. Der er fokuseret på demografiske variationer (kapitel 4), på materielle forhold (kapitel 5) og på den sociale organisering af familielivet (kapitel 6) blandt gifte og samboende forældrepar. Kapitel 7 er en opsummerende og syntetisk analyse af de baggrundsfaktorer, der har størst betydning for om forældrepar med småbørn er gift, samboende eller har opløst deres forhold.

Kapitlerne 8-10 har forældremyndighedsspørgsmålet i fokus. I kapitel 8 analyseres, hvilken betydning de juridiske bånd forud for samlivsbruddet har for det efterfølgende fortsatte forældreskab. Kapitel 9 omhandler den minoritet af "skilsmissebørn",³⁾ der bliver involveret i forældremyndigheds- eller samværskonflikter. I

---

3) Citationstegnet omkring "skilsmissebørn" angiver, at der ikke kun henvises til børn, hvis forældre var lovformeligt gift, men også til børn med ugifte forældre, der er gået fra hinanden.

rapportens sidste kapitel (10) fremlægges resultater om forholdet mellem forældremyndighed og forsørgelse (børnebidrag).

Terminologi

Der findes ingen autoriserede og samtidig mundrette termer for det fænomen, at to personer lever sammen uden at være gift. I den officielle sprogbrug – fx juridiske tekster – ser man ofte den korrekt beskrivende, men tunge betegnelse “ugifte samlevende”. I folkesproget kaldes de for (papirløse) samlevere eller samboere. Samlivsformen betegnes ofte “papirløst ægteskab” eller “papirløst samliv”. Jeg finder ikke alene betegnelserne med “papirløst” omstændelige, men også lidt nedsættende og egentlig misvisende. I praksis er dette samlivsforhold mere papirkrævende end det ægteskabelige. Inspireret af terminologien i vore nabolande har jeg valgt at anvende betegnelsen “samboskab” om fænomenet og kalder fortrinsvis, men ikke konsekvent dem der lever på sådan en måde for “samboere”. Andre steder anvender jeg synonymt betegnelsen “samlevere”.

Når dette understreges, er årsagen, at ikke alle anvender termerne synonymt. Danmarks Statistik har fx indført en distinktion mellem samboende par og samlevende par. “Samboende par”, er ifølge Danmarks Statistik par, der lever på samme adresse uden at være gift *og uden fællesbørn*, mens “samlevende par” er de ugifte med adressefællesskab *og med hjemmeboende fællesbørn*. Ifølge denne definition vil biologiske kernefamilier, hvor forældreparret (endnu) ikke har indgået ægteskab være “samlevere”, mens fx unge barnløse par eller sammenbragte familier med “dine” eller “mine” børn er “samboere”, indtil de får et barn sammen.

Samboskab som socialt fænomen

Den demografiske udvikling i Danmark

Gennem de sidste tredve år har familiemønstret ændret sig dramatisk ikke kun i Danmark, men i de fleste vestlige samfund. I Danmark har den demografiske udvikling for det første været karakteriseret ved, at vielseshyppigheden faldt med 40 procent fra 1965 (41.700) til 1982 (24.300). Siden er niveauet krøbet lidt op igen og ligger i dag på omkring 34.700 (Danmarks Statistik, 1998). En af forklaringerne på faldet er, at vielsesalderen i samme periode steg med godt 7 år for både mænd og kvinder; der var med andre ord tale om en indhentelsesproces. En anden forklaring er, at andelen af samboende par har været stigende. Man anslår, at andelen af samboende var helt ubetydelig i midten af 1960'erne, under 1 procent. I 1974 begyndte man at opgøre omfanget og fandt, at 10 procent af alle par var samboende. Siden har det været gradvist stigende. I 1999 var 28 procent samboende. Samboskab forekommer imidlertid ikke lige hyppigt i alle aldersklasser, men er mest udbredt blandt personer i tyverne. Fra ca. 30-års alderen begynder ægteskabet at blive den dominerende samlivsform (Danmarks Statistik, 1998).

Et andet særtræk ved den demografiske udvikling i Danmark – og exceptionelt i et internationalt perspektiv – har været, at andelen af børn, født uden for ægteskab er steget markant. I første halvdel af 1960'erne var det under 10 procent af alle børn, der blev født af ugifte forældre, mens det i 1998 var knap halvdelen (ca. 45 procent). Dette niveau har været nogenlunde stabilt gennem 1990'erne (Danmarks Statistik, 1998). Væksten er en effekt af, at et stigende antal forældrepar er samlevende, når barnet bliver født, og ikke at flere børn fødes af enlige mødre – dette tal har ligget nogenlunde konstant på omkring fem procent over en lang årrække (Nygaard Christoffersen, 1993). Chancerne for at blive født uden for

ægteskab er imidlertid størst, hvis man er den først fødte i en søskendeflok. Ifølge den offentlige statistik (Danmarks Statistik, 1996) fødes 60 procent af de først fødte uden for ægteskab. Blandt næstfødte er det 38 procent. Kun ca. hvert fjerde barn, der er født som nummer tre, fire eller fem i en søskendeflok, er født uden for ægteskab. Den danske familie initialiseres med andre ord ved forældreskabet og ikke ved ægteskabet.

Et tredje udviklingstræk, der skal fremhæves, er væksten i antallet af skilsmisser. Man har kunnet konstatere, at de ægteskaber, som blev indgået i 1970 – set over en årrække – hyppigere endte med skilsmisse (ca. hvert tredje) end dem, der blev indgået i 1960. Disse viste sig igen at være mere skrøbelige end dem, der blev indgået i 1950. For personer, der indgik ægteskab i 1980, kan man se, at samlivsbruddene indtræffer på et tidligere tidspunkt i forhold til de tidligere vielsesårgange, men om det totalt set vil ende med en højere skilsmisseprocent er endnu for tidligt at sige noget om.

Vielsesårgangen fra 1990 ser foreløbig ud til at følge det skilsmissemønster, som gælder for 1980-årgangen. Det ser med andre ord ud til, at skilsmissehyppigheden er ved at stabilisere sig efter en årrække med kraftig vækst.

Der findes ingen tilsvarende opgørelser over, hvordan udviklingen i samlivsbrud har været blandt samboende, men tværsnitopgørelser fra Danmarks Statistik tyder på, at par i samboforhold er mere udsatte for at opleve samlivsbrud end par i forhold, hvor parterne er gift. Det gælder især, hvis der er tale om samboforhold uden fællesbørn (Danmarks Statistik, 1996).

Samboskab i makroperspektiv

De demografiske ændringer har kunnet iagttages i de fleste vestlige lande. Perioden frem til 1970 var karakteriseret ved en stigning i skilsmisserne, ved et faldende fødselstal og ved en udsættelse af ægteskaberne. Fra 1970 begyndte samboskabet at sprede sig fra de nordiske lande og sydover. Fra 1985 og frem har man her kunnet iagttage en stabilisering i skilsmisniveauet og en øget stigning i fødselstallet blandt kvinder over 30 år. Denne udvikling

---

karakteriseres som “The Second Demographic Transition” (jf. bl.a. Lesthaeghe, 1995). Hermed betones, at de forandringsprocesser, som vi har været vidner til gennem de sidste årtier, adskiller sig kvalitativt fra den generelle demografiske udviklingstendens, der siden 1800-tallet har været karakteriseret ved et faldende børnetal og en længere levealder.

Skønt det diskuteres, om man kan anskue de sidste årtiers udvikling som et brud med eller en kontinuerlig forlængelse af tidligere processer, er der almindelig enighed om, at de demografiske ændringer skal forstås som en konsekvens af eller et svar på moderniseringsprocessen. Først og fremmest tilskrives de nye processer strukturelle makroøkonomiske ændringer. Behovet for arbejdskraft har ført kvinderne ud på arbejdsmarkedet og ind i (længerevarende) uddannelsesforløb. Dette har ændret kvindernes position i familien og gjort dem mindre økonomisk afhængige af mænd. Kvinder behøver ikke (længere) gifte sig for at opnå et forsørgelsesgrundlag, og de behøver ikke at blive i et dårligt fungerende ægteskab. Men også andre faktorer kan bidrage til at forklare udviklingen: Udviklingen inden for konceptionsteknologien har ført til øget fødselskontrol. De sociale værdier og normer har ændret sig; sekulariseringsprocessen er et eksempel, ligestillingsideologien er et andet. Endelig skal man ikke glemme betydningen af kvindebevægelsen.

I et makrosociologisk perspektiv kan fremvæksten af samboskab ses som et af flere symptomer på, at det ægteskabelige system er transformeret. Fra at være en traditionel patriarkalsk relation er det i højere grad blevet en relation, der er baseret på lige rettigheder og på partnerskab mellem mand og kvinde (Prinz, 1995).

Den symmetri, der følger af, at begge parter er erhvervsaktive og økonomiske bidragydere til familiens opretholdelse, danner grundlag for en ændring af de traditionelle kønsroller på både et praktisk og psykologisk plan internt i familierne. Castells (1997) karakteriserer udviklingen som den patriarkalske families krise. Der er sket en afsvækkelse af den familiemodell, som gennem år-

hundreder har været baseret på, at familiens mandlige overhovede har haft autoriteten og magten over hele familien.

Afsvækkelsen af ægteskabsinstitutionen kan på en gang anskues som både en demokratiseringsproces i, men også som en individualiseringsproces af familielivet. Set i et bredt modernitetshistorisk perspektiv har de nære, sociale relationer mellem mænd og kvinder ændret karakter. Ægteskabet er ikke længere en individ-uafhængig institution, der er baseret på eksterne kriterier, som fx traditionens bånd, materielle interesser, sociale forpligtelser eller en bestemt arbejdsdeling. Det moderne kærlighedsægteskab er, som sociologen Ulrich Beck (1997) skriver, gradvist blevet institutionaliseret som et individuelt program, en tom skal, som de to ligeværdige, erhvervsaktive partnere selv må udfylde. Som en parallel hertil karakteriserer Giddens (1991; 1992) det moderne parforhold som en "ren relation", dvs. et forhold, der kun har gyldighed i kraft af, at det kan levere gensidig følelsesmæssig tilfredsstillelse. Dette fundament bidrager imidlertid også til at gøre relationen til en mere skrøbelig og risikobetonet affære, fordi forholdets mening og sammenhold bestandigt må bekræftes og fornyes. Man må til stadighed tage stilling til forholdet .

Samboskab – et heterogent socialt fænomen

På det empiriske niveau fremtræder samboskab ikke som noget homogent socialt fænomen. Det virker flydende og kan være vanskeligt at få greb om. Det skyldes for det første, at samboskab – ikke abstrakt som institution – men som konkret og personligt levet erfaring på individniveau antageligt sjældent er en permanent samlivsform. I mange tilfælde vil det ofte være et overgangs-fænomen, der enten fører til ægteskab eller til opløsning. Fra tidligere opgørelser om danske familieforhold ved man fx, at det i familier, hvor det yngste barn er nået til skolealderen, er omkring 90 procent af forældrene, der har indgået ægteskab (Nygaard Christoffersen, 1993). Selv om mange nybagte forældrepar starter familiekarrieren som samboere, ser det med andre ord ud til at være et mindretal af børnefamilier, hvor forældrene er permanent samboende. Hvor mange børnefamilier med samboende forældre, der

---

inden for dette tidsrum bliver selekteret fra som følge af samlivsophævelse, ved man imidlertid ikke.

For det andet indebærer samboskab en række forskellige samlivsarrangementer. Kiernan (1996) sondrer således mellem tre hovedgrupper: Unge barnløse par, der aldrig har været gift er en kategori. En anden gruppering er de samboende par, som har været gift tidligere, og hvor den ene eller begge måske har særbørn fra et tidligere forhold, dvs. andengangs”ægteskaber” eller sammenbragte familier. Endelig er der den kategori, som denne undersøgelse sætter fokus på, nemlig par med fællesbørn, der endnu ikke har indgået eller måske slet ikke vil indgå ægteskab.

Hvis man betragter samboskab i et sammenlignende perspektiv, fx i et vertikalt, historisk perspektiv eller i et horizontalt, internationalt perspektiv, skal man for det tredje være opmærksom på, at væksten af de papirløse samliv er sket i varierende tempo og blandt varierende befolkningssegmenter. Noack (1998) har sat fokus på den historiske udvikling i Norge og kan ved at kombinere den demografiske udvikling med de politiske og lovgivningsmæssige reaktioner identificere tre faser i samboskabets udvikling.

I 1970'erne kunne samboskabet karakteriseres som en forlovelses-substitut, der som regel førte til ægteskab (om end ikke altid med samboeren). På lovgivningsområdet blev der på dette tidspunkt med få undtagelser ikke taget særskilte initiativer til ændringer. I 1980'erne skete der en kraftig vækst i andelen af samboforhold med det resultatet, at man begyndte at tilpasse lovgivningen efter udviklingen. I 1990'erne har væksten i andelen af samboere været svagere, samtidig med at man på de fleste lovgivningsområder (vedrørende skatte- og sociallovgivning) tilnærmede sig en ligestilling med de gifte. I grove træk kan en tilsvarende udvikling iagttages i Danmark (Heide Ottosen, 1999b). Man må antage, at den gradvise vækst i og dermed normalisering af samboskab indebærer, at det er andre befolkningsgrupper, der i dag er samlevende end det fx var i midten af 1970'erne, hvor samboskab var et langt mere eksklusivt fænomen.

Ser man på Danmark (eller Skandinavien som helhed) i et internationalt perspektiv, er de nordiske lande karakteriseret ved at have en af de højeste andele af samboende par. Forklaringen er givetvis, at de skandinaviske kvinder var blandt de første, som kom ud på arbejdsmarkedet, og at deres deltagelsesprocent i arbejdsstyrken fortsat er høj, sammenlignet med andre lande (fx Doorne-Huiskes et al., 1998). En supplerende forklaring er, at det relativt udbyggede offentlige velfærdssystem i disse lande ligefrem kan have bidraget til at fremme væksten i andelene af samboende, i og med at kvinder/mødre derigennem har et alternativt finansielt sikkerhedsnet (Lesthaege, 1995). Endelig er der peget på (Trost, 1978a), at der i Skandinavien traditionelt har været en kulturel tolerance over for før-ægteskabelig seksualitet.

Denne række af forhold betyder alt i alt, at man må være forsigtig, når man foretager historiske eller tværnationale sammenligninger omkring samboskab. Man må forholde sig spørgende til, om det er det samme sociale fænomen, man har fat i, når man undersøger samboskab på tværs af rum og tid, og dermed om de undersøgelsesfund, som gælder for en gruppe samboere på et givet tidspunkt, også er gyldige i en anden kulturel, samfundsmæssig og historisk kontekst (jf. Manting, 1996).

Samboskab i mikroperspektiv

Blandt sociologer og demografer drøftes det, om samboskab på individniveau er “noget andet” end ægteskaber – en anden familietype end forhold, hvor partnerne er gift. Den svenske sociolog, Jan Trost (1978b), repræsenterer en position, som har betonet fællestrækkene mellem samboende og gifte par. Trost pointerede, at samboskab ikke kan karakteriseres som en afvigelse. Samboskab uden ægteskab og samboskab med ægteskab er begge sociale institutioner og grundlæggende adskiller de sig ikke væsentligt fra hinanden. Man lever sammen, får børn, køber hus og indbo, betragtes som en enhed af sig selv, af andre og af samfundet (fx i lovgivningen). Denne forståelse synes at have være almindeligt udbredt i den skandinaviske samfundsforskning. Til trods for, at fremvæksten af samboskabet har været en markant demografisk begiven-

---

hed, har reaktionerne været forbavsende beskedne ikke kun i den skandinaviske samfundsforskning, men også i den offentlige opinion. Det har fået den norske demograf Turid Noack til at karakterisere udviklingen som en stille revolution (Noack, 1998).

I forskningen uden for Skandinavien har der i højere grad været en tilbøjelighed til at sætte fokus på eventuelle forskelle mellem samboende og gifte par. Denne indfaldsvinkel er i de senere år også blevet tydeligere blandt skandinaviske forskere. Dermed kommer spørgsmålet i højere grad til at dreje sig om, hvorvidt samboeskab og ægteskab er to forskellige familietyper (Jensen, 1999b).

Forskningsfeltet er præget af, at data om samboeskab er sparsomme. I relation til denne undersøgelses problemstillinger vil jeg fremhæve en række undersøgelsesfund, som har vist, at samboende og gifte par på en række felter adskiller sig fra hinanden: Først og fremmest synes samboeskab i de fleste tilfælde knyttet til en bestemt livsfase: Gifte par er generelt ældre, har en længere fælles livshistorie og har hyppigere børn end samboende par (jf. fx Blom et al., 1993; Danmarks Statistik, 1996; NOU, 1999; Kiernan, 2000).

Andre undersøgelser tyder på, at personer, der lever i samboforhold, har andre holdninger end gifte. De er fx mere liberalt indstillede end gifte i relation til spørgsmål som kønsroller, religion og familieværdier (fx Clarksberg et al., 1995; Lestahæge & Moors, 1996; Duvander, 1998; Kiernan, 2000; NOU, 1999). Disse fund understøtter med andre ord en hypotese om, at samboeskab – også på mikroniveau – er en mindre konventionel samlivsform end ægteskabet.

Flere undersøgelser har for det tredje sat fokus på parrenes materielle forhold. Her går forskningen i forskellige retninger. Tidligere resultater peger i retning af, at samboende par hyppigere end gifte er økonomiske uafhængige (Meyer-Schulze, 1983 i Prinz, 1995), mens nogle har vist, at samboere har færre socioøkonomiske ressourcer end gifte (McRae, 1993; Manning & Lichter,

1996; Kravdal, 1997; Duvander, 1998; Goldsneider, 2000). Andre studier har ikke kunnet påvise, at samboere og gifte adskilte sig på dette felt (NOU, 1999).

Endelig, men ikke mindst har en lang række undersøgelsesfund vist, at samboforhold er mere ustabile end ægteskaber, det vil sige, at der er en højere risiko for samlivsbrud (fx Axin & Thornton, 1992; Hoem & Hoem, 1992; Toulemont, 1999; Kiernan, 2000). Det gælder også for forhold, hvori der er børn. Norske og svenske undersøgelser har vist, at børn med samboende forældre har 2-3 gange så stor risiko for at opleve samlivsbrud som børn af gifte forældre (Jensen & Clausen, 1997a; Björnberg, 1998, NOU, 1999). Den offentlige danske statistik peger i samme retning (Danmarks Statistik, 1996). Forskningen diskuterer, hvordan forskellene mellem samboere og gifte par skal forklares, ikke mindst i relation til samboernes højere opløsningsrisiko: Er der alene tale om en såkaldt selektionseffekt, dvs. at samboskab som samlivsarrangement tiltrækker en bestemt gruppe mennesker med særlige karakteristika, fx personer, som er usikre på, om parforholdet er det rigtige og derfor undlader at gifte sig? Eller forholder det sig sådan, at samboskab i sig selv kan forstærke risikoen for, at forholdet går i opløsning, således at man også kan tale om, at der er en såkaldt samboeffekt (Jensen & Clausen, 1997a)? Nogle undersøgelser tyder på, at den højere risiko for samlivsbrud ikke udelukkende kan tilskrives en selektionseffekt, men også en samboeffekt, idet samboende par over tid udvikler mere tolerante holdninger til samlivsbrud end par, der er gift (Axin & Thornton, 1992; Kravdal, 1998).

Samboskab og forældrebrud

Spørgsmålet om, hvorvidt der er tale om selektions- eller samboeffekter er bl.a. centralt for vurderingen af børns risiko for at opleve samlivsbrud. Hvis der alene er tale om selektionseffekter, vil andelen af børn, der oplever familieopløsning, nemlig totalt set være den samme, uanset forældrenes civilstand. Men har samboskab i sig selv negativ betydning for familiestabiliteten, betyder det, at en vækst i andelen af samboforhold med børn også vil indebære, at

---

flere børn vil være udsat for forældrebrud (Jensen & Clausen, 1997a). I den skandinaviske forskning er der imidlertid ikke hidtil tilvejebragt nogen klar dokumentation for, at børn i samboforhold skulle være udsat for en særlig opløsningsrisiko, alene på grund af forældrenes samlivsstatus.

Udover dette har skandinaviske forskningsresultater vist, at forældrenes civilstand er en relevant baggrundsfaktor for problemstillingen om børn og samlivsbrud. Undersøgelser tyder ikke blot på, at børn i samboforhold absolut set har en højere risiko for forældrebrud, men også at de opløste samboforhold er mere kortvarige end de opløste ægteskaber. Det betyder – set fra et barneperspektiv – at barnet ofte er ganske lille, når samlivsbruddet indtræffer, og at det hyppigt vil være det eneste barn fra forholdet. Disse faktorer vil sædvanligvis øge barnets chancer for at få moderen som den daglige omsorgsforælder og faderen som samværsforælder, når familien bliver opløst (Jensen & Clausen, 1997a; Heide Ottosen, 1999b). Den omstændighed, at børn og samboende fædre ikke automatisk er legalt knyttet til hinanden via pater-est-princippet, kan yderligere bidrage til, at barnets slægtskabsbånd vil blive feminiseret (Jensen, 1999b).

Undersøgelser om forældreskabet efter samlivsbruddet har videre vist, at tidligere samboende forældre sjældnere har fælles forældremyndighed end tidligere gifte. Forældremyndighedsordningen efter samlivsbruddet er næsten udelukkende betinget af den juridiske ordning, der var, før samboforholdet blev opløst (Jensen & Clausen, 1997b; Heide Ottosen, 1995, 1999b). Endvidere er der fundet en stærk sammenhæng mellem den formelle forældremyndighedsordning og den sociale udformning af forældreskabet efter samlivsbruddet. Generelt har forældre med fælles forældremyndighed været mere tilbøjelige til at etablere en udvidet samværsordning og et intensivt samarbejde end forældrepar, hvor kun den ene havde forældremyndigheden (Heide Ottosen, 1996, 1997; Nygaard Christoffersen, 1996a). Set i et absolut perspektiv kan disse faktorer: en højere familieopløsningsrisiko, en kortvarig familiehistorie og liberaliseringen af de legale bånd medvirke til,

at fader-barn-relationen i de tidligere samboforhold antager en mere skrøbelig karakter sammenlignet med forhold, hvor forældrene var gift.

Samboskab – en selvstændig familietype?

Ét er, at man fra en overordnet modernitetsteoretisk synsvinkel kan betragte fremvæksten af de samboforhold som et symptom på, at det ægteskabelige system er transformeret. Og ét er, at en række undersøgelser, gennemført i forskellig tid og rum, har leveret mere eller mindre konsistent empirisk dokumentation for, at der er sociale og adfærdsmæssige forskelle mellem gifte og samboende par. Men giver det fra et individorienteret perspektiv mening at tale om samboskab som en særlig samlivsform, familietype eller måske oven i købet en særlig institution, der adskiller sig kvalitativt fra ægteskabet?

Hvis man entydigt kunne dokumentere, at samboere udgjorde en eksklusiv gruppering af individer med særligt afgrænselige – og måske vedholdende – karakteristika, ville en sådan antagelse formentlig ikke være vanskelig at acceptere. Det klassiske indtryk af samboskab som en alternativ eller progressiv livsstil, der eksponeres af middelklassens intelligentsia, kunne være et eksempel.

Men i den aktuelle danske kontekst er samboskab blevet normaliseret: På de lovgivningsmæssige områder betragtes samboskab med få, men ikke uvæsentlige undtagelser som en legitimeret samlivsform på linie med ægteskabet, og i det praktiske hverdagsliv er der en stor overlapning mellem de individer, som har erfaring med ægteskab og med papirløst samliv. I takt med denne normaliseringsproces bliver det mindre entydigt, om samboskab er “noget andet” eller ligefrem en særlig familieform, der adskiller sig kvalitativt fra et ægteskabeligt samliv. Problemet er, at man pga. manglen på entydighed eller indlysende afgrænsninger nemt kan lade sig forlede til at slutte, at spørgsmålet er ligegyldigt. En sådan slutning er af teoretiske grunde problematisk, bl.a. fordi man derved underkender, at individernes refleksive valg af den ene eller anden samlivsform har nogen betydning.

Jeg vil fremhæve en række barrierer, som stiller sig hindrende i vejen for, at samboskab kan tænkes og diskuteres som en distinkt anden samlivsform end ægteskabet.

Den første barriere er, at distinktionen ‘samboskab – ægteskab’ så at sige drukner eller usynliggøres af de klassifikationskriterier, som socialstatistikken normalt betjener sig af. Når man definerer og afgrænser familier fra hinanden, tager man udgangspunkt i husstandens sammensætning og afgrænser derefter familietyper fra hinanden ved at lægge snit såvel på den vertikale, generationelle linie (en, to eller tre generationer, fx parfamilier vs. børnefamilier), som på den horisontale linie (antallet af voksne henholdsvis antallet af børn, fx eneforsørger- eller to-forsørgerfamilier). Man anvender med andre ord nogle håndgribelige afgrænsningskriterier (antallet af individer i forskellige kombinationer), der er umiddelbart tilgængelige for måling. Det skaber derfor vanskeligheder at forstå samboskab som “noget særligt”, hvis man tænker familietype i de vante kategorier, dvs. som ydre afgrænselige størrelser. Vil man adskille de to samlivsformer fra hinanden, forudsætter det, at man betjener sig af andre klassifikationkriterier. Hvis der er forskelle, drejer disse sig måske i højere grad om familiernes indre tilstandsforhold end om ydre, målelige karakteristika?

En anden barriere er, som antydnet ovenfor, at man ud fra den erfaringsbaserede hverdagsviden antager, at det på individniveau i vid udstrækning er de samme mennesker, der er samboende og gifter sig. Det typiske mønster i familiekarrieren er fx, at man flytter sammen, får børn og derefter gifter sig. En sådan viden gør det vanskeligt at opstille en antagelse om, at samboere skulle være en speciel gruppe af mennesker, fordi eventuelle sociale eller adfærdsmæssige karakteristika næppe vil forandre sig “over night” alene i kraft af, at man formaliserer samlivet med en ægteskabskontrakt. De sociale karakteristika, som adskiller en gruppe fra en anden, forventes med andre ord at have en vis grad af permanens eller rodfæstethed for at kunne være gyldige. Hvis man opererer med en antagelse om, at samboskab og ægteskab kan være to forskellige samlivsformer, forudsætter det, at man accepterer, at de

karakteristika, som adskiller samboere fra gifte, kan have en mere foranderlig eller flygtig karakter for individerne.

En tredje barriere drejer sig om, hvilken betydning eller forklaringskraft man kan tillægge en juridisk konstruktion som ægteskabet. Det er uhyre vanskeligt at forestille sig, at en formaliseret pagt mellem to mennesker *i sig selv* kan bidrage til at forklare eventuelle forskelle i adfærdsmønstre. Som sociolog vil man derfor typisk – og ofte med held – prøve at finde forklaringerne gennem andre bagved liggende forhold, fx alder eller det sociale klassesforhold, jf. redegørelsen ovenfor om selektions- og sambo-effekter. Resultatet bliver derved, at det 'i virkeligheden' er andre bagved liggende enkeltfaktorer end civilstanden, der kan udpeges som årsager til adfærdsforskellene. Hvis det skal give mening at tale om samboskab som en særlig familietype, tror jeg det fordrer, at man forstår den juridiske konstruktion som et symptom eller ydre tegn på et kompleks af eventuelle sociale karakteristika og ikke som en enkeltstående uafhængig (eller mellemkommende) variabel.

Hvis spørgsmålet om, hvorvidt samboskab er en særlig familief orm eller social institution skal kunne diskuteres, forudsætter det med andre ord i første omgang, at man reviderer de gængse kriterier for, hvordan man definerer en familietype. Ligeledes må man slække på eventuelle gyldighedskrav om, at individers sociale karakteristika skal være permanente. Derefter kan man positivt søge at indkredse, hvori det særegne ved samboskabet består i forhold til ægteskabet. Det kan fx være gennem spørgsmålene: Hvad er det konsistente handlingsmønster ved samboskab som socialt fænomen? Hvilken funktion eller formål har samboskab som social institution? Hvilke aktivitets- eller andre foreskrevne behov er det, samboskabet udfylder?

Et frugtbart udgangspunkt for disse spørgsmål kan være at koble den allerede oparbejdede empiriske viden om samboeres adfærd sammen med et modernitetsteoretisk perspektiv. Med den indsigt, der er om samlivsformerne, fra både det makrosociologiske perspektiv og det mikrosociologiske individperspektiv, kunne det

---

mest konsistente handlingsmønstre ved samboskabet måske bestemmes ved en tilstand af tvetydighed, ubestandighed eller foranderlighed i modsætning til det ægteskabelige samlivs tilstand af forankring og intentionelle løfte om permanens? Som levet social erfaring kan samboskab ses som et udtryk for eller tegn på de livsomstændigheder, hvor 'de rene forhold' har de bedste vækstbetingelser (jf. Giddens, 1991; 1992). Det vil sige, hvor det symmetriske, ligeværdige partnerskab har de mest optimale muligheder for at lade sig dyrke alene i kraft af de fordele, som forholdet kan tilbyde, frit flydende fra eksterne kriterier som fx sociale og økonomiske forpligtelser og traditionelle normforventninger. I et livshistorisk perspektiv vil disse betingelser hyppigere være til stede blandt unge barnløse par og for par i begyndelsen af familiekarrieren. Perioden vil typisk falde sammen med, at parterne er ved at afslutte deres erhvervsuddannelsesforløb eller er ved at entre arbejdslivet og dermed blive selvforsørgende, dvs. i et vade-sted, hvor den personlige og professionelle livsbane endnu ikke af den enkelte opleves at være lagt i faste rammer, men kan udfordres og udforskes.

Udvidelsen af parrelationen til også at omfatte et forældreskab stiller formentlig forholdet på en hård og afgørende prøve, fordi det først er gennem bundetheden af barnet, at solidariteten, symmetrien og hensynet til hinandens og forholdets autonomi for alvor lader sig teste i praksis. Med barnet som prøvesten bedømmes det, om forventningerne til parforholdet kan indfries. Statistikken viser som bekendt, at det navnlig er i de første år af familiekarrieren, at sandsynligheden for samlivsbrud er stor. Men overlever forholdet de udfordringer, som er forbundet med at være to fuldtidsarbejdende småbarnsforældre og stadigvæk kærester, er forudsætningerne til stede for at træde ind i en fase, der er præget af øget konsolidering. Hvis det makrosociologiske perspektiv skal applikeres til mikroniveau, tror jeg, at det er afgørende, at man fokuserer på de dynamikker og processer, der over tid finder sted i familielivet. Tesen er, at 'renheden' og symmetrien i parforholdet gradvist vil møde konkurrence fra og blive fortrængt af ydre og mere anmasende krav i takt med, at familien konsoli-

derer sig. Parrets kapitalisering i fælles langtidsinvesteringer, fx en voksende børneflokk, et parcelhus, et socialt netværk og en fælles livshistorie, kan bane vejen for en traditionalisering af kønsrollerne, en mere konventionel livsstil og et ønske om at beskytte hinanden/familien økonomisk. Helt ufortalt at der også er følelsesmæssige motiver til at gifte sig – ægteskab er også et symbol på parforholdets status (Moxnes, 1996) – kan ægteskabet som juridisk kontrakt være en fornuftig foranstaltning i denne senere fase af familielivet.

Min tese er med andre ord, at distinktionen mellem samboskab og ægteskab på individniveau afspejler, at familiedannelsesprocessen gradvist vil have tendens til at forankre den i udgangspunktet fritflydende og symmetriske parrelation i eksterne kriterier med bl.a. den følge, at kønsarbejdsdelingen får et mere traditionelt præg. Om en sådan forståelse af overgangen fra samboskab til ægteskab er holdbar, er imidlertid til syvende og sidst et spørgsmål, som må afprøves empirisk. I den efterfølgende empiriske analyse vil jeg undersøge, om samboforhold med småbørn er knyttet til bestemte (sam)livsfaser, til forældreparrets frisættelse fra ydre fællesinvesteringer, til en symmetrisk organisering af arbejdsliv og familieliv og til det følelsesmæssige klima forældrene imellem.

Der kan imidlertid også være andre årsager til, at par indgår ægteskab eller foretrækker at være samboende. Som nævnt tyder nogle undersøgelser på, at valg af samlivsform kan være ideologisk eller religiøst motiveret (jf. fx NOU, 1999). Denne problematik lader sig ikke belyse her, som følge af den måde, hvorpå undersøgelsen er designet. En anden forklaring på valg af samlivsform kan være, at den er motiveret af det offentlige velfærdssystemets funktionsmåde, idet socialt svagt stillede par på kontanthjælp kan have økonomisk fordel ved ikke at være underlagt den gensidige forsørgelsespligt, som følger med ægteskabskontrakten. I analysen sættes der derfor fokus på betydningen af de socioøkonomiske ressourcer i familierne, herunder specifikt hvilke offentlige indkomstoverførsler småbørnsfamilier modtager.

Demografisk beskrivelse af småbørns familieforhold

Indledning

Formålet med dette kapitel er at give en oversigtsmæssig beskrivelse af småbørns familieforbånd fra 4-5 måneders alderen (1. interviewrunde i 1996) og frem til 3½-års alderen (2. interviewrunde i 1999). Med udgangspunkt i forældrenes samlivsstatus som gifte og samboende på den tid, hvor barnet blev født, belyser kapitlet, hvor mange forældrepar der i treårsperioden var overgået til ægteskab, og hvor mange der havde opløst forholdet. I kapitlet belyses, hvordan demografiske faktorer som alder, samlivsvarighed, antal børn etc. har sammenhæng med de selektionsprocesser, der fører til konsolidering af familiebåndene eller til opløsning.

Gifte, samboende og enlige spædbarnsforældre i 1996

Da spædbarnsfamilierne blev interviewet i 1996, var 55 procent af forældrene gifte, mens 41 procent var samboende. Fire procent af børnene var født af enlige mødre. På daværende tidspunkt kunne en række demografiske forskelle mellem de samboende og de gifte forældrepar iagttages:

For det første adskilte de nybagte samboende forældrepar sig fra de gifte ved at have et kortere fælles samliv bag sig. På det tidspunkt, hvor barnet blev født, havde de samboende forældrepar i gennemsnit levet sammen i 5,6 år. Knap halvdelen (46 procent) havde levet sammen i mindre end fire år. De gifte forældrepar havde på daværende tidspunkt i gennemsnit levet sammen i 8,7 år og havde således en cirka tre år længere fælles livshistorie som samlevende end de samboende forældrepar.

For det andet var samboende forældrepar generelt yngre end forældrepar, der var gift. Den gennemsnitlige aldersdifference var 2,5 år. For nybagte samboende mødre var gennemsnitsalderen 27,9

år, mens den var 30,4 år for mødre, der havde indgået ægteskab. De samboende fædre var i gennemsnit 30,4 år, omkring det tidspunkt, hvor barnet blev født, mens gifte fædre var 32,9.

For det tredje havde de samboende forældrepar færre børn end forældrepar, som var gift. Et flertal af de børn, der blev født af samboende forældre, kom til verden som den først fødte (58 procent), mens 31 procent var det andet fødte barn i husstanden. Hver tiende havde en lavere placering i søskenderækken. Omvendt blev de fleste børn med gifte forældrepar født ind i en søskendeflok. 44 procent blev født som nummer to i rækken, mens 26 procent var den tredje eller senere i søskendeflokken. Kun 30 procent af de børn, hvis forældre var gift, blev født som familiens første barn.

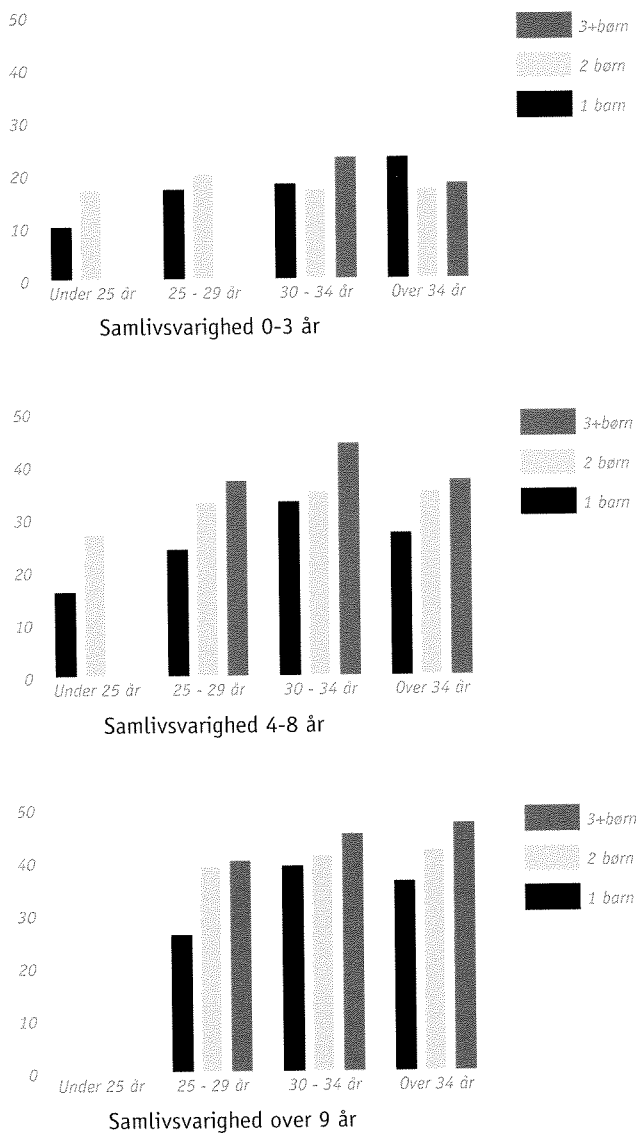
De nævnte observationer tyder på, at et barns sandsynlighed for at blive født i ægteskab er snævert relateret til aspekter, som vedrører forældrenes (sam)livsfase. I figur 4.1 er de tre dimensioner, forældrenes samlivsvarighed, moderens fødealder og antallet af børn i familien, koblet sammen. Figuren viser, hvor mange af de nybagte forældrepar, der havde indgået ægteskab. Det ses, at hver af de tre dimensioner uafhængigt af hinanden er betydende for tilbøjeligheden til at være gift. Hovedtendensen er, at jo længere tid forældrene har kendt hinanden, jo ældre de er, og jo flere børn der er i husstanden, desto større er sandsynligheden for, at barnet er blevet født i ægteskab. Der er tale om en betragtelig spredning, når man sætter fokus på yderpunkterne i figuren: Blandt førstegangsfødende unge mødre (under 25 år), som har levet sammen med faderen i mindre end fire år, er ægteskab helt usædvanligt. Kun 21 procent af disse børn havde gifte forældre. I den anden ende af skalaen er de børn, der blev født som nummer tre (eller senere) i en søskenderække af ældre mødre (over 35 år) efter mange års samliv med faderen. Her var 9 ud af 10 børn født af gifte forældre.

Ser man på betydningen af de enkelte dimensioner, er tendensen, at kort tids samlivsvarighed – uanset mødrenes alder og antallet af

Figur 4.1.

Procentandele nybagte forældre i kernefamilier, der i 1996 var gift, fordelt efter samlivsvarighed, mors alder og antal børn i husstanden.

børn – ser ud til at være dominerende for tilbøjeligheden til at være samboende frem for gift. Andelen af gifte forældre nærmer sig først halvdelen efter fire års fælles samliv. Betydningen af alder slår tydeligst igennem for de par, der efter nogle års samliv får deres første barn. Blandt forældrepar, som havde levet sammen i 4-8 år, var de 30-34-årige førstegangsmødre fx hyppigere gift (62 procent) end mødre på 25-29 år (47 procent), der igen hyppigere havde indgået ægteskab end den yngste aldersklasse (de under 25-årige: 31 procent). Betydningen af antallet af børn ses med varierende styrke i alle aldersgrupper, men fortrinsvis blandt forældrepar, der har levet sammen i nogle år.

Man kan iagttage, at den opadstigende tendens i figuren i en vis udstrækning brydes af de kvinder, der er blevet mødre i en meget sen alder. De har ikke giftet sig helt i samme takt, som de yngre. I det omfang barnet ikke er den førstefødte kan en forklaring være, at der er tale om “andengangsfamilier”, jf. nedenfor. De ældre søskende er da sørbørn fra tidligere forhold. At de øvrige ældre mødre er tilbageholdende med at indgå ægteskab, kan imidlertid ikke umiddelbart forklares. Man skal dog være opmærksom på, at det er få kvinder, der bliver førstegangsmødre, når de er fyldt 35. Der kan med andre ord være et vis element af tilfældighed.

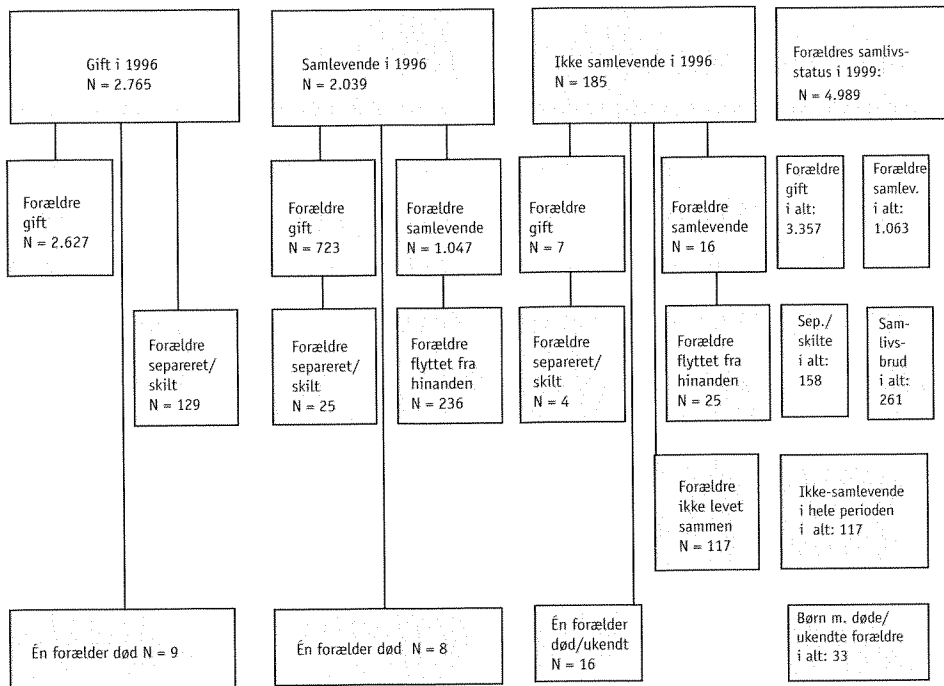
Gifte, samboende og enlige småbørnsforældre i 1999

Da anden dataindsamling fandt sted tre år senere, var andelen af børn, der levede i kernefamilier med samboende forældre, halveret fra 41 til 21 procent. Samtidig var det nu 2/3 af børnene, der levede i kernefamilier med gifte forældre. Andelen af børn, der ikke levede sammen med begge forældre var, fortrinsvis som følge af forældrenes samlivsophævelse, steget fra 4 til 10 procent. Af disse levede et flertal (4/5) i eneforsørgerfamilier, mens den sidste femtedel boede sammen med den ene af de biologiske forældre og en ny stedforælder i en sammenbragt familie.

Jeg har fulgt familieforløbene for de knap 5.000 børn, som deltog i begge dataindsamlinger. Familier, der kun deltog i den ene af de to dataindsamlinger er således ikke medtaget. Der er taget ud-

Figur 4.2.

Forældres samlivsstatus, da barnet var 4-5 måneder i 1996. Alle respondenter i 1996 og 1999 = 4.989.

gangspunkt i forældrenes samlivsstatus i 1996. Opgørelsen viser, at 95 procent de børn, der blev født i ægteskab (eller mere præcist: som havde gifte forældre i 4-5-måneders alderen), også tre år senere levede i kernefamilier med gifte forældre. Kun 5 procent havde oplevet, at forældrene var blevet separeret eller skilt.

Blandt de børn, som var født i samboforhold, havde halvdelen fortsat samboende forældre, mens godt en tredjedel (35 procent) havde forældre, der i den mellemliggende periode havde giftet sig. 13 procent af forældrene havde ophævet samlivet. Blandt disse havde en mindre andel nået at indgå ægteskab forud for samlivsophævelsen.

Flertallet af de børn, som i 1996 blev født af enlige mødre, havde i 1999 fortsat ingen erfaringer med en opvækst i en biologisk kernefamilie. En god fjerdedel af børnene havde i perioden mellem

de to dataindsamlinger dog oplevet, at forældrene var flyttet sammen (23 procent) eller havde giftet sig (6 procent), men mere end halvdelen af disse forhold var på interviewtidspunktet i 1999 gået i opløsning igen. At børnene ikke har levet sammen med begge forældre er ikke ensbetydende med, at forældrene aldrig har levet sammen. Analysen tyder på, at en del af de enlige mødre på et eller andet tidspunkt før barnets fødsel har levet sammen med faderen.

For at kunne belyse den selektion, som enten førte til konsolidering af familierelationerne (dvs. ægteskabsindgåelse og dermed automatisk fælles forældremyndighed) eller til familieopløsning (dvs. samlivsophævelse/skilsmisse og dermed stillingtagen til forældremyndighedsspørgsmålet), har jeg med udgangspunkt i disse forløb etableret seks analytiske familiekategorier.

Den første og største kategori er de 3½-årige børn, hvis forældre var gift med hinanden både ved første dataindsamling, da barnet var 4-5 måneder og ved anden dataindsamling i 1999. Denne gruppering, *børn med fortsat gifte forældre*, omfatter 53 procent af børnene.

I den anden gruppe henhører børn af forældre, der i 1996 var ugifte, men som i 1999 havde indgået ægteskab. De allerfleste forældre var i 1996 samboende, men der indgår tillige få eksempler, som startede med, at moderen var enlig og siden giftede sig med faderen. I denne kategori, *de gifte samboere*, falder 15 procent af de 3½-årige børn.

Den tredje kategori, som er den næststørste, omfatter 21 procent af børnene. Den består af forældrepar, som i 1996 var ugifte (fortrinsvis samboende samt enkelte ikke-samlevende), og som i 1999 fortsat ikke havde giftet sig, men boede sammen. Forældrene i denne gruppering, *de fortsat samboende* har med andre ord ikke konsolideret deres relation med ægteskab.

Den fjerde kategori, som omfatter 3 procent af børnene, er *de tidlige gifte*. Den består af forældrepar, der i 1996 eller senere

---

havde indgået ægteskab, men som på interviewtidspunktet i 1999 var separeret eller skilt.

Parallelt hertil består den femte gruppering af børn, hvis forældre – på et eller andet tidspunkt fra barnets fødsel eller senere – har været samboende, men som i 1999 ikke levede sammen længere. Denne gruppe, “*de tidlige samboere*”, udgør 5 procent.

Endelig består den sidste kategori – “*børn af enlige*” – af de 2 procent børn, hvis forældre i både 1996 og i hele perioden frem til og med interviewtidspunktet 1999 var ikke-samlevende, dvs. børn som aldrig har haft erfaringer med et familieliv, med to samlevende, biologiske forældre.

Samboende forældrepar, som indgik ægteskab

Er der særlige demografiske karakteristika ved de forældrepar, som oprindeligt var samboere og siden indgik ægteskab i forhold til dem, som fortsat var samboende i 1999? Der fokuseres på følgende dimensioner: For det første livsfasedimensionen, for det andet reproduktionen i familierne og for det tredje familiernes bosættelsesmønster.

Livsfase?

Ved sammenligningen ovenfor af de gifte og samboende forældrepar ved barnets fødsel i 1996 konstaterede jeg, at ægteskabsforekomsten hang sammen med forældrenes alder og samlivsvarighed. I 1999 var de fortsat gifte forældre i både individuel og fælles forstand følgelig fortsat alderspræsidenter, jf. tabel 4.1. På dette grundlag var det nærliggende at antage, at de samboende forældrepar, som i 1999 var overgået til ægteskab, var ældre og havde levet sammen i længere tid end de forældrepar, der var forblevet samboende. En sådan sammenhæng kan imidlertid ikke dokumenteres. Tendensen går tværtimod svagt i retning af, at de samboere, der i den mellemliggende periode havde giftet sig, var lidt yngre ved barnets fødsel end de forældrepar, der fortsat var samboende, jf. tabel 4.1. Tilsvarende er der en meget svag tendens til, at de gifte samboere havde en lidt kortere samlivsvarighed bag sig

end de fortsat samboende forældrepar. Hvorfor tendensen går i den omvendte retning end det forventede lader ikke sig ikke umiddelbart forklare, men undersøgelsesfundet indikerer, at overgangen fra samboskab til ægteskab ikke kan forstås som en mekanisk livsfaseeffekt. Der er tilsyneladende også andet på spil.

Familieforøgelse

Undersøgelsen tyder på, at reproduktionen er lavere i de småbørnsfamilier, hvor forældrene forbliver samboende end i familier, hvor forældrene overgår til ægteskab, jf. tabel 4.1. I perioden 1996-99 havde 26 procent af de fortsat gifte forældre fået flere børn. Blandt de gifte samboere var den tilsvarende andel 43 procent, mens den blandt de fortsat samboende var 35 procent.

Tilvæksten af nye søskende skal holdes sammen med, hvor mange børn, der i forvejen var i husstanden, da det udvalgte barn kom til verden. Blandt de fortsat gifte var det udvalgte barn hyppigst født som den anden eller senere i søskenderækken (70 procent), mens det hyppigst var den først fødte både blandt de "gifte samboere" og de fortsat samboende forældrepar (henholdsvis 60 og 57 procent). Når man tager højde for barnets nummer i søskenderækken, havde de fortsat gifte forældrepar og de gifte samboere reproduceret sig i omtrent samme takt, mens tilvæksten af nye børn var mindre blandt de fortsat samboende forældrepar: I familier, hvor barnet var den først fødte, fik 57 procent af de fortsat gifte og 60 procent af de gifte samboere barn nummer to i den mellemliggende periode. Blandt de fortsatte samboere fik kun 50 procent endnu et barn. Forskellen mellem "gifte samboere" og fortsat samboende forældrepar er markant (dvs. statistisk signifikant), men gælder kun for tilvækst af barn nummer to. I de tilfælde, hvor det udvalgte barn var født længere nede i søskenderækken (dvs. som nummer to eller senere), forekom der nye søskende med omtrent samme hyppighed (14-16 procent), uanset om forældrene havde været gift hele tiden, var overgået til ægteskab i 1999 eller var forblevet samboende. Undersøgelsesfundet giver således anledning til at opstille en hypotese om, at familieforøgelse fra ét til to børn vil fremme forældres tilbøjelighed til at indgå ægteskab.

Tabel 4.1.

Forskellige demografiske karakteristika ved børnefamilier med 3½-årige børn, grupperet efter forældrenes samlivsstatus i 1999 i kombination med den tidligere civilstand. Procentandele.

Forældres samlivsstatus:	<i>Fortsat gifte</i>	<i>Gifte samboere</i>	<i>Fortsat samboende</i>	<i>Tidligere gifte samlevende</i>	<i>Tidligere samboere</i>	<i>Enlige</i>
1. Aktuelt (1999):	1.Gift	1.Gift	1.Samboende	1. Ikke samlevende	1. Ikke samlevende	1. Ikke samlevende
2. Tidligere (fra 1996):	2.Gift	2.Samboende	2.Samboende	2.Gift	2.Samboende	2.Ikke samlevende
Mors alder ved barns fødsel, gennemsnit:	30,6	28,1	28,4	28,7	26,2	27,6
Fars alder ved barns fødsel, gennemsnit:	33,0	30,4	30,9	31,6	28,7	-
Samlivsvarighed i 1996, gennemsnit:	8,8	5,8	5,9	6,4	4,2	-
Samlivsvarighed ved brud:	•	•	•	7,8	5,3	-
<i>Barnets nr. i søskenderækken, 1996:</i>						
Først fødte	30	60	57	40	59	51
2. fødte	43	32	32	43	27	31
3. eller senere fødte	27	8	11	17	14	18
Andele med nye søskende i 1999:	26	43	35	17	14	14
heraf, barnet først født i 1996	57	61	50	35	15	20
2. født	14	16	16	6	17	8
<i>Urbanitet, 1996:</i>						
Hovedstad og større byer (>10.000)	48	49	54	50	61	65
Mindre byer (200-10.000)	33	37	31	39	26	31
Landdistrikter	20	14	15	11	12	4

fortsættes...

Tabel 4.1. Fortsat.

Forældres samlivsstatus:	<i>Fortsat gifte</i>	<i>Gifte samboere</i>	<i>Fortsat samboende</i>	<i>Tidligere gifte samlevende</i>	<i>Tidligere samboere</i>	<i>Enlige</i>
1. Aktuelt (1999):	1.Gift	1.Gift	1.Samboende	1. Ikke samlevende	1. Ikke samlevende	1. Ikke samlevende
2. Tidligere (fra 1996):	2.Gift	2.Samboende	2.Samboende	2.Gift	2.Samboende	2.Ikke samlevende
<i>Andele med fælles forældremyndighed:</i>						
1999	•	•	84	63	54	8
Ved samlivsbrud	•	•	•	59	53	•
Under samlivet/før samlivsbrud	•	•	•	•	60	•
<i>Barns beregnede alder ved samlivsbrud</i>						
0-1 år	•	•	•	22	35	•
1-2 år				23	32	
2-3½ år				55	33	
<i>Andele med særbørn, 1996:</i>						
	7	10	12	12	16	11
<i>Andele børn i stedfamiliehushold, 1999</i>						
	•	•	•	22	19	24
Mor skilsmissebarn	11	14	18	22	22	28
Far skilsmissebarn	10	11	14	11	22	-
Procent i alt:	53	15	21	3	5	2
N=	2.627	730	1.063	158	261	119

Anm.: • = Indgår ikke i analysen.

Bosætning

Ved barnets fødsel i 1996 var samboende forældrepar (53 procent) lidt hyppigere end gifte (48 procent) bosat i de større byområder og levede tilsvarende sjældnere i egentlige landdistrikter (14 mod henholdsvis 19 procent). Et tilsvarende mønster kunne iagt-

tages i 1999, jf. tabel 4.1. Umiddelbart kunne disse variationer måske forklares med, at befolkningen på landet er mere traditionsbundet og derfor mere tilbøjelige til at indgå ægteskab, mens befolkningen i byområderne er mere præget af moderniteten og derfor hyppigere lever som samboende. Jeg tror, man skal være varsom med at forklare variationerne ved urbanitetsdimensionen i sig selv. De forskelle, der kan konstateres i giftemønstret, har snarere sammenhæng med, hvilke boligtyper, der findes i områderne. Forældrepar, som havde indgået ægteskab (såvel i 1996 som i 1999) boede hyppigere i enfamiliehus og sjældnere i etageejendom end forældrepar, der var samboende. Når man i analysen tager højde for, hvilken boligtype familierne boede i, forsvinder betydningen af by/land-dimensionen. Undersøgelsen indeholder desværre ingen oplysninger om ejerforholdet, men som tommelfingerregel må man gå ud fra, at enfamiliehuse hyppigst vil være ejerboliger, mens en lejlighed i en etageejendom ofte kan være en lejerbolig. Ud fra denne præmis tyder undersøgelsen på, at investering i fast ejendom fremmer ægteskabstilbøjeligheden, jf. tabel 4.2. Sætter man således fokus på de forældrepar, som var samboende i 1996, ses, at hvis de allerede dengang boede i eller siden var flyttet til et enfamiliehus, havde 43-46 procent i 1999 indgået ægteskab. Kun en fjerdedel af de samboere, der allerede dengang boede i eller senere flyttede til en etageejendom, havde giftet sig.

Tabel 4.2.

Procentandele samboende, der fra 1996 til 1999 var overgået til ægteskab, opdelt efter boligtype i 1996 og 1999.

Boligtype, 1996	Procent	N=	Boligtype, 1999:		P<	I alt pct. 1996
			Enfamiliehus	Etagebyggeri		
			Procent	N=		
Enfamiliehus	46	1.042	25	28	0,03	45
Etagebyggeri	43	237	25	211	0,001	34

Kernefamilier, som blev opløst

Otte procent af de børn, som deltog i begge dataindsamlinger, fik i den forløbne periode erfaring med familieopløsning, som følge af, at forældrene ophævede samlivet. Derudover oplevede ganske få familieopløsning, fordi den ene af forældrene afgik ved døden.¹⁾ Undersøgelsen viser, at 13 procent af de samboende forældre og 5 procent af de gifte forældre flyttede fra hinanden. Sagt på en anden måde var et flertal – 68 procent – af de børn, som i 3½-års alderen havde fået erfaring med forældrebrud, rekrutteret fra familier med samboende forældre, mens en tredjedel kom fra familier, hvor forældrene var gift, da samlivet blev ophævet. Undersøgelsen viser således i overensstemmelse med tidligere studier, at samboskab som familieform er mere skrøbelig end ægteskabet, i det mindste set fra småbørns synsvinkel (jf. kapitel 3). Hvordan billedet ser ud for ældre børn og dermed i et totalt børnelivsperspektiv, ved man imidlertid ikke. På grundlag af det fragmentariske billede, som den offentlige danske statistik efterlader, er der grund til at tro, at opløsningsrisikoen generelt falder for både børn af samboere og gifte i takt med forældrenes samlivsvarighed, men om børn af samboere totalt set har en større eller mindre sandsynlighed for at opleve forældrebrud, ved man ikke.

At børn af samboere er mere udsatte for samlivsbrud kan delvist tilskrives de demografiske variationer mellem gifte og samboere. For det første ser det ud til, at det at blive forældre i en ung alder er en væsentlig selektionsmekanisme. Hvis man ser på undersøgelsens børn som helhed, var det hvert femte barn (20 procent) af unge mødre (under 25 år ved fødslen), der i 3½-års alderen havde oplevet forældrebrud. Blandt børn, født af 25-29-årige mødre, havde 9 procent af forældrene opløst forholdet, mens kun 5 procent af de børn, som blev født af ældre mødre (over 30 år) ikke længere levede i en kernefamilie. En tilsvarende sammenhæng gør sig gældende, når man ser på betydningen af faderens alder. Det var således hver fjerde barn, født af en under 25-årig far, som havde oplevet forældrebrud, mens opløsningshyppigheden faldt i takt med at faderens stigende alder.

---

1) Disse tilfælde er ikke medtaget i analyserne.

Det er i dag ikke sædvanligt at blive forælder i en ung alder. I undersøgelsen som helhed var det kun 15 procent af mødrene og 7 procent af fædrene, der ved det udvalgte barns fødsel var under 25 år. Blandt de tidligere samboere kan der imidlertid iagttages en kraftig overrepræsentation af unge forældre. 40 procent af mødrene og ca. hver femte af fædrene var således under 25 år, da de blev forældre til det barn, som indgår i undersøgelsen.

En anden delforklaring på samboeres højere opløsningshyppighed kan henføres til forældrenes samlivsvarighed. Risikoen for at opleve samlivsbrud er større i de første år af samlivet end senere. Dette mønster gælder, uanset om forældrene tidligere var gift eller samboende. Undersøgelsen viser, at blandt de børn, som havde oplevet forældrebrud, havde mere end halvdelen (54 procent) af forældrene kun levet sammen i få år (under fire), da barnet blev født, en tredjedel (35 procent) havde boet sammen i mellem 4 og 8 år, og godt en tiendedel havde et længere samliv bag sig.

Det fremgår af undersøgelsen, at et markant flertal af de tidligere samboere – 67 procent – på det tidspunkt, hvor barnet blev født, havde levet sammen i mindre end fire år. I gennemsnit varede de opløste samboforhold i 5,3 år. En tilsvarende sammenhæng, men knap så udtalt, gør sig gældende for forældrepar, der opløste deres ægteskab. Disse forældre nåede at bo sammen i gennemsnitligt knap 8 år.

Forældrenes fødealder og samlivsvarighed kan således bidrage til at forklare, hvorfor samboende forældrepar har en højere opløsningshyppighed end de gifte. Undersøgelsen viser imidlertid, at disse faktorer ikke udtømmende kan forklare, hvorfor børn af samboere er mere udsat for forældrebrud. Når man i analyserne tager højde for forældrenes alder, og hvor lang tid de har levet sammen, forekom familieopløsning fortsat dobbelt så hyppigt blandt børn, hvis forældre ikke var gift.

Den konstaterede sammenhæng mellem en kort samlivsvarighed og risiko for samlivsbrud betyder, at det er begrænset, hvor mange

børn forældrene havde nået at få, inden samlivet blev ophævet. Undersøgelsen viser således, at det blandt de 3½-årige børn og igen især for de opløste samboere, hyppigst er det førstefødte barn, der er udsat for at opleve forældrebrud. Blandt først fødte børn var det 11 procent, der ikke længere levede i kernefamilier, mens den tilsvarende andel for 2. fødte var 7 procent.

Den korte samlivsvarighed betyder videre, at barnet er lille, når samlivsbruddet indtræffer. 2/3 af de børn, som kom fra samboforhold, var 2 år eller yngre, da samlivsbruddet indtraf, mens 1/3 var ældre. Tendensen er, at de børn, der blev født i ægteskab, fik en noget længere erfaring med kernefamilielivet. Her var mere end halvdelen (55 procent) fyldt 2 år, da samlivsbruddet indtraf. Fra andre undersøgelser ved man, at tidspunktet for samlivsbruddet er en af de faktorer, der er afgørende for, hvordan forældreskabet efter samlivsbruddet bliver udformet. Jo yngre barnet er, desto større sandsynlighed er der for, at det kommer til at bo sammen med sin mor, og desto større er sandsynligheden for, at kontakten til faderen bliver svækket. (Jensen & Clausen, 1997a; Heide Ottosen, 1999b). Tilsvarende må man forvente, at et barns sandsynlighed for at få moderen som daglig omsorgsperson forøges, hvis det er enebarn frem for, hvis der er en søskendeflok, som forældrene kan dele af (Heide Ottosen, 1997). Ud fra disse betragtninger ser det alene i kraft af disse demografiske variationer ud til, at børn fra de opløste sambo-forhold har dårligere prognoser for at opretholde en nær kontakt til faderen end børn af gifte, en problemstilling som jeg mere uddybende vender tilbage til i kapitel 8.

Forældrenes tidligere erfaringer med familieopløsning

Har forældrenes tidligere erfaringer med skilsmisse/samlivsbrud betydning for tilbøjeligheden til på den ene side at konsolidere et forhold med ægteskab eller på den anden side at opløse forholdet?

For at belyse dette spørgsmål satte jeg for det første fokus på, om det udvalgte barn er et produkt af en førstegangsfamilie eller om forældrene ud over det udvalgte barn havde børn fra et tidligere forhold/tidligere familieliv. Undersøgelsen viser, at 10 procent af

---

de 3½-årige blev født som fællesbørn i en sammenbragt familie, hvor den ene af forældrene (hovedsageligt moderen) i forvejen havde et særbarn. Jo flere børn, der var i familien (husstanden), desto større var sandsynligheden for, at de ældre børn i husstanden var halvsøskende til barnet.

Undersøgelsesmateriale tyder på, at et barn, der fødes som fællesbarn i en sammenbragt familie, har færre chancer for at blive født i ægteskab sammenlignet med børn, der fødes ind i familier, hvor der kun er fællesbørn/helsøskende. Sammenbragte familiekonstellationer forekom sjældnere blandt spædbarnsfamilier med gifte forældre (7 procent) end i spædbarnsfamilier med samboende forældrepar (12 procent). Undersøgelsen tyder umiddelbart videre på, at sammenbragte familier har en lidt større risiko for at blive opløst. I 1999 var 14 procent af de familier, hvori der var særbørn, opløst, mod kun 8 procent af de familier, der alene bestod af fællesbørn.

For det andet satte jeg fokus på, om der var sammenhæng mellem forældrenes samlivsstatus i 1999 og deres egne barndomserfaringer med skilsmisser/samlivsbrud. Umiddelbart ser det ud til, at der både for fædre, men især for mødre, er en sådan sammenhæng, jf. tabel 4.1. Blandt de familier, som i 1999 var mest konsoliderede, 'de fortsat gifte', udgjorde andelen af forældre, der selv havde været skilsmissebørn, 10-11 procent. For mødre stiger denne andel i takt med, at konsolideringsgraden falder. Blandt de gifte samboere udgjorde andelen 14 procent, blandt de fortsat samboende var den 18 procent. I opløste kernefamilier var mere end hver femte mor selv skilsmissebarn, og blandt de enlige mødre var andelen 28 procent.

Forældremyndighed blandt samboere

Mens gifte forældrepar automatisk har fælles forældremyndighed over (fælles)børnene, er fælles forældremyndighed et positivt tilbud for ugifte forældrepar. Ellers er den ugifte moder forældremyndighedsindehaver. Af undersøgelsen fremgår, at langt de fleste forældrepar, som i 1999 fortsat var samboende, havde valgt at

have fælles forældremyndighed over barnet (85 procent). Vi har ingen oplysninger om, hvornår denne aftale er indgået, men formoder, at det er sket i tilknytning til barnets fødsel (Justitsministeriet, 1997).

Undersøgelsen viser, at der var en markant forskel i tilbøjeligheden til at få fælles forældremyndighed afhængigt af, om de samboende forældrepar forblev samboende eller opløste samlivet. Kun 60 procent af de tidligere samboere havde således fælles forældremyndighed, inden forældrene gik fra hinanden. Denne forskel indikerer, at præmisserne for eller forventningerne til forældreskab og familielivet har været forskellige allerede ved barnets fødsel, en problemstilling, som jeg uddyber yderligere i kapitel 8.

Ser man isoleret på de børn, der i 3½-års alderen havde oplevet forældrebrud, havde der i 3 ud af 4 tilfælde været legale bånd mellem faderen og barnet fra fødslen, enten i kraft af forældrenes ægteskab, eller fordi forældrene som samboende havde valgt at have fælles forældremyndighed. En fjerdedel af 'skilsmissebørnene' havde derimod haft moderen som forældremyndighedsindehaver lige fra fødslen.

Opsummering og konklusion

I dette kapitel har jeg set på samspillet mellem på den ene side civilstand og forældremyndighed og på den anden side andre demografiske forhold. Generelt viste analysen, at et barns sandsynlighed for at blive født i ægteskab (og dermed automatisk at være omfattet af fælles forældremyndighed) afhang af, hvornår i forældrenes liv og samliv det kom til verden. Forældres alder, deres samlivsvarighed og barnets placering i søskenderækken var centrale faktorer.

Dernæst satte jeg mere specifikt fokus på de selektionsprocesser, der gennem barnets første tre leveår kunne føre enten til konsolidering (ægteskab) eller opløsning (separation/skilsmisse). I dette snævrere perspektiv kunne livsfaseaspektet – forældres alder og fælles samliv- ikke forklare, at samboende forældrepar havde ind-

---

gået ægteskab. Derimod havde familieførøgelse fra en ét- til en tobarns-familie sammenhæng med samboeres overgang til ægteskab. Tilsvarende var forældrepar mere tilbøjelige til at gifte sig, hvis de boede i eller var flyttet i en-familiehus, end hvis de boede i etagebyggeri. Undersøgelsen tyder med andre ord på, at ægteskab er knyttet til en samlivsfase, hvor parforholdet bindes op på ydre forpligtende bånd.

Endvidere ser forældrenes tidligere erfaringer i såvel barndoms- som voksenlivet ud til at have betydning for, om småbørnsfamilierne blev konsolideret med ægteskab eller opløst. Erfaringer med den normative familie: Far, mor (der er gift) og (biologiske) børn ser ud til at fremme ægteskabsindgåelse, mens erfaringer med at leve på den radikaliserede modernitets præmisser hyppigere fører til et brud med denne norm.

Småbørn fra samboforhold har højere risiko for at opleve forældrebrud end børn med gifte forældre. Forældrenes korte samlivsvarighed var én væsentlig selektionsfaktor. En anden faktor var forældrenes alder ved barnets fødsel. En betydelig andel af de børn, der fødes af unge (under 25-årige) forældre, havde oplevet samlivsbrud. Disse faktorer bidrager imidlertid kun delvist til at forklare forskellene.

For godt en generation siden var det normen at blive mor inden 25-års alderen (i 1970 var gennemsnitsalderen for førstegangsfødende 23,4 år). Fra et biologisk/medicinsk perspektiv kan man ydermere hævde, at det er bedre at få børn i denne alder end senere. I dag er den skæbne at være barn af unge forældre blevet en nærmest risikobetonet affære. Fra et individperspektiv kan udviklingen forklares med, at flertallet har valgt at udskyde familienstiftelsestidspunktet ved hjælp af effektive præventionsmetoder (og i yderste tilfælde abort) til erhvervsuddannelsen er gennemført, og et antal partnere er gennemprøvet i jagten på at finde den rette forælderpart til afkommet. Det mindretal, der trodser disse normer, vil derfor blive en speciel, selekteret gruppe, med måske særlige sociale karakteristika. Set fra et bredere kulturelt perspek-

tiv vidner udviklingen dog også om, hvordan individualiseringsprocessen og forlængelsen af ungdomstidens frie liv har rykket ved forestillingen eller konstruktionen om det ansvarlige forældreskab. Hvad der tidligere var det gængse, har i dag fået karakter af afvigende adfærd. Projektet om det ansvarlige forældreskab synes ikke længere at være muligt at gennemføre uden en vis aldersmæssig (over)modenhed.

Materielle opvækstrammer for småbørn i forskellige familietyper

Indledning

Tidligere danske undersøgelser, der har belyst børnefamiliernes materielle vilkår, har fastslået, at familierne generelt har gode økonomiske forhold (fx Hansen, 1990a, 1990b; Hjorth Andersen, 1991; Dehlbæk, 1997). Samtidig er det dog også påvist, at der er store forskelle børnefamilierne imellem. En lang række undersøgelser og opgørelser har sammenlignet forholdene i eneforsørger- og parfamilier og gentagne gange vist, at børn, der lever sammen med én forælder, på en række punkter har ringere materielle opvækstbetingelser end børn, der lever sammen med to voksne.

Sammenlignet med børnefamilier med to voksne er arbejdsløshedsraten blandt forældre i eneforsørgerfamilier højere, de er hyppigere langvarigt arbejdsløse, de modtager hyppigere kontanthjælp og andre indkomstoverførsler, deres disponible indkomst og rådighedsbeløb er lavere, de er sjældnere boligejere osv. (fx Hansen, 1989; Hansen 1990a, 1990b; Hjorth Andersen, 1991; Thaulow & Gamst, 1987; Kampmann, 1997; Dehlbæk, 1997; Siim, 1997; Nygaard Christoffersen, 1998). Socialstatistikens kategorisering af børnefamilierne efter antallet af voksne i familien betyder derfor på den ene side, at ganske megen indsigt er tilvejebragt om de sociale vilkår for børn af enlige forsørgere, ikke mindst i forhold til kernefamilier. Ulempen er på den anden side, at kategorien "parfamilier" fremstår som en udifferentieret størrelse. Som følge heraf findes kun sporadisk viden om, hvorvidt de sociale og materielle vilkår blandt samboende forældrepar med fællesbørn og sammenbragte familier adskiller sig fra biologiske kernefamilier med gifte forældre. Enkeltstående undersøgelser og opgørelser, der har opdelt befolkningen med børn efter forældrenes samlivs-

status, giver dog grund til at antage, at der er variationer i børns materielle opvækstbetingelser afhængigt af, hvilken type parfamilie, der er tale om. Fx fremgår det af rapporten "Tal om børn", at familier med gifte forældre sjældnere modtager overførselsindkomster end familier, hvor de voksne er samlevende (med fælles børn) eller samboende (sammenbragte familier) (Kampman & Nielsen, 1997). En undersøgelse om børn i sammenbragte familier (Heide Ottosen, 1997) viste bl.a., at der var færre uddannelsesressourcer og en højere arbejdsløshedsprocent i stedfamiliehushold end i kernefamiliehushold. Endelig viste den første afrapportering fra Socialforskningsinstitutets børneforløbsundersøgelse (Nygaard Christoffersen, 1998), at de samboende forældre ved det udvalgte barns fødsel var overrepræsenteret i socialgruppe 5 og tilsvarende underrepræsenteret i socialgruppe 1 og 2. Disse opgørelser har imidlertid som nævnt et sporadisk præg, og der har ikke tidligere været gennemført en systematisk sammenligning af de sociale forhold mellem de forskellige typer parfamilier med småbørn.

På baggrund af de data, der blev indhentet i 1999, sætter dette kapitel fokus på en række forhold, som har betydning for de 3½-årige børns materielle opvækstvilkår. Som i tidligere undersøgelser sammenlignes forholdene i familier, hvor der er én voksen med familier, hvor der er to voksne. Derudover opdeles parfamilierne efter forældrenes samlivsstatus: Er der væsentlige forskelle mellem kernefamilier, hvor forældrene er gift, kernefamilier med samboende forældre og sammenbragte familier?

De materielle opvækstbetingelser er belyst ud fra tre dimensioner: Forældrenes uddannelses- og beskæftigelsesforhold, den økonomiske situation ud fra familiernes indkomstkilder og deres afsavnsituation, og endelig de boligmæssige forhold, som børnene lever i.

Forældrenes uddannelsesressourcer og beskæftigelsesforhold

Ud fra en ren instrumentel betragtning kan uddannelsesressourcerne i børnefamilierne anvendes som pejlemærke på, hvilket adgangskort forældrene har i forhold til arbejdsmarkedet, og dermed

---

på hvilke indtjeningsmuligheder, der er i familien. Men uddannelse er – med den franske sociolog Bordieu's ord – også en kulturel kapital, som har betydning for individets dannelse, indblik, orienterings- og handlingsmuligheder. Forældrenes uddannelsesbaggrund og beskæftigelsesmæssige forhold bidrager derfor til at give oplysninger om børnenes aktuelle opvækstmiljø i både en snæver økonomisk og i en bredere kulturel forstand. Selv om man set fra et individperspektiv vanskeligt kan tale om deterministiske sammenhænge, har forældrenes sociale baggrund som bekendt ikke alene betydning for familiernes aktuelle velfærd, men også for, hvilke chancer den næste generation har for at klare sig. Undersøgelser om social mobilitet har fx vist, at chancerne for at gennemføre en uddannelse efter grundskolen forøges, hvis man kommer fra et hjem, hvor forældrene har gennemført en erhvervsuddannelse (fx Hansen, 1999; Heinesen, 1999).

Tilsvarende findes undersøgelser, som peger på, at arbejdsløshed kan gå i arv. En forløbsundersøgelse af to generationer født i 1966 og 1973 viste, at omfanget af forældrenes arbejdsløshed bl.a. havde betydning for, om børnene udviklede selvdestruktiv adfærd, og om de fik en erhvervsuddannelse. Her igennem øger forældrenes ledighed sandsynligheden for, at børnene selv bliver langtidsarbejdsløse som voksne (Nygaard Christoffersen, 1996b).

Opholder man sig først ved de generelle træk i undersøgelsen, er det hver fjerde mor og hver femte far, som tilhører den såkaldt uddannelsesmæssige restgruppe, der ikke har gennemført en erhvervskompetencegivende uddannelse (jf. tabel 5.1). Fire ud af 10 mødre og hver anden far har en gennemført en erhvervsfaglig uddannelse, mens omkring en tredjedel af forældrene har en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse. Disse formelle uddannelsesressourcer har som forventet betydning for beskæftigelsesforholdene. Undersøgelsen viser fx, at forældre, der ikke har gennemført erhvervsuddannelse, hyppigere end gennemsnittet er beskæftiget som ufaglærte arbejdere eller er arbejdsløse på interviewtidspunktet. Sammenhængen mellem manglende uddannelse og arbejdsløshed er især udtalt for mødre.

Tabel 5.1.**Førældres erhvervsuddannelse. Særskilt for forskellige familietyper. Procent.**

Familietype	Erhvervsuddannelse:			Antal i alt
	Ingen gennemført	EFG/faglig udd.	Videregående udd.	
<i>Kernefamilier:</i>				
Mødre, i alt	20	42	38	4.641
Fædre, i alt	19	49	32	4.623
<i>Heraf</i>				
Giftede mødre	18	42	41	3.489
Giftede fædre	18	48	34	3.477
Samboende mødre	29	41	30	1.152
Samboende fædre	25	51	24	1.146
<i>Sammenbragte familier:</i>				
Mødre	41	41	18	125
Samlevende	42	45	13	120
Anden biologisk forælder ¹⁾	36	52	11	107
<i>Eneforsørgere:</i>				
Mødre	44	32	23	515
Anden biologisk forælder ¹⁾	39	46	15	444
<i>I alt procent</i>				
Mødre	23	41	36	100
Fædre ²⁾	20	49	31	100

1) Ekskl. "ved ikke".

2) Kun fædre/samlevende, der lever sammen med barnet.

Opdeler man datamaterialet efter, hvilken familietype barnet befinder sig i, viser undersøgelsen, at der er betydelige variationer i forældrenes erhvervsuddannelse og beskæftigelsesmæssige forhold.

Ser man først på forholdene for de børn, der levede i (biologiske) kernefamilier, er det karakteristisk for de familier, hvor forældrene var samboende, at der var færre uddannelsesressourcer end i familier, hvor forældrene var gift. De samboende forældre havde noget hyppigere end gifte forældre slet ingen erhvervsuddannelse, ligesom de tilsvarende sjældnere havde gennemført en videregående uddannelse. Andelen af familier uden uddannelseskapital, dvs. hvor hverken moderen eller faderen havde gennemført en erhvervsuddannelse, er dobbelt så høj blandt familier med samboende forældre (12 procent), som i familier, hvor forældrene var gift (6 procent). Forskellene mellem gifte og samboere afspejler sig tilsvarende, når man ser på forældrenes beskæftigelsesmæssige forhold på interviewtidspunktet. Blandt de småbørn, der havde gifte forældre, var 4 ud af 5 mødre og stort set alle fædre (95 procent) i erhverv. Blandt familier med samboende forældre var kun knap 3/4 af mødrene og 9 ud af 10 fædre i beskæftigelse. Den lavere erhvervsdeltagelse kan dels tilskrives en livsfaseeffekt, idet de samboende forældre lidt hyppigere end de gifte var under uddannelse, dels at andelen af arbejdsløse var større. Indtrykket af, at de gifte forældre som helhed er mere konsoliderede på arbejdsmarkedet understreges yderligere af, at de noget hyppigere end samboerne var ansat som overordnede/ledende funktionærer og sjældnere som arbejdere (tabel 5.2).

Ser man på forholdene hos de børn, der blev født af enlige mødre, eller som oplevede forældrebrud, er billedet præget af et opvækstmiljø, som rummer markant færre uddannelsesressourcer end i kernefamilierne. Det gælder, hvad enten barnet levede i en sammenbragt familie eller en eneforsørgerfamilie. Mere end 40 procent af de mødre, der i 1999 eller tidligere var enlige, havde ikke gennemført en erhvervsuddannelse. I undersøgelsen blev der endvidere både indhentet oplysninger om de biologiske samværsfædres og evt. stedfædres uddannelsesforhold. Også for dem gælder

Tabel 5.2.

Småbørnsforældres beskæftigelsesmæssige forhold. Særskilt for forskellige familietyper. Procent.

Familietype	Beskæftigelse:									Antal i alt
	Selv- stæn- dig	Over- ord./ led. funk- tio- nær	Unde- rord. funk- tio- nær	Fag- lært ar- bej- der	Ufag- lært ar- bej- der	Un- der ud- dan- nelse	Ar- bejd sløs mv. ¹⁾	Hus- mor/ andet	Ved ikke	
<i>Kernefamilier:</i>										
Mødre, i alt	4	16	44	5	10	7	11	3	•	4.641
Fædre, i alt	13	24	26	16	14	2	3	1	•	4.640
<i>Heraf</i>										
Giftede mødre	5	17	46	5	9	6	10	3	•	3.489
Giftede fædre	14	26	27	15	13	2	2	1	•	3.488
Samboende mødre	2	12	38	7	12	10	16	2	•	1.152
Samboende fædre	10	18	25	19	17	4	6	1	•	1.152
<i>Sammenbragte familier:</i>										
Mødre	3	14	29	6	10	6	29	3	•	125
Stedforældre	10	17	14	18	26	7	8	0	•	121
Anden biologisk forælder	5	8	21	18	16	2	15	3	14	117
<i>Eneforsørgere:</i>										
Mødre	3	10	26	5	13	16	26	2	•	515
Anden biologisk forælder	9	10	18	14	20	5	14	2	8	482
<i>I alt procent</i>										
Mødre	4	15	42	5	10	8	13	3	•	100
Fædre ²⁾	13	24	26	16	14	3	3	1	•	100

1) Arbejdsløs, (førtids-)pensionist, har ikke været i beskæftigelse de sidste 3 år.

2) Kun fædre, samlevende, der bor sammen med barnet.

---

det, at andelen uden erhvervsuddannelse var dobbelt så høj (36-42 procent) som blandt kernefamiliefædrene som helhed (19 procent). Med fokus på summen af uddannelsesressourcer i den husholdning, hvor barnet tilbringer sin dagligdag, var det 21 procent af de sammenbragte familier og 44 procent af eneforsørgerfamilierne, som var uden uddannelseskapital. Der er med andre ord betydelige afvigelser fra de biologiske kernefamilier og især fra dem med gifte forældre.

Det generelt lavere uddannelsesniveau i stedfamilierne og eneforsørgerfamilierne har til konsekvens, at forældrene har en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet end forældre i kernefamilier. På interviewtidspunktet var 62 procent af mødrene i de sammenbragte familier i beskæftigelse, mens den tilsvarende andel blandt eneforsørgere var 57 procent.

Undersøgelsen viser, at beskæftigede småbørnsmødre i sammenbragte og eneforsørgerfamilier lidt hyppigere end i kernefamilier var fuldtidsbeskæftigede, dvs. havde en arbejdsuge på 37 timer eller mere (68 procent henholdsvis 59 procent). Dette mønster er sammenligneligt med tidligere undersøgelser (fx Thaulow og Gamst, 1987, Larsen & Sørensen, 1995, Kampman & Nielsen, 1995) og skal formodentlig forklares med, at de enlige forsørgere har (eller tidligere har haft) vanskeligere ved at få det til at løbe rundt økonomisk, hvis ikke de har et fuldtidsarbejde. Den markant lavere erhvervsdeltagelse skyldes, at mødre i begge disse familietyper hyppigere er ramt af arbejdsløshed. For de enlige forsørgere gjaldt dog også, at en ikke uanseelig del (16 procent) var i færd med at gennemføre en erhvervsuddannelse på interviewtidspunktet. Det ser med andre ord ud til, at en del eneforsørgere indhenter det uddannelsesmæssigt forsømte.

Når det gælder beskæftigelsesforholdene hos de fædre, som barnet ikke levede sammen med til dagligt, ses bl.a., at disse hyppigere end småbørnsfædre i kernefamilier var ansat som ufaglærte arbejdere og væsentligt hyppigere var ramt af arbejdsløshed. Samværsfædrene er med andre ord generelt svagere socialt stillet end øvrige

fædre. I de tilfælde, hvor barnet levede i en sammenbragt familie, peger tendensen i retning af, at stedfædrenes position på arbejdsmarkedet er mere fasttømret end samværsfædrenes (fx en lavere arbejdsløshedsprocent og flere der var ansat som overordnede/ledede funktionærer), selv om erhvervsuddannelsesprofilen er omtrent den samme. Set over en bred kam ser de nye familiedannelser med andre ord ikke ud til at betyde, at der er sket en social mobilitet med hensyn til uddannelsesressourcerne i barnets opvækstmiljø. Derimod ser det ud til, at de mænd, som mødrene danner par med i anden omgang, er bedre eller mere stabile forsørgere end de mænd, der er biologiske fædre.

Den relativt mere skrøbelige arbejdsmarkedstilknytning, som mødre i eneforsørger- og stedfamilier har, kan kun delvist tilskrives, at de generelt har færre uddannelsesressourcer end mødre i kernefamilier. Blandt den fjerdedel af nuværende eller tidligere eneforsørgere, som havde gennemført en videregående uddannelse, forekom arbejdsløshed ikke signifikant hyppigere end blandt mødre med samme uddannelsesniveau, der levede i kernefamilier (4-8 procent). Blandt de nuværende og tidligere eneforsørgere med en erhvervsfaglig uddannelse eller slet ingen uddannelse var arbejdsløshedsprocenten imidlertid dobbelt så høj (henholdsvis ca. 20 procent og knap 40 procent) som blandt mødre med det tilsvarende uddannelsesniveau i kernefamilier (henholdsvis 9 procent og 19 procent). Det ser med andre ord ud til, at den arbejdsløshedsrisiko, der følger af beskedne uddannelsesressourcer bliver forstærket af den familiemæssige situation. At være enlig forælder, der står alene med ansvaret for et eller flere små børn, skaber en øget sårbarhed i forhold til arbejdsmarkedets krav.

En konkurrerende, men ikke nødvendigvis modstridende forklaring kan ligge i det såkaldte indkomstdilemma (Thaulow & Gamst, 1987). Det består i, at den økonomiske gevinst, der kan opnås ved at have egen lønindtægt, især når man er inden for lavtlønsområderne, er beskedne i forhold til de offentlige overførselsindkomster, som arbejdsløse enlige forsørgere kan få.

Indkomstkilder og økonomiske afsavn

Familiernes indkomstkilder

I undersøgelsen blev de interviewede forældre bedt om at oplyse, hvilke indkomstkilder de havde haft det foregående år (1998), herunder om de havde modtaget forskellige former for offentlige ydelser. Undersøgelsen viser, at stort set alle kernefamilier, uanset om forældrene var gift eller samboende, havde haft lønindkomst (jf. tabel 5.3). Andelen uden lønindkomst var lidt større blandt de sammenbragte familier, hvilket må ses i lyset af den højere arbejdsløshed i disse familier. Blandt eneforsørgerfamilier var andelen uden lønindkomst imidlertid omkring 30 procent. Det skyldtes først og fremmest arbejdsløshed mv. (ca. 61 procent), sekundært at de enlige forældre var i gang med et uddannelsesforløb (ca. 32 procent). I enkelte tilfælde var årsagen fx barselsorlov.

Med hensyn til de udvalgte former for offentlige ydelser er det for det første belyst, om familien modtog boligskring eller -ydelse. Boligstøtte gives kun til personer, der bor til leje, er afhængig af familiens indkomstgrundlag. Opgørelsen viser, at der er store forskelle mellem de forskellige familietyper: 2 procent af kernefamilierne, hver fjerde sammenbragte og ikke mindre end 2/3 af eneforsørgerfamilierne havde modtaget denne ydelse. Variationerne indikerer dels, at de sammenbragte familier og enlige forældre sjældnere end de biologiske kernefamilier har ejerbolig, dels at deres indtægtsgrundlag er lavere.

De ordinære og ekstraordinære børnetilskud ydes sædvanligvis til de reelt enlige forsørgere. Opgørelsen viser da også, at denne ydelse modtages af hovedparten af de enlige forældre. Derfor kan det undre, at omkring hver femte af de enlige forsørgere i undersøgelsen oplyste, at de ikke modtog dette tilskud. Årsagen var i de fleste tilfælde, at der var tale om "nyskilte", der var gået fra hinanden efter 1998. I de resterende – få – tilfælde ser der ud til at være tale om "alternative" arrangementer, fx at det er den anden forældre, der modtager tilskuddet. Ser man på forholdene blandt de sammenbragte familier, kan det ligeledes undre, at 1/3 oplyste, at de modtog børnetilskud, eftersom man skal være reelt enlig forsør-

Tabel 5.3.

Procentandele, der havde lønindtægt og som modtog forskellige offentlige ydelser i 1998. Særskilt for forskellige familietyper.

Indkomstkilder	Kernefamilier			Sammen- bragte fa- milier	Eneforsør- gere	Pct. i alt
	Giftede	Sambo- ende	I alt			
Lønindkomst	99	98	99	94	71	96
Boligsikring/-ydelse	2	5	2	23	63	9
Ordinært/ekstra børnetilskud	4	5	4	35	81	13
Arbejdsløshedsdagpenge	21	27	22	23	19	22
Sygedagpenge	13	15	13	18	8	13
Pension	1	3	2	2	3	2
Kontanthjælp	1	9	3	18	21	5
Antal interviewede	3.493	1.154	4.647	125	515	5.287

ger for at være berettiget til den ydelse. Forklaringen er den samme som ovenfor, at der i langt de fleste tilfælde var tale om nogle meget nyetablerede familier. Undersøgelsen giver således ikke anledning til formodninger om, at familierne begår socialt bedrageri. Når man tager højde for denne tidsfaktor, var andelen af sammenbragte familier, som modtog børnetilskud, ikke højere end blandt kernefamilier (4 procent). I disse tilfælde kan det ekstra tilskud fx skyldes flerfoldsfødsler.

Når det drejer sig om offentlige ydelser som arbejdsløsheds- og sygedagpenge samt (førtids-)pension, er forskellene mellem familietyperne ikke så store. Derimod forekommer afvigelser mht.,

---

hvem der har modtaget kontanthjælp, som kan karakteriseres som samfundets yderste økonomiske sikkerhedsnet. Omkring hver femte af eneforsørger- og de sammenbragte familier havde modtaget denne ydelse mod kun 3 procent af kernefamilierne. Dette illustrerer igen, at børn, som befinder sig i familier, der har været udsat for turbulens, hyppigere end andre befinder i en socioøkonomisk trængt situation.

Undersøgelsen viser imidlertid også, at der er betydelige forskelle mellem de kernefamiliebørn, der har samboende og gifte forældre.

Mens kun er 1 procent af kernefamilierne med gifte forældre havde modtaget kontanthjælp i det foregående år, var den tilsvarende andel blandt samboerne 9 procent. At samboere er hyppigere kontanthjælpsmodtagere end gifte, gør sig stort set systematisk gældende (om end i varierende omfang), uanset forældrenes beskæftigelsesmæssige og familiens uddannelseskapital. Forklaringen på denne massive forskel er utvivlsomt, at gifte og samboende er stillet forskelligt på dette område. Som følge af, at ægteskabet indebærer en gensidig forsørgelsespligt, lægges begge ægtefællers økonomi til grund for vurdering af, om man er berettiget til at modtage kontanthjælp. Dette gælder ikke for samboere. Her er transbedømmelsen af den ene af parterne uafhængig af den andens indtægt og formue. Lovgivningen motiverer med andre ord ikke just folk til at indgå ægteskab, hvis den ene eller begge parter modtager kontanthjælp eller befinder sig i en situation, hvor der vil være risiko for, at man ikke kan forsørge sig selv.

Adgangen til at modtage kontanthjælp kan derfor være en af forklaringerne på de uddannelses- og beskæftigelsesmæssige variationer, som vi ovenfor fandt mellem de gifte og samboende kernefamilier. Undersøgelsen tyder imidlertid på, at det ikke kan være hele forklaringen. Ser man isoleret på de familier, som *ikke* modtog kontanthjælp i 1998, var samboerne fortsat underrepræsenteret blandt de bedst stillede grupper, fx blandt de familier med mest uddannelseskapital, eller hvor faderen var ansat som overordnet/ledende funktionær eller var selvstændig.

Økonomiske afsavn i småbørnsfamilierne

Inden for fattigdomsforskningen findes der forskellige metoder til at belyse omfanget og sammensætningen af de økonomisk mest ressourcetsvage grupper i befolkningen.¹⁾ I denne undersøgelse er der anvendt en direkte måling, idet småbørnsfamiliernes økonomiske situation blev belyst ud fra, om de led afsavn. Derudover blev familierne spurgt om, hvordan de selv vurderede deres økonomi. De afsavnsindikatorer, som indgår i opgørelsen, er anvendt i et tidligere empirisk studie om materielle og sociale afsavn i befolkningen (Hansen, 1990a).²⁾ I dette studie, hvor man også undersøgte befolkningens indtægtsforhold, kunne der konstateres en høj grad af overensstemmelse mellem de interviewedes disponible indkomster, deres afsavnsituation og deres subjektive bedømmelse af familiens økonomi.

I nærværende undersøgelse blev de interviewede familier spurgt, om de af økonomiske grunde måtte undlade at udføre en række handlinger eller aktiviteter inden for en nærmere angivet tidshorizont, for eksempel den sidste måned eller det sidste år. I opgørelsen indgår tyve indikatorer, som dækker fire aspekter. Det første aspekt omfatter en række *daglige nødvendigheder*, fx om man måtte undlade at købe dagligvarer, (fod)tøj og medicin eller undlade

- 1) En indirekte måde er at foretage målinger, som tager udgangspunkt i befolkningens indkomstforhold. Man kan fx undersøge, hvor stort et beløb befolkningen har til rådighed til forbrug, når de faste udgifter er betalt og sammenholde rådighedsbeløbet med opstillede minimumsbudgetter for forskellige familietyper. Inden for hver familietype kan man herved beregne, hvor mange der har indkomster, som ligger under og over minimumsbudgetternes beløb. En anden og mere direkte opgørelsesmetode er at spørge til folks levevis for derigennem at belyse, hvem der lider afsavn, dvs. som ikke har økonomisk mulighed for at erhverve goder og udøve aktiviteter, som der er bred enighed om, at alle skal have mulighed for. Man kan for eksempel undersøge, om boligstandarder er utilfredsstillende, om folk mangler almindeligt udbredte materielle goder, eller om de af økonomiske grunde har måtte undlade at udføre en række aktiviteter. Herved kan man kortlægge, hvor store andele af befolkningen, der ikke har, hvad majoriteten finder nødvendigt. (Hansen, 1989; Hansen, 1990a).
- 2) I Hansens undersøgelse indgik 23 indikatorer, i nærværende undersøgelse kun 20. I forhold til det oprindelige studie er 4 indikatorer udgået, og en ny indikator kommet til.

at betale forskellige regninger. Det andet aspekt vedrører forskellige reparations- og vedligeholdelsesaktiviteter af familiens *bolig*. Evnen til at reproducere eller *vedligeholde sig selv* som menneske er et tredje aspekt. Det belyses ved, om familien måtte undlade at gå til frisør og tandlæge, holde ferie uden for hjemmet, dyrke fritidsinteresser eller gå på kursus. Endelig sigter det fjerde og sidste aspekt mod at indkredse, om en dårlig økonomi tvinger folk til at undvære en række *sociale aktiviteter*, fx at invitere gæster eller gå ud om aftenen eller i biografen.³⁾

I analysen blev der fokuseret på, hvor mange økonomiske afsavn, familierne havde haft. Der blev tillige opstillet et krav om, at afsavnene skulle være spredt over flere af de fire aspekter: daglige fornødenheder, bolig-, reproduktions- og sociale aktiviteter. I disse tilfælde kan man tale om multiafsavn.⁴⁾

Ser man på alle afsavnsaspekter under ét, jf. tabel 5.4, var det godt 2/3 af småbørnsfamilierne, som overhovedet ikke havde haft nogle af de økonomiske afsavn. Forskellene mellem familier med gifte og samboende forældre er beskedne. Derimod findes betydelige variationer mellem to- og eneforsørgerfamilier. Mens det blandt de biologiske kernefamilier var et stort flertal (knap 3/4), som slet ingen afsavn havde haft, var det omvendt et flertal af eneforsørgerne – seks ud af ti – som måtte undlade en eller flere aktiviteter af økonomiske grunde. Blandt de sammenbragte familier, hvor 2/3 ingen økonomiske afsavn havde, synes økonomien ud fra denne

3) Kategoriseringen af de enkelte aktiviteter kan diskuteres. Fx vil der kunne argumenteres for, at aktiviteten "opvarmning af boligen" lige så vel kan betragtes som en daglig nødvendighed som en boligaktivitet.

4) Klassificering og definitionen af "multiafsavn" er udviklet af Hansen (1990a). I dette studie var kriteriet for at tale om "multiafsavn" at der skulle være afsavn på alle fire aspekter på én gang. Herved kunne man afgrænse de økonomisk vanskeligst stillede familier. Hansen fandt, at det var 9 procent af alle familiekerner i befolkningen, der havde multiafsavn. Andelen med multiafsavn vil imidlertid afhænge af, hvor mange indikatorer på afsavnsområder der indgår i undersøgelsen, og hvordan disse fordeler sig mellem de fire aspekter. I denne undersøgelse indgår der som helhed færre indikatorer end i det tidligere studie og især inden for aspektet "sociale aktiviteter". Derfor vil man få en lavere andel, der opfylder kriteriet om, at alle fire aspekter skal være dækket.

Tabel 5.4.

Procentandele uden og med afsavn på forskellige aspekter. Særskilt for forskellige familietyper.

	Kernefamilier			Sammen- bragte familier	Enefor- sør- gere	Pct. i alt
	Giftede	Sam- boende	I alt			
<i>Ingen afsavn i alt:</i>	73	69	72	63	40	68
<i>Afsavn på et eller flere aspekter:</i>						
1-2	20	20	20	26	31	21
3-4	7	11	8	11	30	10
Heraf 4	2	5	3	2	11	4
Antal interviewede	3.493	1.154	4.647	125	515	5.044

målestok at være noget dårligere end kernefamiliernes, men bedre end eneforsørgernes.

Andelen, som havde haft afsavn på tre eller fire af aspekterne var næsten fire gange så stor blandt eneforsørgerfamilier som blandt kernefamilier. Eneforsørgere er med andre ord stærkt overrepræsenteret blandt de familier, som ifølge denne undersøgelses definition har multiafsavn. Ser man på antallet af afsavn blandt familier med multiafsavn, havde eneforsørgerne med multiafsavn gennemgående undladt at udføre flere aktiviteter end toforsørgerfamilier, (dvs. kerne- og sammenbragte familier) med multiafsavn: 18 procent af kernefamilierne og ingen af stedfamilierne, måtte undlade at udføre 9 aktiviteter eller mere, mens den tilsvarende andel blandt eneforsørgerne var en tredjedel.

Dette bidrager yderligere til at understrege, at der blandt eneforsørgerne er en gruppe, som er stærkt økonomisk trængt.

Egen vurdering af økonomien

Som et supplement til indkredsningen af de økonomisk betingede afsavn blev der tillige indhentet oplysninger om, hvordan småbørnsfamilierne selv vurderede deres økonomi. Der er meget stærk sammenhæng mellem afsavnsituationen og den subjektive opfattelse af økonomien.⁵⁾ Derfor er der ikke overraskende betydelige forskelle mellem ene- eller toforsørgerfamilier. Knap 3/4 af kernefamilierne og de sammenbragte familier vurderede deres økonomiske situation som god eller særdeles god, mens flertallet af de øvrige mente, at den var "nogenlunde" (24 procent). Kun 3 procent af kernefamilierne vurderer den som dårlig. Til sammenligning var det kun ca. 40 procent af eneforsørgerfamilierne, der vurderede, at deres økonomi var god eller særdeles god. Meget få eneforsørgere bedømte deres økonomi som særdeles god. I forhold til kernefamilier var andelen af eneforsørgere, der bedømte deres økonomi som "nogenlunde" omtrent dobbelt så stor (45 procent), mens det forekom fire gange så hyppigt, at den blev vurderet som "dårlig" (12 procent).

Familiernes arbejdsmarkedstilknytning og økonomiske situation

I undersøgelsen kan en ikke overraskende sammenhæng konstateres mellem forældrenes tilknytning til arbejdsmarkedet og familiernes økonomiske situation, bedømt såvel på afsavnsituationen som på den subjektive vurdering af økonomien. Sammenhængen er imidlertid mest udtalt i kernefamilier, og især hvis man ser på beskæftigelsesforholdene hos faderen, den traditionelle hovedforsørger: I kernefamilier med en arbejdsløs far havde en fjerdedel af familierne multiafsavn (26 procent), og kun fire procent bedømte deres økonomi som "særdeles god". I toppen af arbejdsmarkedshierarkiet, hvor faderen er ledende eller overordnet funktionær, formindskedes andelen af familier med

---

5) 85 procent af de familier, som ikke havde lidt nogen afsavn, vurderede deres økonomi som særdeles god eller god. De resterende angav, at den var "nogenlunde". Næsten alle familier med afsavn på 1 eller 2 af afsavnsaspekterne svarede, at deres økonomi var "god" eller "nogenlunde" (92 procent). Blandt familier med multiafsavn var det 4 ud af 5, der angav, at økonomien var "nogenlunde" (59 procent) eller "dårlig" (23 procent), mens kun 18 procent vurderede, at den var bedre.

multiafsavn til fem procent, mens det omvendt var hver fjerde familie (27 procent), der bedømte deres økonomi som ”særdeles god”. Den samme tendens gør sig også gældende i eneforsørgerfamilier, men langt fra så tydeligt. Blandt de enlige forældre, som var uden arbejdsmarkedstilknytning enten pga. arbejdsløshed eller fordi de var under uddannelse, var det mere end en tredjedel (35 henholdsvis 38 procent), der havde multiafsavn. Det er ligeledes her økonomien hyppigst vurderedes som dårlig (21 henholdsvis 16 procent).⁶⁾ Blandt beskæftigede eneforsørgere, der var ansat som funktionærer eller arbejdere,⁷⁾ havde omkring hver fjerde familie multiafsavn (24-29 procent) mens andelen, der bedømte deres økonomi som dårlig varierede mellem 6 og 13 procent. Forskellene viser for det første, at det relative armod er mere udbredt i familier med en forsørger, end hvor der er to voksne, uanset placering i arbejdsmarkedshierarkiet. For det andet illustrerer variationerne, at selv om de enlige forsørgere er en sammensat socioøkonomisk gruppering (som fremhævet i andre undersøgelser, jf. bl.a. Larsen & Sørensen, 1994, Siim, 1997), så afspejler forskellen på at være inden eller uden for arbejdsmarkedet sig ikke nær så tydeligt i eneforsørgernes daglige levevis og forbrugsmuligheder, som den tilsvarende gør for kernefamilier.

Familiernes boligforhold

Undersøgelsen indeholder oplysninger om småbørnsfamiliernes boligtype, men intet om ejerforholdet. Langt de fleste familier – $\frac{3}{4}$ – levede i enfamilieshuse, fx villa, parcel-, kæde-, dobbelt- eller rækkehus, mens 15 procent af familierne boede i lejlighed i en etageejendom. Knap hver 10. af småbørnsfamilierne boede i andre boligtyper.⁸⁾ Der kan naturligvis være store indbyrdes forskelle på boligstandarden inden for de forskellige boligtyper, men ud fra en

6) Der er overalt så få enlige forsørgere, der bedømmer deres økonomi som ”særdeles god”, at sammenligning ikke er illustrativ.

7) Selvstændige eneforsørgere er ikke inddraget i opgørelsen, fordi der er så få.

8) ”Andre boligtyper” er typisk et stuehus til en landbrugsejendom (7 procent), og sjældnere et kolonihavehus, en institution eller en blandet bolig og industrihåndværkskvarter.

grov målestok indikerer opgørelsen, at et flertal af de 3½-årige børn befinder sig i et fysisk opvækstmiljø, hvor der må formodes at være plads og luft omkring dem. Der er imidlertid betydelige variationer i, hvilken slags boliger de forskellige familietyper levede i. Det er hyppigst kernefamilier med gifte forældre, der bor i enfamiliehuse (82 procent) efterfulgt af familierne med samboende forældre (73 procent) og herefter de sammenbragte familier (63 procent). Kun 43 procent af eneforsørgerfamilierne levede i et enfamiliehus, mens halvdelen boede i et etagelejlighed.

Et mere kvalificeret mål på familiernes boligstandard blev - tilvejebragt gennem oplysninger om forskellige boliggener, jf. tabel 5.5. Der blev spurgt, om man i boligen var genereret af træk, fugt, kulde, synlige mug- eller fugtpletter, støj fra naboer og trafik eller luftforurening fra trafik eller virksomheder. Nogle af disse gener menes i varierende udstrækning at have negativ betydning for børnenes sundhedsmæssige trivsel, idet de formodes at forårsage luftvejsinfektioner og allergiske lidelser.

Tabel 5.5.
Procentandele, der har boliggener.¹⁾ Særskilt efter familietyper.

Familietype	Boliggener:			Antal i alt
	Ingen	1-2 gener	3-9 gener	
Kernefamilier	63	31	7	4.647
Heraf gifte	65	29	6	3.493
Samboende	55	36	9	1.154
Sammenbragte familier	59	28	13	125
Eneforsørgere	44	42	13	515
I alt	61	32	7	5.287

1) Boliggener er: træk, fugt, kulde, synlige mug- og fugtpletter, nabostøj, trafikstøj, støj fra fabrikker og lign., luftforurening fra trafik/ virksomheder, andet.

Undersøgelsen viser, at der er en stærk sammenhæng mellem forekomst af boliggener og den boligtype, som familierne bor i. To tredjedele af de familier, der boede i forskellige former for enfamiliehuse eller i et stuehus til en landbrugsejendom, havde ingen boliggener. Omvendt havde to tredjedele af de familier, der boede i en etageejendom, boliggener. Som følge heraf er børn i kernefamilier sjældnere og børn i eneforsørgerfamilier hyppigst udsat for gener, som er knyttet til det fysiske opvækstmiljø. Blandt eneforsørgerfamilierne var det således under halvdelen, der ingen boliggener havde (44 procent), 42 procent der oplevede 1 eller 2 boliggener, mens 13 procent angav, at der var 3 eller flere af disse gener.

Opsummering og diskussion

Opsummering

Som nævnt i kapitlets indledning var formålet at erhverve indsigt i, hvordan de materielle ressourcer er fordelt i småbørnsfamilier med to voksne, hvor barnets forældre var gift henholdsvis samboende, og hvor der er tale om nye pardannelser. Gennemgangen har vist, at man med denne differentiering erhverver en mere nuanceret indsigt i variationer i småbørns materielle opvækstvilkår, end med den traditionelle klassificering, hvor børnefamilierne alene inddeles efter antallet af voksne i husholdet.

Forældrenes samlivsstatus eller interne konsolidering kan således anvendes som et pejlemærke eller en indikator på den ydre konsolidering, dvs. omfanget af de socioøkonomiske ressourcer. Øverst på velfærdsskalaen, hvor familierne med de gifte forældre placerer sig, er billedet præget af relativt mest uddannelseskapital, af konsoliderede positioner på arbejdsmarkedet, stabile indtægtsforhold, få økonomisk begrundede afsavn og gode boligforhold. På det næste trin følger de samboende forældre, der med generelt færre uddannelsesressourcer befinder sig i en skrøbeligere position på arbejdsmarkedet og derfor hyppigere ses

---

som modtagere af offentlige indkomstoverførsler; familier som på den ene side formodentligt ikke så hyppigt som kernefamilier med gifte forældre har haft mulighed for at investere i fast ejendom, men som på den anden side heller ikke har en så dårlig økonomi, at det påvirker den daglige levevis afgørende. På det tredje trin, hvor der er tale om nye pardannelser, dvs. hvor de sammenbragte familier befinder sig, er disse karakteristika yderligere skærpet. Samtidig findes dog også indikatorer i undersøgelsen, som peger i retning af, at de nye familiedannelser indebærer bedre forsørgelsesmuligheder for barnet end den oprindelsesfamilie, det kom fra. Nederst på velfærdsskalaen befinder de børn sig, som lever i eneforsørgerfamilier. Selv om eneforsørgerfamilierne (lige som de øvrige familietyper) er differentieret sammensat, er det i et helhedsperspektiv her der er mindst uddannelseskapital, svagest tilknytning til arbejdsmarkedet, størst afhængighed af de offentlige indkomstoverførsler, mest relativ armod og de dårligste boligforhold. Dermed føjer undersøgelsen sig til rækken af tidligere forskning, som har kunnet dokumentere, at børn i eneforsørgerfamilier ud fra en socioøkonomisk eller materiel betragtning generelt har væsentligt ringere opvækstvilkår end børn, der lever sammen med to voksne.

Hvordan er sammenhængen mellem indre og ydre konsolidering?

Den anvendte opdeling af børnefamilierne efter forældrenes indre konsolideringsgrad kan fungere som et deskriptivt klassificeringsredskab. Det er således i sig selv interessant at få belyst, at et socialt fænomen som ”samboskab” næppe (længere) skal forstås som en særskilt alternativ eller progressiv livsstil, der eksponeres af middelklassens intelligentsia. Det sociologisk interessante er imidlertid, hvorfor det forholder sig sådan.

En umiddelbar forklaringsmodel kunne være, at variationerne skal forklares som en livsfaseeffekt. De samboende forældrepar er – jf. kapitel 4 – generelt yngre end de gifte, både i alder og i samlivsvarighed, og har derfor ikke nået at akkumulere så megen kulturel og økonomisk kapital. Analysen viser således, at

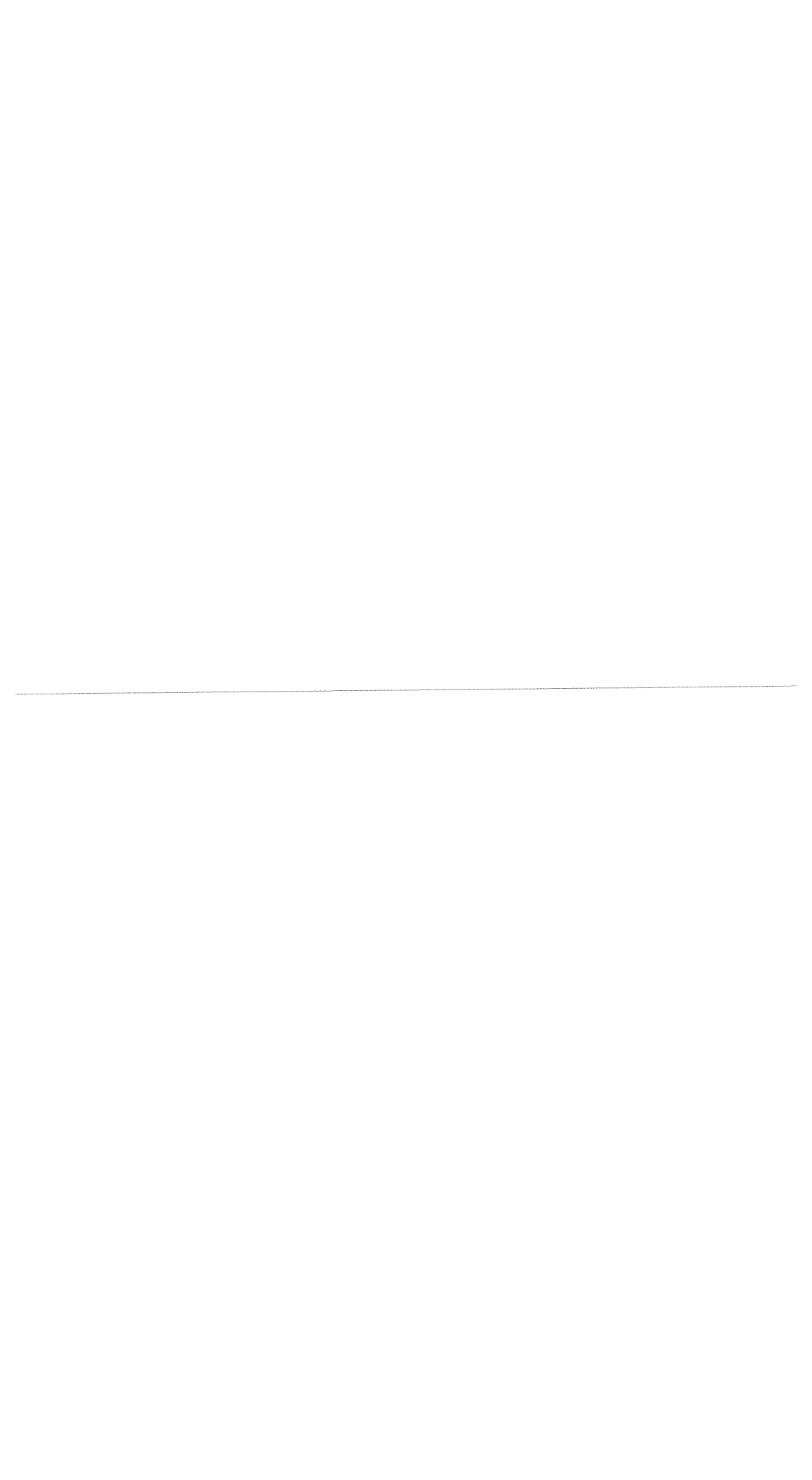
der en positiv sammenhæng mellem forældrenes samlivsvarighed og disse velfærdsgoder, men de socioøkonomiske forskelle, som er fundet mellem de gifte og samlevende forældrepar, forsvinder ikke, når man kontrollerer for dette forhold. Livsfaseeffekten kan med andre ord ikke udtømmende fungere som forklaringsmodel.

En anden forklaring kan være, at ægteskabsindgåelse eller mangel på samme er begrundet i økonomiske motiver. Vi satte ovenfor fokus på en variation over dette tema, nemlig at de allersvagest stillede familier, som modtager kontanthjælp, har direkte økonomisk fordel af *ikke* at være gift. Problemstillingen kan imidlertid også udtrykkes på en anden måde: De fleste af de rettigheder, som knytter sig til ægteskabet, bliver først for alvor attraktive, når parterne har akkumuleret værdier. Fx bliver den indbyrdes arveret først interessant, hvis der rent faktisk er udsigt til, at man kommer til at arve noget, retten til at sidde i uskiftet bo bliver først interessant, hvis man bor i ejerbolig eller har værdifuldt indbo osv. Som følge af den måde lovgivningen er indrettet på, har de socialt godt stillede par med andre ord et incitament til at gifte sig, mens de dårligst stillede har økonomisk fordel af at lade være. Sat på spidsen kan man derfor sige, at det offentlige velfærdssystem og ægteskabsinstitutionens funktionsmåde bidrager til at cementere de sociale klasseskil. Dette kan være en af formodentlig flere forklaringer på, at der er sociale skævheder mellem gifte og samboende forældrepar.

En tredje forklaring kan være, at mandens mulighed for at blive kendt værdig som far og partner i retlig forstand, har sammenhæng med hans status på arbejdsmarkedet. Hypotesen om, at mænds forsørgerpotentiale er betydende for opretholdelsen af de familiære relationer, understøttes af det bredere demografiske faktum, at de ressourcetsvage eller marginaliserede mænd oftere end deres jævnaldrende er barnløse. Dette står helt i kontrast til kvinderne, hvor barnløshed hyppigst forekommer hos de overordnede og ledende funktionærer (Knudsen, 1993; Andersen & Larsen, 1996; Nygaard Christoffersen, 1998).

Spørgsmålet er, om en sådan hypotese kan anvendes mere omfattende til også at forklare, hvorfor de tendentielt mest ressourcetsvage kernefamilier ikke har indgået ægteskab, mens de bedre stillede gifter sig. Der er elementer i denne undersøgelse, der kan støtte en sådan hypotese. Ovenfor blev det bl.a. konstateret, at andelen af gifte var lav, når faderen var arbejdsløs (57 procent). Blandt de beskæftigede fædre, kan man endvidere iagttage, at andelen af gifte forældre stiger støt i takt med, hvor mange timer om ugen faderen bruger på lønarbejde og dermed, hvor meget han henter hjem: Andelen af gifte er 69 procent blandt de fædre, som har deltidsarbejde og 74 procent blandt de fuldtidsbeskæftigede med 37-40 timers arbejdsuge. Blandt de fædre, der arbejder op til 50 timer om ugen er 78 procent gift, mens det tilsvarende gælder for 81 procent af de virkelig hårdtarbejdende fædre, som har en endnu længere arbejdsuge. Dette mønster kunne tolkes i retning af, at kulturelle normer og forventninger til manden som en solid familieforsørger bevidst eller ubevidst spiller en rolle for, hvor formaliserede båndene mellem forældrene i småbørnsfamilierne er.

Barnet som fælles projekt – kønsarbejdsdelingen i småbørnsfamilier

Indledning

Formålet med kapitlet er at belyse, om der er sammenhæng mellem den praktiske organisering af forældreskabet og de juridiske bånd mellem familiens medlemmer. Har det i den praktiske hverdag nogen betydning for barnet, om forældrene er gift eller samboende? Er der overensstemmelse mellem det formelle og det faktiske forældreansvar i de familier, hvor forældremyndighedsspørgsmålet har været et positivt tilvalg?

I kapitel 3 argumenterede jeg for, at hvis det overhovedet skal give mening at tale om samboskab og ægteskab som forskellige familieformer, så måtte forældrenes samlivsstatus forstås som en indikator eller et tegn på et kompleks af betemte livsbetingelser. Tesen var, at samboskabet er udtryk for de livsomstændigheder, hvor den radikaliserede modernitets 'rene forhold' havde de bedste vækstbetingelser, dvs. var præget af egalitet mellem mand og kvinde, mens ægteskabet er tegn på en livssituation, hvor bl.a. kønsrollerne i højere grad er blevet traditionaliseret. Heraf må følge en forventning om, at der vil være forskelle i familiernes sociale praksis, dvs. at man vil finde en højere grad af symmetri mellem fædre og mødre i familier med samboende forældre og en mere traditionel kønsarbejdsdeling i familier med gifte forældre. Fra et børneperspektiv skulle dette betyde, at de samboende mænd er mere tilgængelige fædre end de gifte.

Problemstillingen undersøges ved at sætte fokus på familiernes kønsarbejdsdeling i forhold til lønarbejde, husholdningsarbejde og omsorgen for barnet. Analysen tager først fat i det historiske udgangspunkt, nemlig hvordan familielivet var organiseret blandt

gifte og samboende forældrepar, da barnet var spædt. Var der en højere grad af ligestilling i spædbarnsfamilier med samboende forældre? Derefter sætter jeg fokus på udviklingen frem til 1999, hvor barnet var 3½ år. Udviklede kønsarbejdsdelingen sig i løbet af denne periode på samme måde blandt de gifte og samboende forældrepar? Havde det nogen betydning, at nogle af de samboende forældrepar overgik til ægteskab, mens andre forblev samboende? Og var de fædre, som tog aktivt del i spædbarnsomsorgen, fortsat på banen, da barnet var nået til børnehvealderen? I tilknytning hertil belyses sammenhængen mellem den praktiske og den formelle organisering af forældreskabet. Var de forældrepar, som gennem den praktiske adfærd havde haft barnet som "fælles projekt" mere tilbøjelige til at få fælles forældremyndighed (når valget var muligt) end de traditionelt organiserede familier?

Anvendte indikatorer

Analysen af, hvordan kønsarbejdsdelingen var organiseret i *spædbarnsfamilien*, er baseret på følgende indikatorer: Der indgår for det første oplysninger om forældrenes ugentlige arbejdstid, da barnet var spædt, for mødrenes vedkommende forud for barselsorloven. For det andet indgår data om, hvorvidt faderen havde taget orlov i forbindelse med barnets fødsel. For det tredje er anvendt information om, hvem der især tog sig af pasningen af barnet i de to første uger efter fødslen. Var det overvejende moderen eller faderen, eller deltes forældrene om det? For det fjerde indgår data, der belyser, hvordan familierne havde organiseret omsorgs- og husholdningsarbejdet, da barnet var 4-5 måneder. Fordelingen af omsorgsarbejdet blev i undersøgelsen belyst gennem spørgsmål om, hvem der henholdsvis legede med, skiftede, trøstede, badede og puttede barnet. Organiseringen af husarbejdet blev belyst gennem spørgsmål om, hvem der lavede morgen- henholdsvis aftensmad, købte ind, ordnede tøjvask og rengøring. Interviewpersonerne havde mulighed for at svare, at de enkelte opgaver udelukkende eller fortrinsvis blev udført af dem selv, af den anden forælder, eller at forældrene deltes om arbejdet. På baggrund af besvarelsene er et samlet mål for parternes indsats på hvert af de to felter udarbejdet. Hvis faderens andel af opgavevaretagelsen på de ad-

---

spurgte omsorgs- og husholdningsfunktioner udgjorde mindst 40 procent, er det i analysen blevet defineret som symmetrisk arbejdsdeling. Hvis faderens andel var mindre, er det defineret som traditionel arbejdsdeling. Det skal understreges, at der naturligvis er tale om en grov målestok.

For at belyse hvordan forældreskabet var organiseret, da *barnet var 3½ år*, anvendte jeg fra 1999-dataindsamlingen tilsvarende oplysninger om forældrenes aktuelle arbejdstider. Desuden indgår en indikator, der ikke belyser adfærd, men holdninger til familielivet. De interviewede småbørnsmødre blev præsenteret for illustrationer af seks familier, der havde indrettet sig forskelligt med hensyn til, hvem der tjente pengene og med hensyn til, om børnene skulle være i dagsinstitution. Illustrationerne spændte fra en traditionel kønsarbejdsdeling (far tjener pengene, mor er hjemmegående) over en halvsymmetrisk (far heltid, mor deltid) til en symmetrisk eller utraditionel organisering (hvor begge forældre arbejder lige meget på enten fuld- eller deltid, eller hvor far er hjemmegående og moderen er breadwinner). Interviewpersonerne blev bedt om at angive, hvilken af de seks familier, der efter deres opfattelse havde indrettet sig bedst. Analysen fokuserer på, hvem der tilsluttede sig et symmetrisk/utraditionelt familieideal.

Endelig indgik et spørgsmålsbatteri om fædrenes praktiske involvering i omsorgsarbejdet for barnet i børnehvealderen: Havde faderen inden for det sidste halve års tid taget fri for at a) passe sygt barn, b) bringe det til lægen c) hente sygt barn i daginstitutionen, og d) havde han deltaget i forældremøder el. lign. i barnets daginstitution? Analysen koncentrerer sig om de 'passive' fædre, dvs. fædre, som ikke havde været involveret i nogen af de nævnte opgaver.

Med disse data er det muligt at belyse, om fordelingen af lønarbejdstiden og omsorgsbyrden ændrede sig væsentlig over tid i familierne. Desværre indeholdt 1999-dataindsamlingen ikke oplysninger om, hvordan husholdningsarbejdet var fordelt. Det er derfor ikke muligt over tid at følge, om fordelingen af det praktiske arbejde i hjemmet ændrede sig.

Kønsarbejdsdelingen i spædbarnsfamilien

Undersøgelsen har for det første sat fokus på, hvordan lønarbejdstiden var organiseret i spædbarnsfamilier med samboende henholdsvis gifte forældrepar på tidspunktet omkring barnets fødsel. For fædre blev der som nævnt taget udgangspunkt i situationen på interviewtidspunktet (hvor barnet var 4-5 måneder) og for mødre i situationen forud for barselsorloven. Dette betyder muligvis, at mødres arbejdstid er overvurderet, da man ikke ved, om barnets tilstedeværelse kom til at påvirke moderens arbejdssituation.

På daværende tidspunkt havde 47 procent af familierne en symmetrisk organisering af lønarbejdstiden, hvor forældrene arbejdede omtrent lige meget, typisk med begge fuldtidsarbejdende (37-40 timer ugentligt). I en tilsvarende andel (46 procent) af familierne havde manden en længere arbejdsuge end kvinden. Det typiske var, at manden havde fuldtidsarbejde, og kvinden havde lang deltid (dvs. 30-35 timer). Endelig havde et mindretal af familierne en utraditionel organisering, hvor moderen arbejdede mere end faderen. Af tabel 6.1 ses, at de samboende forældrepar hyppigere havde en symmetrisk eller utraditionel lønarbejdsdeling end forældrepar, der var gift.

Undersøgelsen viser, at flertallet af de beskæftigede fædre havde haft orlov i tilknytning til barnets fødsel. I langt de fleste tilfælde var der imidlertid alene tale om de 14 dages fædreorlov, som ligger i umiddelbar forlængelse af fødslen. I disse første uger af barnets liv var opgavefordelingen i de fleste nybagte familier, at faderen primært fik tildelt rollen som "praktisk gris", der stod for husholdningsarbejdet enten alene (46 procent) eller i fællesskab med moderen (30 procent). Omvendt var det primært moderen, der varetog pasningen af det nyfødte barn (77 procent). Undersøgelsen viser, at gifte og samboende fædre udnyttede orlovsmuligheden i samme udstrækning, ligesom der heller ikke i denne første periode var forskelle med hensyn til indsatsen omkring det praktiske husholdningsarbejde. De samboende fædre havde imidlertid hyppigere været involveret i omsorgen for det nyfødte barn end de gifte fædre.

Tabel 6.1.**Procentandele med forskellige karakteristika vedrørende den sociale organisering af familielivet. Spædbarnsfamilier med gifte og samboende forældre (1996).**

Indikatorer på kønsarbejdsdeling i familien:	Forældrenes samlivsstatus ved barnets fødsel		P<
	Gift	Samboende	
<i>1. Lønarbejdstid</i>			
Symmetrisk/utraditionel arbejdsdeling (1995) (2)	52	57	*
<i>2. Ved barnets fødsel</i>			
Faderen tog ikke barsels/fædreorlov (1)	19	18	-
Faderen deltog på lige fod i pasningen af det nyfødte barn	21	27	***
Faderen varetog mindst halvdelen af husarbejdet	76	75	-
<i>3. Da barnet var 4-5 måneder</i>			
Faderen deltog ligeligt i omsorgsarbejdet	51	56	***
Faderen deltog ligeligt i husarbejdet	18	23	***
N=	2.244	2.978	

1) Kun fædre i erhverv.

2) Kun familier, hvor begge forældre var i erhverv

Endelig er der sat fokus på det tidspunkt, hvor barnet var 4-5 måneder gammelt, og de fleste mødre endnu havde barselsorlov. I flertallet af familierne var det på dette tidspunkt nu fortrinsvist eller udelukkende moderen, der udførte husholdningsarbejdet. Fordelingen af omsorgsarbejdet for barnet var i højere grad symmetrisk. Cirka halvdelen af mødrene oplyste, at forældrene skiftedes til at varetage omsorgsopgaverne, mens den anden halvdel havde

en mere traditionel arbejdsdeling, hvor det primært var moderen, der tog sig af barnet. Det ses af tabellen, at familier med samboende forældrepar på dette tidspunkt lidt hyppigere end gifte havde en symmetrisk arbejdsdeling, ikke kun i forhold til barnet, men også i forhold til organiseringen af husholdningsarbejdet.

Alt i alt afspejler tabellen således en systematisk, men ikke markant forskel mellem de gifte og samboende forældre, gående i retning af, at samboende forældrepar med spædbørn har en mere symmetrisk organisering af familielivet end gifte forældrepar. Undersøgelserne understøtter således hypotesen om, at ligestilling er mere udbredt blandt samboere.

De forskelle, som kan iagttages vedrørende samboere og giftes fordeling af omsorgs- og husholdningsarbejdet, er i det væsentlige en effekt af familiefase. Som omtalt tidligere er børn af samboende forældrepar hyppigst den først fødte i familien, mens børn født i ægteskab som regel fødes ind i en søskendeflok. Forskellen mellem gifte og samboere forsvinder således, når man tager højde for, om barnet var først- eller næstfødt. Med andre ord: Fædre leverer mere på husholdningsfronten og udviser et større engagement i spædbarnsomsorgen i starten af familiekarrieren end senere. 60 procent af førstfødte børn har fædre, som deltog på lige fod i omsorgsarbejdet, mens andelen af involverede fædre falder til 46 procent, når barnet er født længere nede i søskenderækken. En plausibel forklaring – som dog ikke lader sig teste i undersøgelsen – kan være, at ældre søskendes krav om omsorg og pasning, trækker faderens ressourcer bort fra det yngste barn i familien. En anden – supplerende – forklaring er, at fædres lønarbejdstid har tendens til at vokse i takt med, at børneflokkene øges, jf. nedenfor.

Udvikling af forskelle i lønarbejdstid

Analysens næste trin belyser, hvordan kønsarbejdsdelingen udviklede sig i familierne fra barnet var 4-5 måneder, og frem til det var 3½ år. Der blev først sat fokus på de ydre rammer, dvs. hvor mange timer forældrene ugentligt tilbragte på arbejdsmarkedet. Forældrenes fordeling af lønarbejdstiden må anses for at være af-

---

gørende for den interne organisering i husholdningen og dermed for, hvem af forældrene, der er tilgængelige for børnene.

For at belyse om der er sammenhæng mellem forældrenes samlivsstatus og organiseringen af familielivet, blev de kernefamilier, som i 1999 var intakte, opdelt i tre kategorier efter deres konsolidering (jf. kapitel 4): 'de fortsat gifte', som havde været gift uafbrudt siden barnets fødsel; 'de gifte samboere', som var samboende ved barnets fødsel og siden indgik ægteskab, samt 'de fortsat samboende', dvs. forældrepar, som ikke havde giftet sig i løbet af perioden.

Når man sammenholder forældrenes arbejdstider i 1996 og 1999, var tendensen i alle familier, at kønsarbejdsdelingen var blevet mindre symmetrisk.

Udviklingen var imidlertid forløbet i forskellig takt afhængigt af, om barnet havde gifte eller samboende forældre. I 1996 arbejdede de 'fortsat gifte' fædre i gennemsnit 6,7 timer mere end mødrene. I 1999 var forskellen øget med 1,4 time ugentlig til i alt 8,1 timer. Blandt de samboende forældrepar, der var overgået til ægteskab, var forskellen mellem fædres og mødres ugentlige arbejdstid vokset omtrent tilsvarende fra gennemsnitligt 5,5 (1996) til 6,7 timer (1999). Blandt de 'fortsat samboende' forældrepar var udviklingen i retning af en traditionel arbejdsdeling gået mindre stærkt fra en forskel mellem fædre og mødre på 5,4 timer (i 1996) til 6,0 timer i 1999.

Undersøgelsesfundene tyder således på, at de samboende forældrepar også over tid fastholder en mere symmetrisk arbejdsdeling målt i lønarbejdstid sammenholdt med forældrepar, der var overgået til ægteskab. Det ser for det første ud til, at samboende forældre samlet set tilbringer færre (1-2) ugentlige timer på arbejdsmarkedet end gifte forældre. For det andet møder ca. 3½-årige børn af samboere i lidt mindre udstrækning end børn på samme alder med gifte forældre en konventionel rollemodel med en far, der er fraværende fra hjemmet pga. lønarbejde og en hjemmeværende mor.

Tabel 6.2.

Fædres og mødres gennemsnitlige ugentlige lønarbejdstid i familier, hvor forældrene i perioden fra 1996 til 1999 var enten: forsat gifte, overgået fra samboskab til ægteskab eller forsat samboende. Fordelt efter antallet af børn i familien i 1999.

	<i>Antal børn i husstanden, 1999:</i>											
	1 barn			2 børn			3 børn			Alle:		
	Mor	Far	Dif.	Mor	Far	Dif.	Mor	Far	Dif.	Mor	Far	Dif.
1. Forsat gift	35,7	41,8	6,1	34,5	42,4	7,9	34,3	43,4	9,1	34,6	42,7	8,1
2. Gifte samboere	35,8	41,6	5,8	35,2	42,0	6,8	35,1	43,6	8,5	35,4	42,1	6,7
3. Forsat samboende	35,0	40,7	5,7	34,9	40,7	5,8	35,5	42,7	7,2	35,0	41,0	6,0
Alle:	35,4	41,3	5,9	34,9	42,0	7,1	34,7	43,2	8,5	34,9	42,1	7,2

En mulig forklaring på den mere symmetriske lønarbejdsbyrde blandt de 'fortsat samboende' kunne være, at de sjældnere havde forøget børneflokk (jf. kapitel 4).

Generelt er tendensen, at kønsrollemønstret 'traditionaliseres' i takt med, at børneflokk vokser, jf. tabel 6.2. Jo flere børn, der er i familien, desto flere ugentlige timer tilbringer faderen på arbejdsmarkedet. Samtidig forstærkes mødres tilbøjelighed til nedsatte arbejdstider. I familier med kun ét barn er fædres ugentlige arbejdstid ca. 6 timer længere end mødres, med to børn er den 7 timer længere, mens der er 8,5 timers forskel, hvis der bor tre børn i husstanden. Det ser med andre ord ud til, at fædre påtager sig mere lønarbejde, for at mødre kan varetage den voksende omsorgsbyrde. Et sådant mønster kan tydeligt iagttages i de småbørnsfamilier, hvor forældrene (før eller siden) indgik ægteskab. Forældrepar, der i 1999 forsat var samboende, havde derimod

---

ikke omfordelt lønarbejdsbyrden, som følge af familieførøgelse fra et til to børn.¹⁾ Forklaringen på, at de fortsat samboende småbørnsforældre har en mere symmetrisk (løn)arbejdsdeling, er således ikke at finde i deres relativt trægere reproduktion.

En anden forklaring kan være, at de samboende forældre har en relativt lavere placering i arbejdsmarkedshierarkiet sammenlignet med gifte forældre (jf. kapitel 5). Ringere betingelser i arbejdslivet kan indebære, at der er færre muligheder for fleksible arbejdstider, såvel i nedadgående- som opadgående retning. Man kan imidlertid heller ikke udelukke, at der kan være tale om en samboeffekt. Gifte forældrepar har gensidig forsørgelsespligt over for hinanden. For gifte kvinder fungerer ægteskabskontrakten som et økonomisk sikkerhedsnet og afbøder den risiko, som er forbundet med give afkald på egen indtjening. Denne beskyttelse er de samboende mødre ikke omfattet af. At bytte lønarbejdstiden ud med omsorgstid er forbundet med større risiko for samboende mødre, og de kan derfor have interesse i at fastholde, at forældrenes lønarbejdstid forbliver symmetrisk.

Ud over at indhente oplysninger om forældrenes faktiske arbejdstider spurgte man i 1999 om mødrenes holdninger til, hvordan familie- og arbejdslivet bedst kunne organiseres.

Undersøgelsen tyder på, at de 'fortsatte samboere' (og øvrige småbørnsforældre, der ikke levede i et konventionelt ægteskab) også på det holdningsmæssige plan hyppigere tilslutter sig et ligestillingsideal. Blandt de 'gifte samboere' og 'de fortsat gifte' var det 39 procent af mødrene, der tilsluttede sig et symmetrisk eller ultraditionelt familieideal, hvor mødre og fædre arbejdede lige meget, eller hvor mødrene arbejdede længere end faderen. Blandt de fortsat samboende forældrepar var den tilsvarende andel noget højere, 46 procent. Også blandt mødre fra opløste kernefamilier var tilslutningen til et symmetrisk ideal større: 44 procent blandt tidligere gifte mødre, og 49 blandt tidligere samboende mødre.

---

1) Dette sker til gengæld ved barn nummer tre.

Symmetri i omsorgsarbejdet – samboere og gifte set i tidsperspektiv

Ovenfor konstaterede jeg, at samboende fædre hyppigere tog del i omsorgen for barnet end gifte fædre, dengang det var helt lille. Gjorde dette mønster sig fortsat gældende tre år senere, da barnet havde nået børnehvealderen? Fik den selektion, der undervejs skete (mod ægteskab eller opløsning), nogen betydning for “barnet som fælles projekt”? Vedblev de samboende forældrepar, som ikke giftede sig, fx med at have en mere symmetrisk arbejdsdeling om barnet i forhold til dem, der i løbet af perioden havde indgået ægteskab? Og hvad skete der med forældreskabet for de familier, som i mellemtiden blev opløst?

For at belyse disse spørgsmål blev familierne opdelt efter konsolideringsgraden i 1999. Med viden om familiernes senere skæbne, vendte jeg atter blikket tilbage til organiseringen af forældreskabet, dengang barnet var 4-5 måneder. Med dette apparat afsløres en betydelig spredning i samboernes måde at forvalte forældreskabet på (jf. tabel 6.3, pkt. 1). For det første viste det sig, at det især var de samboere, der siden overgik til ægteskab, der havde praktiseret “et ligestillet forældreskab” (62 procent). Forældrepar, der frem til 1999 fortsat var forblevet samboende, havde derimod ikke organiseret spædbarnsomsorgen væsentligt anderledes end forældrepar, der var gift. For det andet viste det sig, at omsorgsarbejdet hyppigere havde været moderens ansvar i de samboforhold, der siden var blevet opløst, sammenlignet med øvrige samboforhold. Dette afspejler formodentlig, at en del af disse familier, allerede på daværende tidspunkt var præget af mangel på stabilitet.²⁾

Undersøgelsen tyder med andre ord på, at et symmetrisk organiseret forældreskab vil fremme forældrenes tilbøjelighed til at konsolidere deres relation med ægteskab. Undersøgelsen kan dog ikke finde belæg for, at en symmetrisk arbejdsdeling på husholdningsfronten (i 1996) tilsvarende fremmede giftetilbøjeligheden. Tan-

2) Eller i enkelte tilfælde skyldes, at faderen ikke på daværende tidspunkt (men først senere) levede sammen med barnet.

Tabel 6.3.
Faderens involvering i omsorgsarbejde i 1996 og 1999. Særskilt for forskellige familietyper. Procent.

Indikatorer på kønsarbejdsdelingen i familien:	Familietyper efter konsolideringsgrad				
	1.De fortsat gifte	2.Gifte samboere	3.Fortsat samboende	4.Tidligere gifte	5.Tidligere samboende
1. Fordeling af omsorgsarbejdet i 1996.					
Ligestilling	51	62	53	48	44
Traditionel arbejdsdeling	49	38	47	52	56
2. Andele passive fædre i 1999:					
heraf fra familier med:					
Ligestilling (1996)	22	22	20	54	59
Traditionel arb.deling (1996)	17	22	16	43	53
	27	24	26	63	63
N=	2.627	730	1.063	158	261

ken melder sig, om man her står over for det moderne parforholds paradoks: At det netop bliver de udlevede idealer om den jævnbyrdige relation – i alt fald i relation til forældreskabet – der rent faktisk skubber parret ind i en institution, som vil have tendens til at cementere en mere traditionel arbejdsdeling?

Det næste trin i analysen fokuserede på situationen i 1999, dvs. på andelen af fædre, som *ikke* havde udøvet en række nødvendige forældrefunktioner over for det 3½-årige barn.

I de intakte kernefamilier udgjorde andelen cirka en femtedel, mens det i opløste familier, hvor faderen ikke dagligt er sammen med barnet, var over halvdelen af fædrene, som ikke havde passet

sygt barn osv. Som det fremgår af tabellen (6.3, pkt. 2), er der en sammenhæng mellem fortid og nutid. Andelene af passive småbørnsfædre i 1999 var større i familier, som i 1996 havde haft en traditionel organisering af spædbarnsomsorgen (dvs. overvejende moderens ansvar) end i familier, hvor fædrene havde deltaget på lige fod med moderen. Denne sammenhæng gælder såvel for intakte kernefamilier som for de familier, der var gået i opløsning.

Af tabellens pkt. 2 ses imidlertid også, at de samboere, der indgik ægteskab, afviger fra det generelle mønster. I denne gruppe var andelene af passive fædre i 1999 omtrent den samme, uanset om udgangspunktet for forældreskabet i 1996 havde været en symmetrisk eller traditionel organisering. De oprindeligt ligestillede fædre, som havde giftet sig, var oftere blevet mindre involveret i børnene sammenlignet med involverede spædbørnsfædre, som gennem hele perioden forblev gift eller samboende.

Ligestilling i praksis og på papiret – omsorg og forældremyndighed

Undersøgelsen tyder på, at faderens involvering i spædbarnsomsorgen fremmer samboeres tilbøjelighed til at gifte sig. Derved kommer der en endegyldig løsning på det retlige problem med, at faderen (muligvis) ikke har forældremyndighed over barnet. Ægteskabet giver faderen retlig adgang til barnet. Men er der også sammenhæng mellem faderens deltagelse i spædbarnsomsorgen og delagtighed i forældremyndigheden for de forældrepar, der ikke giftede sig?

I tabel 6.4 er informationer om det praktiske og det formelle forældreansvar blevet sammenkoblet. Moderens oplysninger om, hvem der varetog omsorgen for det spæde barn såvel umiddelbart efter fødsel som i 4-5-måneders alderen, er holdt sammen med informationer fra 1999 om, hvem der havde forældremyndigheden over barnet i 3½-års alderen. Analysen fokuserer på de familier, der har haft mulighed for at til- eller fravælge den fælles forældremyndighed, dvs. børn af nuværende og tidligere samboende forældrepar, børn af forældrepar, der tidligere var gift, samt børn af forældre, der aldrig har levet sammen.

Tabel 6.4.
Procentandele forældrepar med fælles forældremyndighed, da barnet var 3½ år. Op-
delt efter organiseringen af forældreskabet, da barnet var spædt.

Kønsarbejdsdeling i spædbarnsfamilien	Forældrenes samlivsstatus i 1999:							
	De fortsat samboende		Tidligere gifte		Tidligere samboende		Børn af enlige	
	Pct.	N=	Pct.	N=	Pct.	N=	Pct.	N=
<i>1. Ved barnets fødsel</i>	***		-		*		-	
Faderen deltog på lige fod	92	278	76	37	67	60	22	9
Fortrinsvis moderen	81	785	59	121	50	201	6	110
<i>2. I 4-5 måneders alderen</i>	**		-		*		-	
Faderen deltog på lige fod	87	565	66	76	61	116	17	12
Fortrinsvis moderen	81	498	60	82	48	145	7	107
Andele i alt med fælles forældremyndighed	84	1.063	63	158	54	261	8	119

For hver af de nævnte grupper går tendensen i samme retning: Barnet var hyppigere omfattet af fælles forældremyndighed, når faderen havde deltaget i spædbarnsomsorgen på lige fod med moderen, end hvis familierne havde været traditionelt organiserede. I statistisk forstand er sammenhængen mest udtalt for familier med samboende forældrepar.

Strengt taget kan man ikke afgøre årsags-virkningsforholdet i denne sammenhæng. Principielt kan man forestille sig, at det er den juridiske ordning, der motiverer fædrene til at tage del i omsorgsarbejdet. Efter min opfattelse er der mere social logik i en anden forklaring, nemlig at mødre vil være mere tilbøjelige til at dele forældremyndigheden med faderen, hvis denne har udvist engagement i det nye barn. Et sådant engagement og nærvær vil formodentlig ikke kun have artikulert sig, således som man specifikt kan måle, gennem deltagelse i spædbarnsomsorgen efter fødslen,

men også i en bredere forudgående interesse for det vordende forældreskab, dvs. gennem graviditeten.

Undersøgelsesfundet er centralt, ikke mindst i relation til den problemstilling, der drejer sig om, hvordan forældrepar håndterer det fortsatte forældreskab efter samlivsbruddet. Det dokumenterer, at hvis mænd evner at indfri forventningerne til en moderne faderrolle, der er karakteriseret ved nærvær og engagement i forhold til spædbarnet, vil det ikke alene forøge deres chancer for at (for)blive fædre i retslig forstand. Det fremmer også sandsynligheden for at bibeholde en mere intensiv kontakt til barnet efter samlivsbruddet (jf. tabel 6.3).

Opsummering/konklusion

Formålet med kapitlet var at undersøge spændingsfeltet mellem et symmetrisk organiseret forældreskab og de juridiske familieband i et forløbsperspektiv. Jeg vil opsummerende trække de væsentligste undersøgelsesfund frem:

For det første viste analysen, at der er en sammenhæng i den sociale praksis over tid. Disse fund er helt centrale for indsigten på området: *børn, der oplever forældrebrud*. Fædre, der deltog aktivt i omsorgen for barnet, da det var spædt, havde også hyppigt varetaget praktiske forældrefunktioner tre år senere. Tilsvarende var der en sammenhæng mellem fædres involvering i spædbarnsomsorg og deres sandsynlighed for (senere) at have del i forældremyndigheden over det. Disse sammenhænge gjaldt såvel familier, der fortsat var intakte som dem, der var gået i opløsning som følge af forældrenes samlivsbrud. Analysen bidrager således til at understrege, at forudsætningerne for det fortsatte forældreskab efter skilsmissem/samlivsbruddet grundlægges, allerede *inden* familierne bliver opløst.

For det andet viste analysen, at der over tid sker en traditionalisering af kønsrollerne i familierne. Det relativt symmetriske udgangspunkt i begyndelsen af familiekarrieren ændrer sig i retning af, at fædre påtager sig en større del af forsørgerbyrden og mødre

---

en større del af omsorgsbyrden. De mest iøjefaldende bevægelser var sket i de familier, hvor *forældrepræret startede som samboende og siden blev gift*. Disse familier havde hyppigere end andre haft barnet som "fælles projekt", da det var 4-5 måneder gammelt. Tendensen til symmetri var imidlertid gået fløjten, da barnet var 3½ år gammel. På dette tidspunkt var de oprindeligt ligestillede fædre ikke hyppigere aktive end andre fædre. Tværtimod. I både handling og holdning havde de tilnærmet sig den samme kønsarbejdsdeling, målt på fordelingen af lønarbejdstiden, som de mere etablerede 'fortsat gifte' forældrepar. Disse undersøgelsesfund danner grundlag for en tese om en paradoks dynamik ved den moderne parrelation: At praktiseret ligestilling (om barnet) vil fremme ægteskabstilbøjeligheden, mens ægteskabet vil fremme en traditionalisering af kønsrollerne.

En tredje pointe drejer sig om, hvorvidt forældrenes civilstand har nogen praktisk betydning for den sociale organisering af børns hverdagsliv, dvs. om samboere havde en mere symmetrisk organisering af familie- og arbejdsliv end gifte forældrepar. Når man satte fokus på *de fortsat gifte og de fortsat samboende* kunne en række systematiske, men ikke markante forskelle iagttages. Set i et løbsperspektiv, tyder undersøgelsen på, at samboende forældrepar tilbringer mindre tid på arbejdsmarkedet og har en mere symmetrisk fordeling af lønarbejdstiden end gifte. Det betyder principielt, at børn i samboforhold har mere tilgængelige forældre, især er fædre mindre fraværende. Der er, ud fra de måleredskaber, som undersøgelsen har haft til rådighed, imidlertid ikke noget som tyder på, at forældreskabet bliver organiseret på en anden måde. I de familier, hvor forældrene forblev samboende, varetog fædre hverken i spædbarnsalderen eller i børnehvealderen en større del af omsorgsbyrden end (fortsat) gifte fædre. Den mere symmetriske lønarbejdstidsdeling afspejler sig ikke i et mere symmetrisk organiseret forældreskab. Børn med (fortsat) samboende forældre har med andre ord hverken mere aktive eller mere passive fædre end børn af gifte forældre. Om samboende forældre over tid fordelte husholdningsopgaverne anderledes end gifte, kan undersøgelsen ikke belyse.

Hvem blev gift, og hvem gik fra hinanden?

Problemstilling

De tre foregående kapitler har vist, at der er en række demografiske, socioøkonomiske og adfærdsmæssige forskelle mellem småbørnsfamilier med gifte og samboende forældrepar som mellem intakte og opløste kernefamilier. Formålet med dette kapitel er syntetisk at trække trådene op fra det foregående for at indkredse, hvilke selektionsmekanismer, der har central indflydelse på, hvordan børns familiekarriere udvikler sig i de første leveår: Hvilke forhold har betydning for, at småbørnsforældre konsoliderer deres relation juridisk med ægteskab eller forbliver samboende, og hvilke faktorer har sammenhæng med, om kernefamilier forbliver intakte eller er gået i opløsning, når barnet er nået børnehøvealderen? Er de baggrundsforhold, som har sammenhæng med, at samboende forældrepar undlader at gifte sig, sammenfaldende med de processer, der virker ind på, at kernefamilier bliver opløst? Betyder det i givet fald, at konstruktionerne ægteskab-samboskab-familieopløsning kan betragtes som en skala, fra mest til mindst konsolidering af familiebåndene?

Data og metode

Datagrundlaget for analysen er de børn fra stikprøven, der i løbet af opvækstperioden har haft erfaringer med et kernefamilieliv med begge biologiske forældre (i alt ca. 4.840 observationer). Analyserne er ikke alene baseret på de data, der findes fra interview med mødre, men også på data fra den spørgeskemaundersøgelse, der i forbindelse med den første dataindsamling blev gennemført blandt fædre. Dette har været nødvendigt bl.a. for at belyse, om fædres socioøkonomiske forhold i 1996 siden fik betydning for børns familiekarrierer. Inddragelsen af fædreoplysningerne svækker imidlertid dataanalysen på grund af en lavere besvarelsesprocent blandt fædre (3.808 observationer indgår i analysen).

Undersøgelsesresultaterne kan derfor ikke påkalde sig repræsentativitet for hele undersøgelsespopulationen.

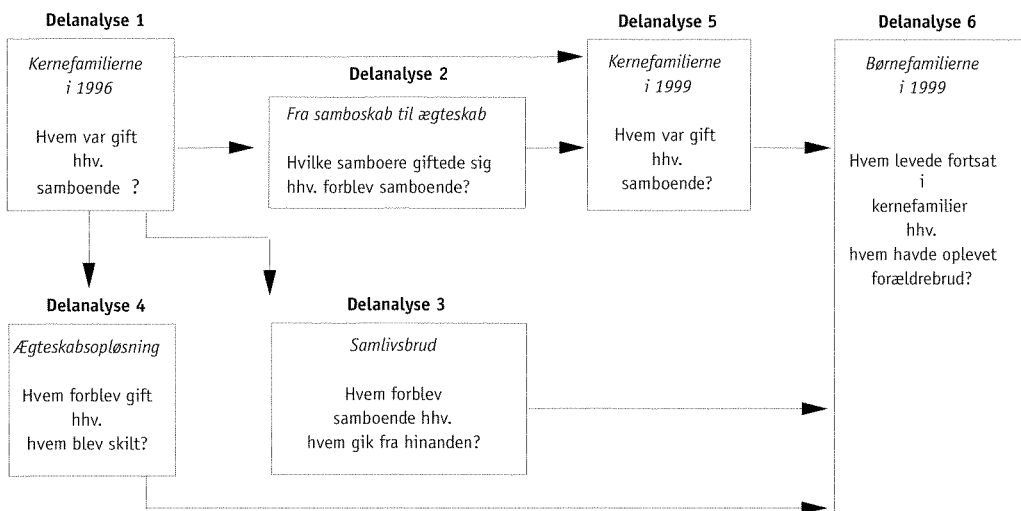
En indkredsning af problemstillingens spørgsmål forudsætter en række delanalyser, jf. analysemodellen, som er illustreret i figur 1. Der er først taget udgangspunkt i situationen på det tidspunkt, hvor barnet var spædt (1996). Hvad karakteriserede på daværende tidspunkt kernefamilier med samboende forældre i forhold til familier, hvor barnet var født i ægteskab (delanalyse 1)? For at belyse, hvilke faktorer, der virker fremmende henholdsvis hæmmende for ægteskabsindgåelse, sammenligner jeg derefter (delanalyse 2) forholdene for de forældrepar, som i perioden fra 1996-1999 var overgået fra samboskab til ægteskab ('de gifte samboere') med dem, som i 1999 var forblevet samboende ('de fortsat samboende'). En anden selektion forårsages af forældrenes samlivsbrud. Delanalyse 3 sætter fokus på faktorer, der indvirker på, at samboforhold opløses. Her sammenlignes de tidligere samboende forældrepar med samboere, som forblev sammen. For tilsvarende at indkredse, hvad der indvirker på opløsning af ægteskab, sammenlignes skilte forældrepar, med de fortsat gifte (delanalyse 4). På baggrund af disse selektionsprocesser belyser delanalyse 5 opsummerende, hvad der i 1999 karakteriserede kernefamilier med fortsat samboende forældrepar i forhold til forældrepar, der før eller siden indgik ægteskab (dvs. de fortsat gifte og de gifte samboere). Den sidste delanalyse (6) undersøger, hvilke karakteristika der gør sig gældende for børnefamilier, der i løbet af perioden var blevet opløst (gælder såvel tidligere gifte som samboende forældrepar) i forhold til de kernefamilier, der i 1999 fortsat var intakte.

I analyserne indgik en række centrale faktorer fra de foregående analyser. Det drejer sig for det første om *demografiske variabler* som forældrenes alder, samlivsvarighed, barnets nummer i søskenderækken, familieførøgelse og bosættelse (jf. kapitel 4). For det andet blev en række oplysninger om forældrenes *socioøkonomiske forhold* i 1996 inddraget, dvs. uddannelses-, beskæftigelses- og indtægtsforhold (jf. kapitel 5). For det tredje indgik en række faktorer, der belyser, om *kønsarbejdsdelingen* i spædbarnsfamilien

Figur 7.1.

Analysemodel til belysning af selektionsmekanismer, der fra 1996 til 1999 førte til konsolidering, ægteskab, hhv. opløsning af småbørnsfamilierne.

(1996) var traditionel eller symmetrisk organiseret (jf. kapitel 6), herunder også oplysninger om indtægtsforskelle mellem fædre og mødre. Disse faktorer blev inddraget for at teste, om økonomisk symmetri i parrelationen over tid har positiv sammenhæng med fortsat samboskab (jf. kapitel 3 og 6). En fjerde kategori af faktorer belyser betydningen af den *intrafamilie dynamik* mellem forældrene, da barnet var spædt. Dette tema har ikke været behandlet i de foregående kapitler. I analyserne indgik oplysninger fra 1996-dataindsamlingen, baseret på moderens informationer. Informationerne bestod i oplysninger om a) om forældreparret var enige eller uenige om fordelingen af husarbejdet, b) om forældrene havde hyppige skænderier (ugentlige eller daglige) og c) om barnet var uønsket på grund af parforholdsproblemer. Den femte og sidste kategori af faktorer sigter mod at belyse, om forældres *tidligere familiererfaringer* har betydning såvel for konsolidering som for opløsning af den nuværende familiekonstellation (jf. kapitel 4).

For det første er oplysninger om, hvorvidt moderen selv var skilsmissebarn eller havde haft en opvækst i en biologisk kernefamilie medtaget. For det andet inddrages betydningen af, om det udvalgte barn i undersøgelsen blev født som fællesbarn i en sammenbragt familie, hvor der i forvejen er særbørn. En samlet dokumentation over medtagne variable og resultater fra de enkelte delanalyser fremgår af bilagstabellerne 7.0-7.6.¹⁾

Delanalyse 1: Karakteristika ved gifte og samboende forældre i 1996

En lang række faktorer kunne uafhængigt af hinanden bidrage til at skelne de samboende forældre fra de gifte på det tidspunkt, hvor barnet kom til verden. I overensstemmelse med fremstillingen i kapitel 4, viste analysen for det første, at en række livs- eller familiefasebetingede forskelle gjorde sig gældende: Der var således en højere sandsynlighed for, at barnet var født i samboskab, hvis forældrene var unge (dvs. under 25 år), hvis de havde et kort samliv bag sig, og hvis barnet var det først fødte. For det andet var der en positiv sammenhæng mellem stabile socioøkonomiske forhold hos navnlig faderen og ægteskabsindgåelse; forældrene var hyppigere gift, hvis faderen havde gennemført en erhvervsuddannelse, var selvstændig eller funktionær. Omvendt forøgedes sandsynligheden for samboskab, hvis familien havde modtaget kontanthjælp. Endvidere var den intrafamiliære dynamik forældrene imellem af betydning: Hvis der var uenighed om fordelingen af husarbejdet og hyppige skænderier var forældrene oftere samboende. Endelig spillede tidligere familieerfaringer ind. Børn, der var

---

1) I hver delanalyse blev først gennemført en screeningsprocedure på bivariat niveau for at belyse, om der var statistisk sammenhæng mellem de ovennævnte baggrundsforhold og den for hver delanalyse aktuelle responsvariabel. Alle variable blev kodet binært. Baggrundsfaktorer, der på bivariat niveau havde statistisk signifikant sammenhæng på (0,05-signifikansniveau) med responsvariablen indgik herefter i en multivariat logistisk regressionsanalyse. I regressionsanalysen testes, om de enkeltvis og umiddelbart signifikante sammenhænge fortsat har betydning, når de kommer i konkurrence med andre signifikante faktorer. Om de faktorer, der ikke forkastes gennem regressionsproceduren, kan konkluderes, at de i større eller mindre udtrækning er af signifikant betydning for det forhold, der ønskes belyst.

---

født som fællesbørn i en sammenbragt familie, hvor der i forvejen var særbørn, havde større sandsynlighed for at have samboende forældre end børn, der ikke havde halvsøskende.

Delanalyse 2 og 3: Samboere, som blev gift og gik fra hinanden

Når man sammenligner alle de samboende forældrepar fra 1996 med den reducerede gruppe af fortsat samboende forældrepar, som var tilbage i 1999, er profilen næsten identisk, jf. tabel 7.1. Tabellen afspejler imidlertid også, at en betydelig selektion fandt sted undervejs, som førte de i bred forstand mest konsoliderede par over i ægteskab og de familieforhold, der var baseret på et mere skrøbeligt fundament, ud i samlivsbrud. Den multivariate analyse viste, at de faktorer, der bedst kunne bidrage til at forklare, at samboende forældre havde giftet sig, for det første var, om der var sket familieførgelse. For det andet havde ægteskabsindgåelse positiv sammenhæng med, om der var foretaget fællesinvestering i et en-familiehus, sandsynligvis en ejerbolig. Derudover havde det positiv betydning for ægteskabsindgåelse, hvis moderen havde gennemført en erhvervsuddannelse. Omvendt forøgedes sandsynligheden for, at forældrene fortsat var samboende frem for gift, hvis faderen var ung, hvis han i 1996 havde været arbejdsløs, og hvis han ikke havde taget del i omsorgen for spædbarnet. Endelig havde forældrene sjældnere indgået ægteskab, hvis familien havde modtaget kontanthjælp i 1996.

Risikoen for, at samboskabforholdene endte med samlivsbrud, var større, hvis forældrene havde et kort samliv bag sig. For det andet havde de socioøkonomiske forhold i familien betydning for samlivsopløsning. I analysen var mødrenes beskæftigelsesforhold en udslagsgivende faktor, idet relativt sikre ansættelsesvilkår (som funktionær) forringede risikoen for samlivsbrud. Familier, der havde modtaget kontanthjælp og dermed et usikkert indtægtsgrundlag, havde derimod en højere risiko for at gå fra hinanden. De baggrundsfaktorer, der belyste forældrenes indbyrdes relation, var alle udslagsgivende. Samboforholdene var hyppigere blevet opløst, hvis forældrene i 1996 havde været uenige om fordelingen

Tabel 7.1.

Procentandele med forskellige betydende, sociale karakteristika. Særskilt for gifte samboere, fortsatte samboere og tidligere samboere i 1999.

Baggrundsforhold, 1996	Samlivsstatus i 1999:			Alle samboerne i 1996: ¹⁾
	Gifte samboere	Fortsatte samboere	Tidligere samboere	
Far <25 år	8***	14	30	12
Samliv <4 år	42	43	61***	46
Familien forøget i 99	37**	29	●	●
Parcelhus i 96 eller 99	88***	80	●	●
Mor har erhvervsuddannelse	79*	67	43	68
Mor var funktionær	57	50	29***	55
Far var arbejdsløs	4*	8	15	8
Modtog kontanthjælp	5**	13	29***	12
Far tjente 100.000 kr. mere end mor	45	41	31*	41
Spædsbarnsomsorg primært varetaget af mor	38*	47	56	44
Enighed om fordeling af husarbejdet	96	93	78***	94
Ugentlige skænderier	21	27	36*	26
Barn uønsket pga. parforholdsproblemer	1	1	8***	2
N=	723	1.047	236	2.031

Anm.: Stjernemarkeringsne angiver, om baggrundsfaktorerne uafhængigt af de øvrige faktoreres betydning havde signifikant betydning for henholdsvis om samboerne fra 1996 var fortsat samboende eller overgået til ægteskab, henholdsvis om de var fortsat samboende eller gået fra hinanden. ***= $p < 0,0001$, **= $p < 0,01$ *= $p < 0,05$.

1) Inkl. 25 samboere, der nåede at gifte sig inden de forlod hinanden.

af det huslige arbejde, hvis de havde haft hyppige skænderier, og ikke mindst hvis barnet havde været uønsket pga. parforholdsproblemer. Endelig viste analysen, at indkomstforskelle mellem fædre og mødre havde haft en vis betydning for, om parret var blevet sammen eller var gået fra hinanden. Selv når der kontrolleres for betydningen af alle andre mulige forhold, tyder undersøgelsen på, at samboende par hyppigere forblev sammen, når faderen havde en betydelig højere indtægt end moderen, sammenlignet med forhold, hvor parterne tjente omtrent det samme.

Delanalyse 4: Gifte forældrepar, som blev skilt

Som følge af, at de gifte forældrepar havde en anden profil end samboere, var det forventeligt, at andre baggrundsforhold ville være udslagsgivende for ægteskabsopløsning. Analysen bekræfter delvist dette, jf. tabel 7.2. For eksempel kunne ingen af de indika-

Tabel 7.2.

Procentandele med forskellige betydende, sociale karakteristika. Særskilt for forsat gifte og tidligere gifte i 1999.

Baggrundsforhold, 1996	Samlivsstatus 1999	
	Gift	Separeret/skilt
Samliv < 4 år	16	34 **
Far har erhvervsuddannelse	82	65 ***
Far har lang videregående uddannelse	13	4 *
Modtog kontanthjælp	2	6 *
Mor er skilsmissebarn	11	22 **
N=	2.627	154

Anm.: Stjernemarkeringerne angiver, om baggrunds faktorerne uafhængigt af de øvrige faktoreres betydning havde signifikant betydning for henholdsvis om gifte forældre fra 1996 fortsat var gift eller var gået fra hinanden. ***= $p < 0,0001$, **= $p < 0,01$ *= $p < 0,05$.

torer, der belyste, om der var knas i parforholdet, bidrage til at forklare, om gifte forældre forblev sammen eller ej. Man må antage, at par med dette konfliktpotential er blevet udskilt på et tidligere tidspunkt, jf. ovenfor.

Analysen viste, at det virkede ægteskabsstabiliserende, hvis faderen havde gennemført erhvervsuddannelse, og især hvis der var tale om et langt videregående uddannelsesforløb. Undersøgelsen tydede videre på, at skilsmisse hyppigere bliver brugt som løsning på et dårligt fungerende ægteskab, hvis man (mødre) selv har familierfaringer som skilsmissebarn. Men derudover viste analysen, at skilsmisser, ligesom samlivsbrud blandt samboere, hyppigere forekom i de første år af parrets samliv end senere, og hvis familien havde modtaget kontanthjælp i perioden omkring det udvalgte barns fødsel.

Delanalyse 5 og 6: Konsolidering eller opløsning? – Karakteristika ved gifte, samboende og opløste småbørnsfamilier i 1999

I kapitlets indledning rejste jeg spørgsmålet, om ægteskab-sambo-skab-familieopløsning kan anskues som en konsolideringsskala. En positiv besvarelse af spørgsmålet forudsætter som minimum, at de mekanismer, der er betydende for, om folk er samboende frem for gift, er sammenfaldende med dem, der selekterer de opløste kernefamilier fra de intakte.

På det sidste analysetrin satte jeg opsummerende fokus på børnenes familiesituation i 1999 ved på den ene side at sammenligne alle gifte forældrepar med de tilbageværende samboende (delanalyse 5), og ved på den anden side at sammenholde de intakte kernefamilier med dem, der var gået i opløsning (delanalyse 6).

Analyserne danner i et vist omfang belæg for at hævde, at den selektion, der fastholder familier i samboskab fremfor ægteskab, langt hen ad vejen er identisk med den selektion, der har betydning for om kernefamilier opløses frem for at forblive intakte (se tabel 7.3 samt bilagstabellerne 7.5 og 7.6).

En selektionsproces kan henføres til de livsfasebetingede baggrundsforhold. Småbørn med unge forældre og med forældrepar, der har et kort samliv bag sig, har ikke alene større sandsynlighed for at leve i samboforhold end børn med ældre forældre eller forældrepar, der har en længere fælles livshistorie; de har også større risiko for at have oplevet forældrebrud, når de er nået børnehvealderen. Den traditionelle normative kernefamilie, som er baseret på ægteskab synes med andre ord at høre til en mere moden livsperiode i forældres (sam)liv.

En anden selektionsmekanisme er de socioøkonomiske forhold, hvor især faderens ressourcer synes at være betydende. Målt på uddannelses- og beskæftigelsesforhold findes det største socioøkonomiske potentiale hos de forældrepar, der har konsolideret deres relation med ægteskab, mens familier med et lavt eller ustabil indtægtsgrundlag hyppigere forbliver samboende eller har risiko for at blive opløst. Den indikator, der belyste, om familierne havde modtaget kontanthjælp på tidspunktet omkring barnets fødsel, viste sig især at være udslagsgivende for, om forældrene forblev samboende frem for at gifte sig, men også for om forholdet blev opløst.

Fundene giver anledning til forskellige, men ikke nødvendigvis modstridende fortolkningsmuligheder. Sammenhængen mellem det socioøkonomiske potentiale og ægteskabsindgåelse kan, som jeg redegjorde for i kapitel 5, for det første tilskrives det offentlige velfærdssystemets funktionsmåde (reglerne for kontanthjælp) og den juridiske ægteskabsinstitutions indretning. Disse systemer motiverer de bemidlede par til at gifte sig og de ubemidlede til at være samboere. En anden – meget jordnær – forklaring, der dog ikke må underkendes, er, at det er svært at finde økonomisk overskud til at afholde bryllupsudgifterne, når man har et usikkert eller lavt indtægtsgrundlag. En tredje forklaringsmodel er, at en anstrengt økonomi virker destabiliserende på familielivet, dvs. slider på forældrenes indbyrdes følelser, hvilket både kan afholde parterne fra at gifte sig og øge risikoen for, at de går hver til sit. Endelig kan en fjerde forklaring (jf. kapitel 5) hænge sammen med sociale/

Tabel 7.3.

Faktorer, der havde størst betydning for, om småbørn i 1999 havde gifte frem for samboende forældre henholdsvis levede i kernefamilie frem for at have oplevet forældrebrud.

	Civilstand i 1999: Gift eller samboende?	Familieform i 1999: Kernefamilie eller samlivsbrud?
Konsolideringsfremmende faktorer	Far har erhvervsuddannelse *** Flere børn**/Famileforøgelse*** Enfamiliehus*** Opvækst i kernefamilie*	Far (lang vidg.) uddannelse** Mor funktionær*** Far tjente mere end mor** Gift i 1996***
Konsolideringshæmmende faktorer	Unge forældre*** Kort samliv*** Far arbejder*** Far arbejdsløs** Kontanthjælp*** Ugentlige skænderier** Sammenbragte familiedannelser*	Ung mor* Kort samliv*** Kontanthjælp*** Parforholdsproblemer*** Uenige om fordel. af husarb.***

Anm.: Stjernemarkeringsne angiver, om baggrundsfaktorerne uafhængigt af de øvrige faktoreres betydning havde signifikant betydning for henholdsvis om samboerne fra 1996 var fortsat samboende eller overgået til ægteskab, henholdsvis om kernefamilierne fra 1996 var opløste frem for intakte. ***= $p < 0,0001$, **= $p < 0,01$ *= $p < 0,05$.

kulturelle forventninger til manden om at kunne forsørge sin familie. De delanalyser, der tilsigter at indkredse de dynamiske processer i familielivet (delanalyserne 2, 3 og 4) tyder på, at fædre med et svag forsørgerpotentialt hyppigere frisættes eller udskilles fra familierne, men omvendt var ingen af de indikatorer, som afspejler et solidt indtægtsgrundlag hos faderen, i sig selv positivt udslagsgivende for ægteskabstilbøjeligheden. Når man fra et statistisk perspektiv ser på situationen i 1999 (og 1996) er en social differentiering mellem gifte og samboere, som er begrundet i fa-

---

derens forhold, imidlertid tydelig. Undersøgelsen kan derfor tyde på, at det er potentialet snarere end den faktiske status, der bringer mænd i ægteskabet, men muligvis også, at den juridiske ægteskabsinstitution rummer de bedste muligheder for, at dette forsørgerpotentiale kan udfolde sig.

Endelig kan en tredje selektionsproces henføres til det indbyrdes klima mellem forældrene. De samboere, som i 1996 rapporterede om knas i parforholdet, var ikke alene mindre tilbøjelige til at gifte sig, men var også hyppigere gået fra hinanden i 1999. Disse sammenhænge kan næppe tolkes (positivt) på anden måde end at det gensidige følelsesberedskab – kærlighed og gensidig tolerance – er en helt afgørende forudsætning for, om man gifter sig eller overhovedet bliver sammen.

Selv om helhedsindtrykket er, at samboskab (frem for ægteskab) og familieopløsning (frem for et kernefamilieliv) i vidt omfang synes at være påvirket af de samme processer, er der imidlertid ikke tale om en fuldstændig overlappning. To elementer skal særskilt fremhæves:

Som omtalt ovenfor har familieforøgelse og dermed barnets placering i søskenderækken en helt afgørende betydning for, om forældre gifter sig eller forbliver samboende. På grundlag af analysen kan jeg derimod ikke finde belæg for, at det skulle virke særskilt stabiliserende på kernefamilielivet om der er ét eller flere børn. Sat på spidsen tyder undersøgelsen med andre ord ikke på, at man holder sammen for *børnenes* skyld (jf. også Olah, 2000).

Et andet forhold, der skal fremhæves, er de sammenbragte familier. Jeg havde med forskningslitteraturen i baghovedet forventet, at familier, der ikke kun bestod af "vores", men tillige af "mine" eller "dine" børn ville være mere udsat for samlivsbrud. Analysen viste, at sammenbragte familier, også når der blev taget højde for rækken af øvrige baggrundsforhold og herunder samlivsvarigheden, sjældnere havde besejlet parrelationen med ægteskab i forhold til biologiske kernefamilier, hvor der udelukkende var fællesbørn.

Bevæggrunden er formodentlig, at de tidligere erfaringer med familielivet skaber en vis varsomhed med (for hurtigt) at indgå for bindende relationer. Men antagelsen om, at de sammenbragte familier var blevet opløst hyppigere end andre, kunne ikke bekræftes. Undersøgelsesfundet kan derfor tyde på, at et fællesbarn i en sammenbragt familie er en stabiliseringsfaktor, og at der måske derfor i højere grad er i sammenbragte familiekonstellationer, der udelukkende består af særbørn (dvs. "mine" og/eller "dine"), at de højere opløsningsfrekvenser er at finde.

Konklusion

Hvis man på baggrund af rækken af delanalyser skal drage konklusioner om samboskab som familietype, er det samlede helhedsindtryk, at denne samlivsform forekommer at være baseret på et mere skrøbeligt og ustabil fundament i både socioøkonomisk og psykologisk forstand sammenlignet med den ægteskabelige samlivsform. Denne konklusion understreges yderligere af, at forældrenes civilstand ved barnets fødsel viste sig at være af stor betydning for, hvordan familiekarrieren kom til at forløbe, frem til det tidspunkt, hvor barnet var 3½ år. Børn, der var født i samboforhold havde dobbelt så stor sandsynlighed for at opleve samlivsbrud som børn, der var født i ægteskab, selv når der blevet taget højde for betydningen af de mange øvrige faktorer.

Undersøgelsen har ikke mulighed for at afgøre, om den højere opløsningsrisiko blandt samboere skyldes fraværet af en juridisk konstruktion omkring samlivet (samboeffekt) eller andre bagvedliggende sociale forhold (selektionseffekter). Den multivariate analyseteknik gør det ganske vist muligt at "tæmme" undersøgelsesuniverset, men der kan være andre baggrundsfaktorer, der slet ikke indgår i analysemodellen, som kan have central forklaringskraft for samboernes højere opløsningsfrekvens. Omvendt kan man heller ikke afvise, at den juridiske samlivskontrakt i sig selv kan udsætte et samlivsbrud; blandt andet fordi det psykologisk forekommer mere definitivt, uovervindeligt eller besværligt at skulle involvere de offentlige myndigheder i beslutningen om, at parforholdet er forbi.

I analysen indgik data om familiernes kønsarbejdsdeling i relation til arbejdsmarkedet og hjemmefronten. Endvidere indgik oplysninger om indtægtsforskelle mellem forældrene. Formålet var at undersøge, om et symmetrisk organiseret familieliv over tid ville have tendens til at fastholde forældreparrene som samboere, så de valgte ikke at indgå ægteskab, jf. undersøgelsens teoretiske afsæt om samboskab som udtryk for det moderne ligestillede partnerskab (kapitel 3). I kapitel 6 har jeg vist, at ligestilling var mere udbredt i begyndelsen af familiekarrieren (hvor parret typisk er samboende) end senere (hvor der typisk er indgået ægteskab). Ingen af de symmetri-indikatorer, som blev anvendt i analyserne, havde imidlertid positiv sammenhæng med, om forældreparret forblev samboende. Undersøgelsen kan således ikke finde belæg for, at en symmetrisk organisering af parrelationen skulle være et konstitutionelt træk, der er særskilt knyttet til fænomenet samboskab på mikroniveau. Tværtimod var der elementer i analysen, der pegede i modsat retning. For det første bekræftede den multivariate analyse den tidligere iagttagelse om (jf. kapitel 6), at et symmetrisk organiseret forældreskab fremmede giftetilbøjeligheden. En anden og negativ variant af problemstillingen var, at samboende fædres indtjeningssevne så ud til at fastholde mødrene i parforholdet. Når denne faktor var udslagsgivende for samboere, men ikke for gifte, har det formentlig sammenhæng med, at samboere ikke har formuefællesskab. Samboende kvinder står med andre ord i en svagere position i forbindelse med samlivsbrud, fordi de hverken har udsigt til formuedeling eller (hypotetisk, men dog principielt) hu-strubidrag. Så længe den sociale realitet er, at mænd generelt tjener mere end kvinder, rummer konstruktionen samboskab et potentiale for en højst assymmetrisk og usolidarisk (magt)relation, der kan fastholde den økonomisk svage part, kvinden, rettighedsløs i et dårligt fungerende forhold på mandens nåde.

I den makrosociologiske fortolkning af moderniseringsprocessen bliver samboskab forstået som et tegn på en mere demokratisk eller symmetrisk organisering af parrelationen end den traditionelle ægteskabsinstitution (fx Castells, 1997; Prinz, 1995). Alt i alt tyder disse undersøgelsesresultater på, at denne optimistiske og

positive forståelse ikke umiddelbart lader sig aplikere på mikro-niveauet som andet end en overfladisk diagnose.

Forældremyndighed, samboskab og forældrebrud

Problemstilling

Kapitlets formål er at indkredse, hvilke faktorer der bevirker, at båndene mellem "skilsmissebørn" og deres fædre kan antage en skrøbelig karakter. Med "skilsmissebørn" sigtes til børn, som har oplevet forældrebrud, uanset om forældrene var gift eller samboende. Analysen fokuserer især på, om samboskab som familieform *i sig selv* får negativ betydning for disse bånd, når samlivsbruddet er en realitet. Analyseperspektivet er med andre ord relativt. Er de juridiske bånd mellem kernefamiliens medlemmer, herunder de samboendes mulighed for at til- eller fravælge, om faderen skal have andel i forældremyndighed over barnet fra fødslen, blandt de faktorer, som er væsentlige for, hvordan det fortsatte forældreskab efter samlivsbruddet bliver organiseret? Har børn af tidligere samboende forældre fx ringere chancer end børn af tidligere gifte for at være omfattet af fælles forældremyndighed, når forældrene går fra hinanden? Indebærer fravær af juridiske bånd under samlivet, at barnet har færre chancer for at få faderen som daglig omsorgsforælder efter samlivsbruddet? Og har forældrenes tidligere samlivsstatus betydning for, hvordan kontakten til samværsforælderen og forældrenes samarbejde om barnet udformes?

Data og metode

Analysens undersøgelsespopulation er de 419 børn fra stikprøven, som i perioden 1996-1999 oplevede forældrebrud som følge af skilsmisse eller samlivsophævelse. To tredjedele af de børn, der som 3½-årige havde oplevet forældrebrud, var rekrutteret fra familier, hvor forældrene var samboende ved samlivsophævelsen, jf. kapitel 4.¹⁾ Undersøgelsespopulationen er opdelt i tre grupper.

1) I analysen er udgangspunktet i forældrenes samlivsstatus på det tidspunkt, hvor de forlod hinanden. I knap hver 10. tilfælde var der i perioden mellem barnets fødsel, men inden samlivsophævelsen sket æn-

Den første gruppe består af tidligere samboere, hvor moderen under samlivet havde eneforældremyndighed, den anden gruppe af tidligere samboere, som havde haft fælles forældremyndighed og den tredje gruppe af forældrepar, der var gift inden samlivsbruddet indtraf.

Det første analysetrin fokuserer på omstændigheder, der kan bidrage til at forklare samboende forældrepar's valg af forældremyndighed ved barnets fødsel, herunder også hvilke konsekvenser dette får for forældremyndighedsfordelingen ved samlivsbruddet.

På det næste trin i analysen undersøges det, om fravær eller tilstedeværelse af juridiske bånd mellem familiens medlemmer under samlivet har betydning for den sociale udformning af forældreskabet efter samlivsbruddet. Det belyses herunder, om børn af tidligere samboere har andre chancer end børn af tidligere gifte for: 1) at få faderen som den daglige omsorgsforælder, 2) at blive omfattet af en udvidet samværsordning,²⁾ 3) at miste kontakten til samværsforælderen, samt 4) at samarbejdet mellem forældrene er udstrakt.³⁾

På begge analysetrin⁴⁾ er der taget højde for betydningen af en række øvrige faktorer, som jeg på baggrund af anden forskning forventede ville have indvirkning på udformningen af det legale og sociale forældreskab efter samlivsbruddet. (Fx: Jensen (1993); Jensen & Clausen (1997b); Moxnes (1990); Koch-Nielsen & Transgaard (1987); Nygaard Christoffersen (1996a, 1998); Heide

---

dringer i forældrenes samlivsstatus, sådan at oprindeligt samboende eller enlige mødre havde giftet sig med faderen, eller at enlige mødre var flyttet sammen med barnets far.

- 2) Udvidet samvær er defineret ved, at barnet har kontakt med samværsforælderen en gang om ugen eller hyppigere, herunder også egentlige deleordninger.
- 3) Indikatorer på en intensiv samarbejdsrelation er konstrueret ud fra oplysninger om, hvorvidt interviewpersonen fandt det nemt at tale med den anden forælder om barnets trivsel og oplevelser fra dets hverdag, om forældrene drøftede, hvordan de kunne finde et fælles fodslag i opdragelsen, og hvordan de kunne støtte barnet, hvis der var problemer.
- 4) Analyserne er baseret på multivariat logistisk regression. I disse analyser er anvendt dikotomiserede variabler.

Ottosen (1995, 1996, 1997); Arendell (1997); Rasche (1987); Furstenberg & Cherlin (1991); Maccoby & Mnookin, (1992)). De baggrundsfaktorer, der i øvrigt indgik, kan kategoriseres på følgende måde:

1. Faktorer, der, som følge af de kendte *livsfasebetingede* forskelle mellem gifte og samboende forældrepar, kunne have betydning for udformningen af de legale og sociale bånd til faderen: Forældrenes alder, da barnet blev født, om barnet på fødselstidspunktet var enebarn eller havde søskende, den fælles livshistorie som kernefamilie, dvs. forældrenes samlivsvarighed og barnets alder ved samlivsbruddet .

2. *Socioøkonomiske* faktorer, dvs. oplysninger om faderens erhvervsuddannelsesniveau og beskæftigelsesforhold i 1999. Socioøkonomiske faktorer for moderen blev ikke medtaget, idet foreløbige analyser viste, at de var uden betydning, når faderens forhold blev inddraget.

3. En række adfærdsvariabler belyste det *interpersonelle samspil mellem forældrene* ud fra forventningen om, at dette har afgørende betydning for, hvordan det fortsatte forældreskab udformes, både formelt og i praksis. Fra 1996-surveyen indgik oplysninger om, hvorvidt det da nyfødte barn var uønsket pga. et konfliktpræget parforhold. Fra 1999-surveyen indgik informationer om, hvorvidt samlivsophævelsen var sket efter en fælles overenskomst (med henblik på at belyse synkroniteten i skilsmisseprocessen), og om der havde været enighed om forældremyndighedsspørgsmålet, herunder om der havde været rejst en forældremyndighedssag ved domstolene. Endvidere indgik oplysninger om, hvorvidt samlivet var ophævet pga. utroskab, misbrug eller vold.

4. Endelig inddrog jeg en indikator på, om *barnet havde været et fælles projekt* forud for forældrebruddet. Deltet faderen og moderen om arbejdet med at passe det spæde barn i de første uger efter fødsel (symmetrisk arbejdsdeling), eller var det primært moderen, der varetog omsorgsbyrden (traditionel arbejdsdeling)?

Undersøgelsesfund

Forældremyndighed/legale bånd under samlivet

En række strukturelle og adfærdsmæssige karakteristika ved undersøgelsespopulationens tre grupper, de tidligere gifte og de samboende med fælles forældremyndighed henholdsvis eneforældremyndighed under samlivet fremgår procentvis af tabel 8.1. 60 procent af de tidligere samboere havde haft fælles forældremyndighed under samlivet. Som omtalt i kapitel 4 er denne andel væsentligt lavere end blandt intakte kernefamilier med samboende forældre (84 procent). Forskellen indikerer, at de samboere, der siden opløste deres forhold, trådte ind i forældreskabet med andre forventninger til familielivet, end de forældrepar, der i 1999 fortsat levede i en intakt kernefamilie.

Sætter man først fokus på de strukturelle karakteristika, som gjaldt allerede, inden familierne blev opløst, adskiller begge grupper af samboere sig i overensstemmelse med det generelle mønster demografisk fra de tidligere gifte forældrepar: forældrene var relativt unge, da familien blev stiftet, forholdet var kortvarigt, og det udvalgte barn var hyppigst det førstfødte. Socioøkonomisk er der ikke væsentlige forskelle mellem de tre grupper, men dog var andelen af fædre med en videregående uddannelse betydeligt lavere blandt de samboere, hvor faderen ikke havde legale rettigheder til barnet under samlivet. Generelt har "skilsmissebørnenes" fædre færre socioøkonomiske ressourcer end fædre i intakte kernefamilier: Der er mindre uddannelseskapital og en højere forekomst af arbejdsløshed, jf. kapitel 5 og 7.

Når man ser på de adfærdsmæssige karakteristika, går der en skillelinie mellem de familier, hvor moderen alene havde det juridiske ansvar for barnet (de samboende forældrepar med eneforældremyndighed) og på den anden side de øvrige familier, hvor faderen enten gennem ægteskab eller på grundlag af forældrenes aftale havde andel i forældremyndigheden over barnet: Blandt de tidligere samboere med eneforældremyndighed under samlivet, forekom det for det første hyppigere, at moderen var enlig ved barnets fødsel (defineret som interviewtidspunktet i 1996), forældrene

---

flyttede med andre ord først sammen på et senere tidspunkt. For det andet havde det dengang spæde barn hyppigere været uønsket på grund af parforholdsproblemer. For det tredje havde disse familier hyppigere haft en traditionel arbejdsdeling om det nyfødte barn, hvor moderen primært tog sig af pasningen. For det fjerde blev samlivet hyppigere opløst på grund af et voldeligt parforhold. Og endelig fandt opløsningen sted på et relativt tidligt tidspunkt i barnets liv.

Analysen viser, at hver af de nævnte faktorer samt faderens uddannelsesniveau⁵⁾ kan bidrage til at forklare samboeres valg af forældremyndighed ved barnets fødsel, også når der kontrolleres for betydningen af andre faktorer (jf. bilagstabel 8.1).

Set under ét skaber disse variationer uundgåeligt et indtryk af, at de kernefamilier, hvor moderen alene havde forældremyndigheden, i langt højere grad end de to øvrige grupper, var baseret på et skrøbeligt fundament, som måske på forhånd var dømt til opløsning. Spørgsmålene rejser sig, om der i disse tilfælde ofte er tale om parforhold, der måske aldrig ville have ført til et egentligt samliv, men måske ville være blevet afviklet, hvis ikke det lige præcist havde været på grund af barnet? Var det visheden om parforholdets skrøbelighed, der afholdt mødrene fra at tilbyde fædrene del i de legale rettigheder, eller omvendt afholdt fædrene fra at insistere på at få del i det juridiske ansvar?

Valg af forældremyndighed ved samlivsbruddet

Som helhed var lidt over halvdelen af børnene fra samboforholdene omfattet af fælles forældremyndighed på det tidspunkt, hvor forældrene gik fra hinanden (53 procent). Dette niveau er en smule lavere end blandt de tidligere gifte, hvor 59 procent valgte at bevare den fælles forældremyndighed. Forskellen er imidlertid ikke statistisk signifikant. Man kan derfor konkludere, at på tidspunktet lige efter samlivsbruddet er børn af gifte og samboende

---

5) I det fædre med en videregående erhvervsuddannelse har større sandsynlighed for at erhverve fælles forældremyndighed end fædre med mindre uddannelse.

forældrepar i det væsentlige stillet ens med hensyn til, hvilken forældremyndighedsordning de omfattes af.⁶⁾ I forhold til tidligere skandinaviske undersøgelser (Heide Ottosen, 1995; Jensen & Clausen, 1997b), hvor der kunne iagttages markante forskelle i de gifte og samboende forældrepars adfærd på netop dette punkt, ser det nu ud til, at de samboere har halet ind på de gifte forældrepar. Forklaringen er formodentlig, at det i samme periode er gjort lovgivningsmæssigt mere enkelt for samboere at erhverve fælles forældremyndighed ved barnets fødsel (jf. Heide Ottosen, 1999b).

Analysen viser i overensstemmelse med tidligere undersøgelser på området (jf. ovenfor), at samboende forældrepar ved samlivsbruddet hyppigst fortsætter med at have den forældremyndighedsordning som barnet var omfattet af, mens kernefamilien var intakt. Det hører til undtagelsen, at samboere, der oprindeligt havde fælles forældremyndighed, fik eneforældremyndighed ved bruddet (17 procent), eller omvendt at mødre med eneforældremyndighed efterfølgende delte det juridiske ansvar med faderen (6 procent). Denne faktor – den oprindelige forældremyndighedsordning – eliminerer sammen med faktoren “vold som årsag til samlivsbruddet” betydningen af alle øvrige baggrundsforhold i analysen af, hvad der påvirker forældremyndighedsvalget, når samboere går hver til sit, jf. bilagstabel 8.2.

Ser man derefter på forholdene for de forældrepar, der var gift forud for samlivsbruddet, viser analysen, at de baggrundsfaktorer, der er betydende for gifte forældrepar valg af forældremyndighed ved samlivsbruddet, i vid udstrækning er identiske med dem, der kunne udpeges som relevante for samboendes valg af forældremyndighed ved barnets fødsel: Få socioøkonomiske ressourcer hos faderen, faderens manglende deltagelse i omsorgen for det spæde barn, samt forekomst af vold i parforholdet forøgede sandsynligheden for, at kun den ene af forældrene fik forældremyndigheden

---

6) På interviewtidspunktet i 1999 var andelen med fælles forældremyndighed øget lidt i begge grupper, men mest blandt de tidligere havde været gift. Skilte forældre havde således hyppigere fælles forældremyndighed over barnet (63 procent) end de tidligere samboere (54 procent), jf. tabel 4.1 i kapitel 4.

Table 8.1.

Udvalgte karakteristika ved familier, der var opløst i 1999, hvor forældrene tidligere var gift, samboende med fælles forældremyndighed henholdsvis samboende med ene-forældremyndighed under samlivet. Procent.

	Gift	Samboende med fælles forældremyn- dighed	Samboende med ene- forældre- myndighed	P<
<i>1. Demografiske karakteristika</i>				
Mors alder ved barnets fødsel, gennemsnit	28,8	26,1	26,3	
Fars alder ved barnets fødsel, gennemsnit	31,6	28,8	28,6	
Samlivsvarighed	7,9	5,6	4,7	
Barnet er den førstefødte	39	60	58	***
Barnets alder ved samlivsophævelse				***
0-1 år	21	31	44	
2-4 år	79	69	56	
<i>2. Socioøkonomiske karakteristika</i>				
<i>Faders uddannelsesressourcer</i>				
Ingen erhvervsuddannelse	37	39	41	
Efg-uddannelse	43	45	53	
Videregående uddannelse	20	15	6	*
Andel arbejdsløse fædre i 1999	13	14	16	-
<i>3. Intrafamilære forhold</i>				
Forældrene var ikke samlevende, da barnet var spædt	3	5	16	***
Egal arbejdsdeling om spædbarnet	23	29	14	*
Barnet uønsket pga. parforholdsproblemer	2	4	15	***
Forholdet opløst pga. vold	19	20	29	*
<i>4. Skilsmisseprocessen</i>				
Synkron skilsmisseproces	35	48	32	*

fortsættes...

Tabel 8.1. Fortsat.

	Gift	Samboende med fælles forældremyn- dighed	Samboende med ene- forældre- myndighed	P<
Enighed om forældremyndighed ved samlivsbrud				***
Enige	81	73	56	
Uenige	17	14	13	
Var ikke til diskussion	3	13	31	
Forældremyndighedssag rejst	12	13	1	**
<i>5. Ved og efter samlivsbruddet</i>				
Fælles fm. ved samlivsbrud	61	83	6	***
Andele, der bor hos far	10	9	1	*
Samværsordning i 1999:				-
Udvidet	29	26	22	
Normalt	49	47	48	
Begrænset	6	5	8	
Andet	10	15	12	
Intet samvær	6	8	11	
Forældresamarbejde:				-
Udstrakt	52	53	39	
Moderat	26	24	30	
Begrænset	15	18	18	
Ophørt	6	6	13	
Samværsdag(er) rejst	13	17	23	-
<i>I alt antal</i>	155	160	103	

Anm.: Symboler: *= $p<0.05$, **= $p<0.01$, ***= $p<0.001$, - =ikke signifikant på 95%nivået, o=indgår ikke i modellen.

over barnet. For gifte forøges sandsynligheden for eneforældre- myndighed endvidere for børn med ældre mødre, og hvis de ved fødslen var den førstefødte (enebørn). Når disse forhold kun er udslagsgivende for de gifte, men ikke for de samboende, skal det formodentlig forklares som en effekt af de demografiske variatio-

---

ner, der er i sammensætningen mellem de to grupper. Undersøgelserne tyder med andre ord på, at det er de samme motiver, der driver gifte og samboende forældrepar i valget om forældremyndighed. Den afgørende forskel er, at denne beslutning træffes på to forskellige tidspunkter i familiens historie, for samboere ved barnets fødsel og for gifte først ved samlivsbruddet.

De juridiske båndes betydning for den sociale udformning af det fortsatte forældreskab: daglig omsorg, samvær og forældresamarbejde

Det kritiske spørgsmål bliver derfor, om det skaber uens betingelser med hensyn til daglig omsorg, samvær og forældresamarbejde efter samlivsbruddet, at samboere og gifte forældre i realiteten træffer forældremyndighedsbeslutningen på to forskellige tidspunkter.

På interviewtidspunktet i 1999 levede i alt 30 af de 419 skilsmissebørn sammen med deres far til dagligt. 10 procent af de børn, der kom fra familier, hvor forældrene enten havde været gift eller samboende med fælles forældremyndighed, havde faderen som daglig omsorgsforælder. I de familier, hvor moderen alene havde haft forældremyndigheden fra barnets fødsel, var den tilsvarende andel kun 1 procent. Forskellen indikerer, at det er de legale bånd, der etableres mellem faderen og barnet ved fødslen, frem for forældrenes civilstand i sig selv, der er afgørende. Undersøgelsen viser videre, at samboende fædre, der aldrig havde haft del i forældremyndigheden, sjældnere end andre fædre havde været involveret i forældremyndighedstvister ved domstolene.⁷⁾ Dette bidrager yderligere til at understøtte en antagelse om, at fravær af legale bånd fra barnets fødsel i sig selv kan få en diskriminerende effekt ved samlivsbruddet. Den statistiske sammenhæng mellem de legale bånd ved barnets fødsel og fædres sandsynlighed for at få status som daglig omsorgsforælder forsvinder imidlertid, når man i analysen samtidig kontrollerer for betydningen af en række øvri-

---

7) Men til gengæld havde de lidt hyppigere været involveret i stridigheder om samvær.

ge forhold (jf. bilagstabel 8.3), hvilket formodentlig skyldes, at datamaterialet er spinkelt. Man kan derfor ikke afvise en antagelse om, at den juridiske konstruktion mellem fædre og børn fra fødslen har betydning for, hvem der efterfølgende bliver den daglige omsorgsforælder.

Når det drejer sig om spørgsmålet om samvær og forældresamarbejde, er den umiddelbare tendens, at de børn af samboende forældre, som fra fødslen var omfattet af eneforældremyndighed, lidt sjældnere end de øvrige børn var omfattet af en udvidet samværsordning, hvor barnet var sammen med den anden forælder hver uge eller var omfattet af en egentlig deleordning (jf. tabel 8.1). Heller ikke forældresamarbejdet var så intensivt. Analysen giver imidlertid ikke belæg for, at disse variationer i sig selv kan tilskrives de juridiske konstruktioner mellem den tidligere kernefamilies medlemmer. Der er tale om en effekt af andre forhold, jf. nedenfor.

Andre faktoreres betydning for den sociale udformning af det fortsatte forældreskab

I et absolut perspektiv kan de livsfasebetingede karakteristika ved samboere⁸⁾ *indirekte* få negativ betydning for det fortsatte forældreskab (jf. bilagstabellerne 8.3-8.5). Analysen viser, at der er en uafhængig sammenhæng mellem forældrenes alder og den måde, hvorpå samværet og forældresamarbejdet blev udformet, idet ældre forældre⁹⁾ hyppigere end yngre praktiserede udvidet samvær og havde et udstrakt forældresamarbejde. Tilsvarende havde barnets alder på tidspunktet for samlivsbruddet betydning for, hvor meget kontakt der var til samværsforælderen på interviewtidspunktet i 1999: Sandsynligheden for udvidet samvær var øget og sandsynligheden for afbrudt kontakt mindsket, hvis barnet havde levet sammen med begge forældre frem til 2-års alderen. Også forældrenes samlivsvarighed havde betydning for forældresamarbej-

---

8) At de samboende forældrepar er yngre på det tidspunkt, hvor det udvalgte barn fødes, at et barn af samboende forældre hyppigt er det førstefødte, at samboeres samlivsbrud indtræffer tidligere end giftes.

9) Ældre er defineret ved, at forælderen på interviewtidspunktet i 1999 var fyldt 35 år.

---

det. Kort samlivsvarighed¹⁰⁾ mindskede sandsynligheden for et udstrakt forældresamarbejde, sammenlignet med længerevarende parforhold. Endelig var skilsmissebarnets chancer for at få faderen som daglig omsorgsperson mindre, hvis det på fødselstidspunktet var enebarn, frem for hvis der var søskende.

Analysen viser videre, at *faderens socioøkonomiske ressourcer* tilsvarende er en faktor, der er betydende for etableringen af såvel de legale som de sociale bånd mellem barnet og faderen. De fædre, der befandt sig i den øvre ende af det sociale hierarki, her defineret ved om der var gennemført en videregående uddannelse eller en placering i ledende stilling på arbejdsmarkedet, havde større sandsynlighed for at få en retlig og social adgang til deres børn end fædre, der ikke havde gennemført nogen erhvervsuddannelse eller som var arbejdsløse. De relativt socialt bedst stillede mænd fik således hyppigere fælles forældremyndighed over deres børn fra fødslen (samboere) eller ved samlivsbruddet (gifte), de havde større sandsynlighed for at få status som daglig omsorgsforælder efter samlivsbruddet,¹¹⁾ og som samværsforældre havde de hyppigere kontakt med barnet, og et udstrakt forældresamarbejde med den forælder, barnet boede hos til daglig (jf. bilagstabellerne 8.1-8.5).

Oven for konstaterede jeg, at en belastet *indbyrdes relation mellem forældrene* havde betydning for, om der blev etableret formelle, legale bånd til faderen ved fødslen henholdsvis efter samlivsbruddet. Disse faktorer havde tilsvarende betydning for den faktiske, sociale udformning af det fortsatte forældreskab. Et voldeligt parforhold reducerede ikke overraskende sandsynligheden for, at forældrene senere fik etableret et udstrakt samarbejde. Tilsvarende havde forældre med misbrugsproblemer mindre kontakt med barnet. Forældrenes evne til at komme igennem skilsmisseprocessen på en konsensuspræget og synkron måde var omvendt faktorer,

---

10) Under 5 års samliv ved barnets fødsel.

11) Analysen viser dog også, at sandsynligheden for, at manden bliver daglig omsorgsforælder øges, hvis faderen er arbejdsløs. Dette skal formodentlig forklares med, at manglende forældreevne hos moderen pga. sociale belastninger, fx misbrug, korrelerer med faders arbejdsløshed. Fader får i disse tilfælde barnet, fordi moderen ikke er i stand til at tage sig af det.

der positivt indvirkede på, om barnet kom til at leve sammen med sin far, og på om samværet og forældresamarbejdet fik en omfattende karakter.

Endelig viser analysen, at *det ligestillede forældreskab* har sammenhæng med, om der bliver etableret *legale bånd* mellem faderen og barnet, jf. også kapitel 6. I de familier, hvor faderen og moderen deltog på lige fod i omsorgen for det nyfødte spædbarn, var man mere tilbøjelige til at have fælles forældremyndighed enten fra fødslen (samboere) eller ved samlivsbruddet (gifte) end i familier, hvor det primært var kvinden, der varetog omsorgsarbejdet. Uafhængigt heraf kan der tilsvarende konstateres en sammenhæng mellem organiseringen af det tidlige forældreskab og det *socialle tilhørsforhold* mellem far og barn efter samlivsbruddet. Analysen viser, at skilsmissebørn hyppigere fik faderen som daglig omsorgsforælder efter samlivsbruddet, hvis forældreskabet havde været symmetrisk (11 procent) frem for traditionelt organiseret (6 procent) (jf. bilagstabel 8.3). Ligeledes blev skilsmissebørn hyppigere omfattet af en udvidet samværsordning, hvis de nybagte forældre havde varetaget omsorgsarbejdet i fællesskab (35 procent), end hvis moderen fungerede som den primære omsorgsperson (24 procent) (jf. bilagstabel 8.4). Undersøgelsesfundene bidrager dermed til at understrege, at forudsætningerne for det fortsatte forældreskab efter samlivsbruddet, grundlægges gennem den sociale praksis i kernefamilierne allerede fra det tidspunkt, hvor barnet bliver født.

Opsummering, diskussion og implikationer

På baggrund af analysen kan der ikke findes dokumentation for, at forældrenes civilstand som gift eller samboende i sig selv er en faktor, der kan bidrage til at forklare, hvordan forældreskabet udformer sig for yngre danske skilsmissebørn efter samlivsbruddet: Børn af tidligere samboere er i omtrent samme omfang som børn af tidligere gifte omfattet af fælles forældremyndighed, når forældrene går fra hinanden. Forældrenes samlivsstatus har heller ikke i sig selv betydning for, hvem barnet kommer til at bo hos, og hvordan samværet og forældresamarbejdet bliver udformet.

Den afledte konsekvens af forældrenes civilstand – at de legale bånd mellem fædre og børn er tilskrevne gennem pater-est-reglen for gifte, men frivilligt kan erhverves af samboende forældrepar, ser derimod ud til at have en vis betydning. Man kan på baggrund af analysen ikke afvise, at et yngre skilsmissebarn vil have færre chancer for at få faderen som daglig omsorgsforælder, hvis det er omfattet af eneforældremyndighed fra fødslen. Denne sammenhæng bør dog testes i et større datamateriale. Derimod havde karakteren af barnets juridiske tilknytning til faderen inden samlivsbruddet ingen betydning for, hvordan samvær og forældresamarbejde blev udformet.

Samlet set leder undersøgelsesresultaterne til den konklusion, at samboskab i den danske variant *i sig selv* ikke bidrager til at skrøbeliggøre båndene mellem skilsmissebørn og fædre. Resultaterne fra denne analyse er således mindre alarmerende end tidligere undersøgelsesfund (jf. ovenfor). En forklaring herpå er formodentlig, at diskursen om “skilsmissebarnets ret til begge forældre” i de senere år har fået øget gennemslagskraft ikke alene på det lovgivningsmæssige niveau, men også i skilsmissebefolkningens adfærd (Heide Ottosen, 1999c).¹²⁾

De familieretspolitiske overvejelser i Danmark går i disse år i retning af at automatisere den fælles forældremyndighed ved bl.a. at indføre en samlivs- pater-est-regel for på den måde at skabe yderligere ligestilling mellem de gifte og samboende fædre. Undersøgelsesfundene har relevans for disse overvejelser:

På den ene side er der i datamaterialet indikationer, som tyder på, at eneforældremyndighed fra barnets fødsel muligvis i sig selv kan bidrage til at stille fædre i en ugunstig situation som potentielle daglige omsorgsforældre i tilfælde af samlivsbrud. Ved at indføre en samlivs-pater-est-regel fjerner man dette problem og undgår

---

12) Der kan såvel blandt nybagte samboende forældrepar som blandt skilsmisseforældre således iagttages en vækst i andelen, der får fælles forældremyndighed og en stigning i samværsfrekvensen, samtidig med at den administrative praksis i det familieretlige system har ændret sig til gunst for far-barn-relationen.

dermed formelt, at "skilsmissebørn" stilles uens som følge af den samlivsstatus, forældrene har valgt. På den anden side kan man ikke slutte, at en formel ligestilling nødvendigvis vil ændre de sociale realiteter og dermed indebære, at samboende fædre i samme omfang som gifte bliver daglige omsorgsforældre i tilfælde af samlivsbrud. Undersøgelsen har vist, at der blandt de samboere, som fravalgte den fælles forældremyndighed allerede ved barnets fødsel, gjorde sig særlige forhold gældende: Forhold, der indebar, at forventningerne til, om barnet ville kunne blive et fælles projekt, måske var begrænsede.

Et andet og mere generelt perspektiv fra analysen drejer sig om de egenskaber, der knytter sig til det moderne faderskab. Analysen viste, at mænds sandsynlighed for at blive kendt værdige som fædre i legal og social forstand har sammenhæng med, om de træder ind i forældreskabet på lige fod med moderen. Denne rolle er i forhold til det spæde barn karakteriseret ved attributter som omsorg, nærvær, empati og engagement, men er også samtidig karakteriseret ved solidarisk adfærd i forhold til moderen. Egalitetsprincippet synes med andre ord at være et afgørende kvalifikationskriterium ved det moderne faderskab. Dermed ligger undersøgelsesresultaterne i forlængelse af andre studier, der har påpeget, at mænds rolle som familiefader og partner gennem de sidste årtier gradvist har forandret sig. Rollen som den fjerne, patriarkalske familieforsørger har fået en afløser i en mere nærværende og involveret faderfigur som følge af den demokratiseringsproces, der har fundet sted i familierne (fx Sandquist, 1992 for Sverige/USA; Brandth & Kvande, 1996 for Norge; Sommer, 1999 for Danmark).

På den anden side er der også træk i undersøgelsen, som peger i en anden retning. At konkludere, at den traditionelle manderolle som familieforsørger er udspillet, er forhastet. Selv i et samfund som det danske, der bryster sig af at være blandt verdens førende i spørgsmålet om ligestilling mellem kønnene, er mænds mulighed for at blive juridisk og socialt forbundne med børn betinget af deres forsørgerpotentiale. Denne sammenhæng kan tydeliggøres ved at se på, hvordan fædrenes socioøkonomiske ressourcer er

Tabel 8.2.**Fordeling af fædres uddannelseskaptal i forskellige familietyper, klassificeret efter faderens sociale og legale adgang til barnet.**

Faderens adgang til barnet:	Faderens erhvervsuddannelse:			N=
	Videre- gående	Efg	Ingen	
Samlevende med barnet:				
Fælles forældremyndighed	32	47	21	4.168
Eneforældremyndighed	25	44	31	198
Ikke-samlevende med barnet:				
Fælles forældremyndighed	18	48	33	242
Eneforældremyndighed	14	42	45	264
I alt, procent:	30	46	23	4.872

fordelt i forskellige typer småbørnsfamilier, jf. tabel 8.2, hvor alle undersøgelsens børn er inddraget, og hvor faderens erhvervsuddannelsesniveau er anvendt som indikator.

Fædrenes socioøkonomiske ressourcer fordeler sig forskelligt, afhængigt af, om de lever sammen med deres børn i intakte kernefamilier og afhængigt af, om de har del i forældremyndigheden over deres afkom. De bedst stillede fædre er således stærkest repræsenteret i de intakte kernefamilier, hvor manden har fælles forældremyndighed over barnet enten gennem ægteskab med moderen eller gennem positivt tilvalg som samboende. Omvendt er de højtuddannede kraftigt underrepræsenterede blandt den gruppering af småbørnsfædre, som ikke (længere) lever sammen med barnet og især der, hvor kun moderen er forældremyndighedsindehaver. For fædre uden uddannelseskaptal gør den modsatte tendens sig gældende: De uddannelsessvage fædre er således markant overrepræsenteret i den gruppering af fædre, der hverken lever sammen med barnet eller har legale rettigheder til det.

Den betydning, som forsørgerpotentialet fortsat har for mænds status som fædre, udfordrer for det første de tendenser, som vil sætte de ændrede familiemønstre i tale som skarpe dikotomiske kategorier, fx den (hedengange), traditionelle familie overfor den (nutidige), moderne familie eller den tidligere fjerne faderrolle vs. den nye, nærværende faderrolle. Analysen bidrager til at illustrere, at det er vanskeligt at tale om et enten-eller. Der er snarere tale om et både-og, hvor nye forventninger til faderrollen sameksisterer side om side med allerede kendte elementer eller kvaliteter og på den måde udvider rollerepertoiret.

Sidst men ikke mindst er sammenhængen mellem mænds status som fædre og deres forsørgerpotentialer en indikation på, at moderniseringsprocessen har forskellige konsekvenser, afhængigt af hvor forældrene og dermed også børnene befinder sig på den sociale rangstige. Den feminisering af barndommen, som frygtes at være en konsekvens af de ændrede familiemønstre, har med andre ord en social slagside. Det er således fortrinsvis blandt de socioøkonomisk svageste grupper, at båndene mellem børn og fædre har risiko for at antage en skrøbelig karakter.

Når barnet bliver konfliktområde

Indledning

I dette kapitel sættes fokus på nogle af de skyggesider, som følger med de individualiserede familiebånd: Når barnet bliver genstand for forældremyndigheds- eller samværskonflikter. Formålet er at belyse, hvor mange forældrepar, der har så store konflikter, at myndighederne må inddrages for at løse dem, herunder også at indkredse hvilke forhold, der spiller ind på, at disse problemer opstår. En antagelse, som i denne forbindelse har været fremført, er, at konflikterne om barnet skulle have sammenhæng med det dilemma, som opstår ved, at moderne fædre på en gang er blevet mere engagerede og nærværende, men samtidig fravælger den automatiske ret til barnet, som ægteskabet giver (Jensen, 1999a). Analysen tager udgangspunkt i de børn, der i 1999 ikke levede sammen med begge forældre.

Konsensus eller konflikt om forældremyndigheden

Flertallet af skilsmisseforældre når selv til enighed om en løsning på forældremyndighedsspørgsmålet, når parterne vælger at gå hver til sit – det ligger fast. Dertil skal man være opmærksom på, at samboere og gifte er stillet forskelligt, idet gifte pligtmæssigt skal tage stilling til forældremyndighedsspørgsmålet ved separationen, mens den hidtidige forældremyndighedsordning automatisk fortsætter for samboere efter samlivsbruddet. Dette udelukker imidlertid ikke, at der kan opstå uenighed. Undersøgelsen viser, at mere end 2/3 af forældrene var helt eller overvejende enige om dette spørgsmål, jf. tabel 8.1. Der er generelt en positiv sammenhæng mellem forældrenes grad af enighed og tilbøjeligheden til at få fælles forældremyndighed, men det er også værd at hæfte sig ved, at omkring 40 procent i fuld enighed besluttede, at forældremyndigheden alene skulle tilfalde den ene af forældrene, sædvanligvis blev det moderen.

Tabel 9.1.

“Skilsmisseforældre”, der i større eller mindre omfang var enige om forældremyndighedsspørgsmålet. Fordelt efter om de fik fælles henholdsvis eneforældremyndighed ved samlivsbruddet. Procent (N=525)

Enighed om forældremyndighedsspørgsmålet	<i>Forældremyndighed ved samlivsbruddet:</i>		
	Fælles forældremyndighed	Eneforældremyndighed	I alt procent:
Helt enige	61	39	60
Overvejende enige	44	56	9
Overvejende uenige	35	63	3
Helt uenige	25	75	11
Spørgsmålet var ikke til diskussion	25	75	17

14 procent af forældrene havde i større eller mindre udstrækning været uenige om, hvem der skulle have det juridiske ansvar, og i disse tilfælde var resultatet hyppigst endt med, at barnet var blevet omfattet af eneforældremyndighed. Blandt de helt uenige forældre endte en fjerdedel efter samlivsbruddet med at have fælles juridisk ansvar for barnet. Undersøgelsen tyder dermed på, at den fælles forældremyndighed ikke altid fungerer som et positivt tilvalg, sådan som det er intentionen i forældremyndighedsloven, men som et middel til at afdæmpe eller udsætte en konflikt.

I hvert sjette tilfælde havde forældremyndighedsspørgsmålet slet ikke været til diskussion. Hvad er baggrunden for, at det ikke var et forhandlingstema? Tabellen afspejler, at forklaringen i visse tilfælde synes at have været, at den fælles forældremyndighed var det indlysende valg. Men for flertallets vedkommende hang det sammen med, at barnet efterfølgende blev omfattet af eneforældremyndighed. Analysen tyder på, at den juridiske konstruktion for-

---

ud for samlivsbruddet havde betydning. Spørgsmålet havde hyppigere været indiskutabelt i familier, hvor de samboende mødre alene havde haft forældremyndigheden under samlivet (23 procent), end i familier med gifte forældre (5 procent) eller blandt samboere med fælles forældremyndighed (8 procent). Det havde ligeledes sjældnere været et forhandlingstema, hvis kernefamilielivet havde været baseret på et skrøbeligt eller måske fejlagtigt fundament. De mødre, der i 1996 oplyste, at barnet var uønsket pga. parforholdsproblemer, angav i 1999 hyppigere, at spørgsmålet ikke været til drøftelse (37 procent). Endelig er der en sammenhæng med forekomst af sociale belastninger i familierne. I familier, hvor faderen havde misbrugsproblemer, og dermed en svag forælderevne, var forældremyndighedsspørgsmålet hyppigere end i andre familier blevet taget af dagsordenen (23 procent).

Undersøgelsen belyste videre, om forældremyndighedsspørgsmålet var blevet afgjort ved dom, eller om forældreparret selv var nået frem til en aftale. Omkring 90 procent havde selv fundet en afklaring på spørgsmålet, mens 9 procent oplyste, at det udvalgte barn havde været omfattet af en forældremyndighedssag ved domstolene. I enkelte tilfælde var sagen opgivet undervejs (1 procent) eller var verserende på interviewtidspunktet (2 procent).

Sammenkobler man andelen af rejste forældremyndighedssager med oplysningerne om forældrenes grad af enighed i dette spørgsmål, ser de rejste forældremyndighedssager imidlertid ikke i alle tilfælde ud til at være begrundet i, at forældrene var uenige. Forklaringen kan være, at tvisten ved domstolen i virkeligheden har drejet sig om helt andre elementer i skilsmisssagen end barnet, eller at det ikke lykkedes at gå bevillingsvejen. Andelen af børn, der involveres i en forældremyndighedssag, som er begrundet i en reel tvist mellem forældrene, skønnes derfor at være lidt lavere, omkring 7 procent.

I analysen søgte jeg at indkredse, om særlige baggrundsforhold gjorde sig gældende for de forældrepar, der havde fået forældremyndigheden afgjort ved domstolene.

Tabel 9.2.**Procentandele med forældremyndighedssager, efter udvalgte sociale karakteristika.**

	Forekomst af forældre- myndighedssager, pct.	P<
Far marginaliseret	16	*
Mor havde alene forældremyndighed fra barnets fødsel	4	***
Fars utroskab	15	**
Forholdet opløst pga. psykisk vold	20	***
I alt procent	9	
procentbasis:	523	

Anm.: Symboler: *= $p<0.05$, **= $p<0.01$, ***= $p<0.001$, - =ikke signifikant på 95%niveau, o=indgår ikke i modellen.

En foreløbig screening viste, at en lang række forhold var helt irrelevante. (jf. bilagstabel 9.1). Den endelige analyse (baseret på logistisk regression) viste, at fire faktorer uafhængigt af hinanden havde statistisk sammenhæng med, om der var blevet rejst en forældremyndighedssag, jf. tabel 9.2.

For det første forekom hyppigere retssager i familier, hvor faderen var langvarigt arbejdsløs, på bistandshjælp eller var pensionist end blandt øvrige familier. For det andet hang forekomst af forældremyndighedssager sammen med den juridiske konstruktion mellem barn og far forud for samlivsbruddet. Der var således overordentligt sjældent rejst forældremyndighedssag, hvis moderen alene havde været forældremyndighedsindehaver forud for samlivsbruddet. Endelig viste analysen, at forældremyndighedsspørgsmålet hyppigere var endt ved domstolene, hvis årsagen til samlivsbruddet var faderens utroskab, eller hvis denne havde udøvet psykisk vold mod moderen. Dette indicerer, at disse sager i høj grad synes at være funderet i forældrenes indbyrdes relation af magt og afmagt.

Samværsproblemer og forældresamarbejde

En tendens til, at skilsmissebørn i stigende omfang har fået mere samvær med den forælder, det ikke lever sammen med til dagligt, er blevet påvist gennem undersøgelser i de senere år (Heide Ottosen, 1995; Civilretsdirektoratet, 1999). Forandringen skyldes især, at "normalsamværet", hvor barnet er sammen med samværsforælderen ca. hver anden weekend, er blevet mere udbredt, hvorimod "begrænset samvær", dvs. hver 3. eller 4. uge, var hyppigere tidligere. Derimod peger ingen tendenser markant i retning af, at andelen af skilsmissebørn med udvidet samvær (defineret som kontakt hver uge eller hyppigere) er blevet større, eller omvendt at andelen af børn med uregelmæssigt, sjældent eller slet intet samvær er blevet mindre.

I denne undersøgelse bekræftes dette mønster. Som helhed havde 70 procent af de 3½-årige skilsmissebørnene med den anden forælder mindst hver 14 dag, 25 procent af børnene havde udvidet samvær, og 45 procent samvær ca. hver anden weekend. I den anden ende af skalaen havde 12 procent slet ikke kontakt med denne forælder. 6 procent havde begrænset og 12 procent uregelmæssigt samvær. Forældrepar, som ved samlivsbruddet havde fælles forældremyndighed, praktiserede hyppigere udvidet samvær end dem med eneforældremyndighed, mens det omvendt næsten udelukkende var blandt skilsmisseforældre med eneforældremyndighed, at kontakten mellem barnet og den anden forælder var afbrudt.

Er den afbrudte kontakt mellem barnet og den anden forælder udtryk for en bagved liggende konflikt mellem forældrene? I forrige kapitel identificerede jeg en række baggrundsforhold, der havde statistisk sammenhæng med manglende samvær. Analysen viste, at manglende kontakt hyppigere forekom, hvis barnet var lille, da forældrene gik fra hinanden, og hvis skilsmisseprocessen ikke havde været synkron. Sidstnævnte forhold peger i retning af, at konfliktpotentialer er betydende for, om samvær (ikke) etableres. Endelig viste analysen, at kontakten hyppigere var afbrudt, hvis forældremyndighedsspørgsmålet var blevet afgjort ved domstolene. I lyset af den usikkerhed, der knytter sig til fortolkning af data

om forældremyndighedstvister, er det ikke sikkert, at betydningen af denne faktor nødvendigvis alene skal forstås som udslag af en konfliktfyldt relation mellem forældrene.

I undersøgelsen blev de interviewede (bopæls-) forældre bedt om selv at angive, hvorfor der ikke var noget samvær. Der var mulighed for at angive flere grunde. I overensstemmelse med andre undersøgelsesfund, viser også denne, at den hyppigst forekommende begrundelse i flg. respondenterne var, at samværsforælderen ikke ønskede samvær med barnet (ca. halvdelen af tilfældene). Andre hyppige forklaringer var, at faderen ikke havde ret til samvær eller at bopælsforælderen ikke mente, at det var godt for barnet. Endelig var alkoholproblemer hos den anden forælder også en hyppig forklaring.

Alt i alt tyder analysen således på, at indbyrdes konflikter kan være en forklaring på manglende samvær, men at også andre forhold spiller ind, fx at nogle af de fraværende fædre ikke ønsker at påtage sig den sociale faderrolle.

En lang række tidligere undersøgelser har vist, at et godt samarbejds-klima mellem forældrene er en helt afgørende forudsætning for, hvordan (skilsmisse)børn trives (fx Furstenberg & Cherlin, 1991; Maccoby & Mnookin, 1992; Arendell, 1997). Når man ser på forholdene for alle undersøgelsens "skilsmissebørn", var det på undersøgelsestidspunktet et flertal, der betegnede samarbejds-klimaet som rimeligt og fordrageligt (61 procent). 15 procent karakteriserede det som neutralt, nærmest forretningsmæssigt, mens 7 procent angav, at det var præget af skænderier og konflikter. Børn af forældre med konfliktfyldte relationer, havde hyppigere end andre et uregelmæssigt samvær. Endelig oplyste 14 procent, at der slet ikke var noget forældresamarbejde, hvilket i de fleste tilfælde kunne tilskrives, at der ikke var noget samvær mellem barnet og den anden forælder.¹⁾ Alt i alt er det således meget få af de skilsmissebørn, der er omfattet af en samværsordning, der har

---

1) Endvidere fandt enkelte, at ingen af de angivne svarmuligheder var dækkende.

---

forældre, som enten slet ikke samarbejder, eller som har en stærk konfliktpræget samarbejdsrelation.

Undersøgelsen belyste endvidere, om der siden samlivsophævelsen havde været problemer omkring samværet, som den ene eller begge af forældrene var gået til statsamtet med. To tredjedele af de forældre, som på interviewtidspunktet havde en samværsordning, oplyste, at der aldrig havde været væsentlige problemer omkring barnets samvær, mens 13 procent angav, at der var eller havde været problemer, uden statsamtet af den grund dog var blevet inddraget.

Alt i alt var det knap 20 procent af børnene, der havde været involveret i en samværskonflikt, heraf havde halvdelen (9 procent) været involveret i såkaldte gengangersager, dvs. forløb med flere samværssager i statsamtet.

Til undersøgelsen er ikke indhentet oplysninger om, hvem der havde rejst de pågældende sager, og hvad sagerne havde drejet sig om. Der er således ikke mulighed for nærmere at kortlægge sagernes indhold og graden af konflikt mellem forældrene i disse sager. Fra andre undersøgelser ved man imidlertid, at samværssager bliver rejst med omtrent samme hyppighed af fædre og mødre, og at sagerne både kan dreje sig om helt overordnede spørgsmål (fx om der overhovedet skal være samvær) og om detailreguleringer af eksisterende samværsresolutioner (Heide Ottosen, 1999a; Civilretsdirektoratet, 2000).

Kobler man undersøgelsens oplysninger om forældremyndigheds-sager sammen med forekomst af samværskonflikter ved statsamterne, kan man konstatere, at der er et betydelig sammenfald, jf. tabel 9.3. Halvdelen af forældremyndighedssagerne fortsatte efterfølgende som samværskonflikter ved statsamterne.

Også i tilknytning til samværssagerne blev belyst, om særlige baggrundsforhold kunne begrunde, at disse sager opstod, jf. tabel 9.4 (samt bilagstabel 9.1).

Tabel 9.3.

Andele familier med forældremyndighedssager, der også havde haft samværskonflikter i statsamtet. Procent.

	Samværskonflikt	Ingen samværskonflikt
Forældremyndighedssag	52	48
Forældremyndighed aftalt	15	85
Samværskonflikter i alt, pct.:	19	81
N=	98	426

På baggrund af ovenstående viste analysen ikke overraskende, at tidligere uenighed om forældremyndighedsspørgsmålet var en udslagsgivende faktor. Derudover havde de to allerede velkendte faktorer fra analysen om forældremyndighedssager, faderens utroskab og forekomst af psykisk vold i det tidligere forhold, statistisk sammenhæng med forekomst af samværsager. Endelig viste analysen, at samværsproblemer hyppigere opstod om de børn, der var meget små, da samlivet blev ophævet. Denne sammenhæng kan af-

Tabel 9.4.

Procentandele med samværsager efter udvalgte sociale karakteristika.

	Andel med samværsager	P<
Barnet under 2 år ved samlivsbrud	30	***
Far var utro	31	***
Psykisk vold forekom	41	***
Uenighed om forældremyndighed ved brud	47	***
I alt procent samværsager	19	***
N=	462	

---

spejle, at samvær om helt små børn, som endnu ikke kan artikulere sig tydeligt, i højere grad kalder på en fast regulering. Men det kan også være en effekt af, at forældrene til de børn, som i undersøgelsen var ældst ved samlivsbruddet, endnu ikke var nået til det erfaringsmæssigt senere punkt i skilsmissekarrieren, hvor samværsvanskelighederne begynder at vise sig.

De "konfliktramte" børns familiesituation

Hvordan så "det fortsatte forældreskab" ud på interviewtidspunktet for de børn, der havde været involveret i en konflikt, som myndighederne var blevet sat til at løse?

Med hensyn til den formelle del og helt i overensstemmelsen med ånden i forældremyndighedsloven var de fleste børn omfattet af eneforældremyndighed. I netop dette perspektiv er det tankevækkende, at denne undersøgelse kan bekræfte de tidligere gjorde iagttagelser, at en fjerdedel af de forældre, der ikke selv kunne nå frem til en løsning på problemerne, valgte at have fælles forældremyndighed (Heide Ottosen, 1999a). Dette tyder på, at der et gab mellem formalitet og realitet. Grundideen med den fælles forældremyndighed er, at forældre selv kan nå til enighed om de væsentlige spørgsmål, som angår barnet.

Flertallet af de "konfliktramte" børn havde samvær ca. hver anden weekend. I de senere år har børneeksperter rejst tvivl om, hvorvidt et hyppigt samvær er hensigtsmæssigt set fra barnets synsvinkel (fx Børns Vilkår, 2000). I lyset af forældrenes ofte konfliktbetonede relationer frygter man, at et relativt hyppigt samvær vil accentuere muligheden for, at barnet bliver brugt som en kasterbold i forældrenes magtspil og dermed skærper risikoen for, at dets trivsel vil blive yderligere truet.

Vurderet på baggrund af det gennemsnitlige samarbejdsclima mellem skilsmisseforældrene i undersøgelsen var de børn, der havde været involveret i forældremyndigheds- og samværskonflikter, ganske belastede. Hvert sjette barn befandt sig således ifølge forældrenes egne oplysninger i et psykisk miljø, der var præget af

Tabel 9.5.

Forældremyndighed, samvær og forældresamarbejde for børn, der har været involveret i forældremyndigheds eller samværskonflikter. procent.

Situationen i 1999:	Forældre- myndigheds- sag	Alle med samværs- sager:	Konfliktens art:	
			heraf, gengangere:	Alle børn ¹⁾
<i>Forældremyndighed:</i>				
Eneforældremyndighed	76	65	75	44
Fælles forældremyndighed	24	35	25	56
<i>Samværsordning:</i>				
Udvidet	18	10	7	29
Normalt	64	61	68	51
Begrænset	6	15	11	7
Uregelmæssigt	12	13	14	13
<i>Forældresamarbejds-klima:²⁾</i>				
Fordrageligt	42	41	39	71
Neutralt	27	35	34	17
konfliktfyldt	18	17	16	8
Ophørt	9	6	9	2
Procent i alt	7	19	9	
N=	33	98	44	509

1) Oplysningerne om forældremyndighedsfordelingen er baseret på alle undersøgelsens skilsmissebørn, mens oplysningerne om samvær og forældresamarbejds-klima alene er baseret på de børn, der er omfattet af samvær. Ingen luft mellem noter eller anmærkninger.

2) For enkelte respondenter passede ingen af de nævnte beskrivelser.

skænderier og konflikter. Når man samtidig ved, at der i en del af disse forhold tidligere forekom fysiske eller psykiske overgreb (som erfaringsmæssigt ikke altid stopper, fordi forholdet ophø-

---

rer), kan undersøgelsen give næring til den frygt, som børneeksperterne har givet udtryk for.

Opsummering og konklusion

Analysen har som tidligere undersøgelsesresultater vist, at et flertal – knap 3/4 – af de skilsmissebørn, der har samvær, har forældre, som kan finde ud af at samarbejde om barnet på en rimelig måde uden væsentlige problemer. En tilsvarende andel oplyste, at både de selv og den anden forælder var tilfredse med den måde, som aftalerne om barnet var udformet på. I den anden ende af skalaen kan afgrænses en gruppe på under 10 procent, som har forældre med svært belastede samarbejdsrelationer. Derimellem befinder sig en gruppe af forældrepar med større eller mindre problemer derudover. Dertil kommer så endelig gruppen af børn, som ikke er omfattet af noget samvær.

Analysen viste, at konfliktforekomst, som førte til myndighedsinddragelse, frem for alt havde sammenhæng med forældrenes indbyrdes relation af magt og afmagt på tidspunktet før og omkring samlivsbruddet. I denne forbindelse er det også væsentlig at hæfte sig ved *fraværet* af sammenhænge:

Analysen kunne således ikke finde belæg for hypotesen om, at konflikterne hænger sammen med udviklingen af den moderne faderrolle. Konflikter om forældremyndighed og samvær opstår med samme hyppighed, uanset om faderen havde været involveret i spædbarnsomsorgen eller ej.

Analysen viste, at fravær af juridiske bånd mellem børn og fædre fra fødslen hæmmede forekomsten af forældremyndighedssager, idet udgifte forældre ikke havde indgået aftale om fælles forældremyndighed. En af flere forklaringer på dette forhold kan være, at disse fædre på forhånd anser slaget for at være tabt. Om der var fælles- eller eneforældremyndighed under samlivet eller senere, har derimod ingen sammenhæng med, om der senere opstår samværskonflikter. Det er derimod afgørende, at der var konsensus om den model, man valgte.

Analyserne tyder med andre ord ikke på, at konflikterne har rod i en øget rettighedsbevidsthed blandt de moderne og engagerede, men også i udgangspunktet rettighedsløse mænd.²⁾ Det generelle mønster er, jf. de forrige kapitler, at de involverede fædre får retlig og social adgang til deres børn. Jeg tvivler endvidere på, at den påståede øgede rettighedsbevidsthed blandt skilsmissefædre skulle give sig udslag i, at flere børn omfattes af konflikter. Når man sammenholder undersøgelsens fund med ældre data, som er baseret på oplysninger om samlivsbrud i 1980'erne, er en forsigtig vurdering, at hovedlinierne i det væsentlige er de samme: Andelen af småbørn med fraværende fædre adskiller sig i dag ikke markant fra tidligere³⁾ og det gør omfanget af forældremyndighedstvister heller ikke.⁴⁾ Andelen, der for 10-15 år siden havde en samværsresolution, var 22 procent.⁵⁾ En samværsresolution behøver ikke nødvendigvis altid at være ensbetydende med intense konflikter, men dog med et besøg i statsamtet; så selv om der på dette punkt ikke findes helt sammenlignelige data, er niveauet fra tidligere undersøgelser ikke helt fjernt fra det aktuelle.

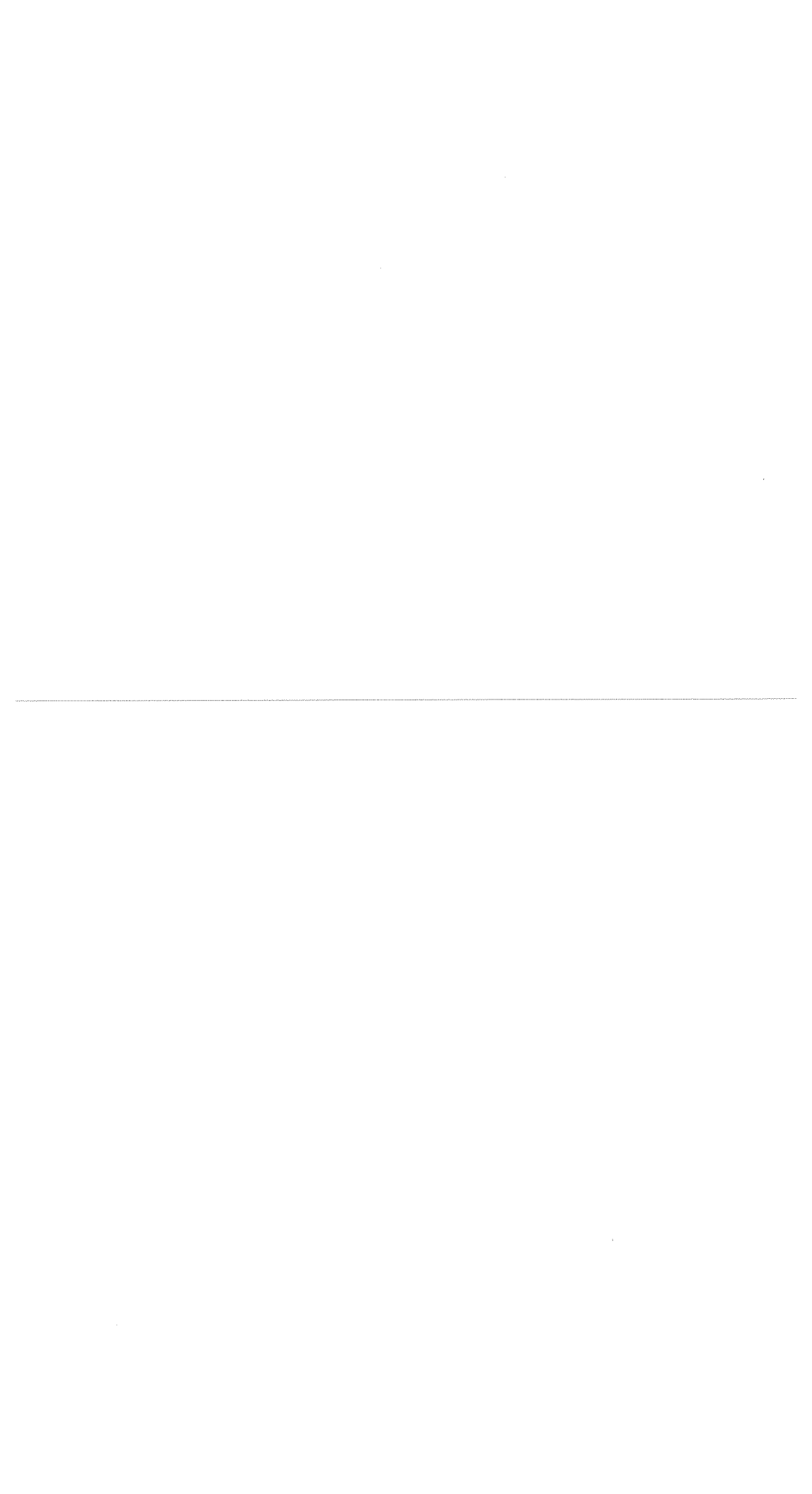
Indtrykket af, at rettighedsbevidstheden blandt skilsmissefædre er øget, kan imidlertid bero på andre forhold. En forklaring ligger utvivlsomt gemt i de bevidsthedsforestillinger, der danner sig på baggrund af mediernes dækning af skilsmisseområdet. Indfaldsvinklen er, som følge af de kriterier, der er centrale i nyhedsdækningen, stort set altid konfliktorienteret og ofte individualiseret. Der fokuseres derfor hyppigst på det mindretal af skilsmissefor-

- 2) Heller ikke når jeg i analysen indførte kombinationsvariabler, der kobledede fravær af rettigheder sammen med involvering i spædbarnsomsorg, var der signifikante sammenhænge med konfliktforekomster.
- 3) Koch-Nielsen (1983) fandt i et datamateriale, indsamlet i 1981, at 17 procent af skilsmissebørn havde sjældent, uregelmæssigt eller intet samvær. I denne undersøgelse var andelen med uregelmæssigt og sjældent samvær 12 procent, mens andre 12 procent ikke havde samvær, i alt 24 procent. Man bør af forskellige grunde ikke foretage for snævre sammenligninger, men udviklingstendensen er ikke, at fædre i stigende omfang realiserer deres ret til samvær.
- 4) Baseret på data omhandlende børn, der oplevede forældrebrud i anden halvdel af 1980'erne (Heide Ottosen, 1997). I dette datamateriale var 9 procent af børnene involveret i forældremyndighedskonflikter.
- 5) Jf. note 4.

ældre, som har indbyrdes vanskeligheder ud fra grundtemaer som fx “barnet som offer”, “striden om barnet” eller “den enkelte forælders kamp mod det familieretlige system”. En anden forklaring er, at den familiepolitiske målsætning om børns ret til begge forældre overordentligt nemt lader sig forveksle med forældres ret til børnene. En forveksling, som kønspolitiske interesseorganisationer og enkeltpersoner gennem offensive konfrontationer i det offentlige rum i høj grad bærer ansvaret for. Men som også beror på fraværet af en substantiel diskussion om og dagsorden for, hvad “barnets ret” egentlig betyder og bør indebære. En tredje forklaring kan være, at nogle af de sager, der opstår i dag, har fået en anden og tungere karakter end tidligere. Antagelsen er med andre ord, at summen af konfliktorienterede forældre over tid har været nogenlunde konstant, men at der blandt den minoritet, som henvender sig til myndighederne, er nogle, som er blevet mere ret-tighedsbevidste og derfor gentagne gange rejser sager ved statsamtterne.

Forældremyndighed og forsørgelse

Indledning og problemstilling

Formålet med kapitlet er at belyse, om udformningen af “det fortsatte forældreskab” har betydning for, hvordan forældrene løser spørgsmålet om forsørgelsen af barnet. Baggrunden er, at indførelsen af den fælles forældremyndighed på nogle punkter har gjort det mere uklart, hvordan forsørgelsespligten skal opfyldes. I de tilfælde, hvor skilsmissefamilien er “traditionelt” organiseret, dvs. hvor det typisk er moderen, der både har forældremyndigheden og er den daglige omsorgsforælder, mens faderen har samvær med barnet hver anden weekend, vil der ikke herske megen tvivl om, at faderen skal betale et børnebidrag. Men hvordan fordeler man forsørgerbyrden i familier, hvor barnet bor omtrent lige meget hos begge forældre og der måske er fælles forældremyndighed, så begge forældre kan bestemme, hvordan det skal forsørges? Har disse forældre indgået formaliserede bidragsaftaler, eller er forsørgelsen af barnet helt eller delvis baseret på en mere uformel naturalieøkonomi uden nogen former for formelle aftaler?

Reglerne om børnebidrag

I følge loven om børns retsstilling har de retslige forældre en forsørgelsespligt over for deres barn, indtil det fylder 18 år, uanset hvordan forældremyndigheden er fordelt. Når forældrene ikke lever sammen, er den forælder, som overvejende forsørger barnet, berettiget til at modtage børnebidrag fra den anden forælder. Samværsforælderens forsørgerbyrde bliver på den måde vekslet til kontanter. Der er ikke noget til hinder for, at forældrene selv kan indgå aftale om børnebidrag, men den af forældrene, som bærer den overvejende forsørgerbyrde har ret til at få sat den anden i bidrag gennem statsamtet. Den fastsatte bidragsstørrelse er afhængig af den bidragspligtiges indkomstforhold og antallet af børn, som denne har forsørgelsespligt over. På undersøgelsestidspunktet

(1999) udgjorde normalbidraget pr. barn kr. 761 månedligt. Bidraget er fradragsberettiget for den bidragspligtige og beskattes hos barnet, men vil dog oftest være skattefrit pga. personfradraget. Bidragsstørrelsen kan forøges med op til 100 procent og i nogle tilfælde mere i takt med den bidragspligtiges bruttoindkomst. Det sker yderst sjældent, at der fastsættes et lavere bidrag end normalbidraget. Hvis den bidragberettigede har problemer med at få inddrevet det skyldige bidrag fra den anden forælder, kan kommunen fungere som mellemed. I disse tilfælde vil kommunen forskudsvis udbetale det ubetalte beløb til den samboende forælder, samtidig med at pengene indkræves – for eksempel gennem lønindeholdelse – hos den bidragspligtige. Det inddrevne beløb skal dog afpasses, således at den part af forældrene, der skal betale, kan underholde sig selv og sin eventuelle familie (Lund-Andersen mfl., 1990; Nielsen, L. mfl. 1997).

Tidligere undersøgelser om børnebidrag

Børnebidragsspørgsmålet har været sporadisk berørt i tidligere interview-undersøgelser med skilsmisefamilier. En undersøgelse om småbørns opvækst hos enlige fædre og enlige mødre (Nygaard Christoffersen, 1996a) viste, at næsten alle enlige forsørgere modtog børnebidrag fra den anden forælder (95 procent). Undersøgelsen viste imidlertid også, at der var betydelige forskelle mellem enlige fædre og enlige mødre. Det var således sjældent, at de enlige mødre ikke modtog børnebidrag (4 procent), mens hver femte enlige fader ikke modtog bidrag fra barnets mor. Dette mønster er også genkendeligt fra udenlandske undersøgelser.

Det blev belyst, om forskellen kunne begrundes i de indkomstforskelle, der generelt er mellem mænd og kvinder. Det kunne imidlertid ikke påvises, at fædres manglende opkrævning af børnebidrag fra moderen havde nævneværdig sammenhæng med deres egen indtægt, moderens betalingsevne eller indkomstforskellen imellem forældrene. Til gengæld viste undersøgelsen, at bopælsfædre var specielt tilbageholdende med at kræve børnebidrag, hvis der er fælles forældremyndighed. Nygaard Christoffersen udkaster den hypotese, at afkald på børnebidrag i disse tilfælde kan være

---

indgået i aftalen om, hvor barnet skal bo, og at problemstillingen derfor kan bero på det indbyrdes magtforhold mellem forældrene.

En anden undersøgelse om børn i sammenbragte familier (Heide Ottosen, 1997) søgte at indkredse, om forsørgelsesspørgsmålet var et dagsordens- og evt. stridspunkt i samarbejdet mellem de biologiske forældre. Data herfra tyder på, at spørgsmålet om den materielle forsørgelse spiller en perifer rolle i det daglige forældresamarbejde. Kun 13 procent af skilsmisseforældrene drøftede, hvem der skulle betale hvilke udgifter til deres fælles barn. Undersøgelsen tyder heller ikke på, at bidragsspørgsmålet er en væsentlig kilde til stridigheder. For kun 6 procent af forældrene gav betaling af børnebidrag i varierende udstrækning anledning til problemer. Resten oplyste, at der aldrig var problemer med bidraget, eller at det blev udbetalt gennem kommunen.¹⁾ Som helhed efterlader disse data det indtryk, at den økonomiske udveksling til skilsmissebarnet er et afklaret felt for forældrene. Man må antage, at muligheden for at anvende kommunen som mellemlidende bidrager som en væsentlig stødpude hertil.

Forekomst af børnebidrag og uformel økonomi

Nærværende undersøgelse viser, at langt de fleste skilsmissebørn var omfattet af en bidragsaftale eller -resolution. Hvis man tager snævert udgangspunkt i de officielle satser for børnebidrag, betalte mere end halvdelen (56 procent) af samværsforældrene et beløb, som svarede til normalbidraget i 1998 og 1999, mens 17 procent betalte mere. Omkring hver femte samværsforælder (19 procent) betalte et beløb, som var lavere end normalbidragsatsen for 1998. I disse tilfælde var der hyppigt tale om beløb, som ikke var fulgt med de årlige takstreguleringer. I undersøgelsen har jeg imidlertid valgt at definere normalbidrag, som beløb, der ligger i intervallet mellem 700 og 800 kr., mens større beløb er defineret som forhøjet børnebidrag. Ud fra denne definition betalte alt i alt 3/4 af samværsforældrene et normalbidrag. Den meget beskedne spred-

---

1) Endvidere var der som i Nygaard Christoffersens undersøgelse 5 procent, der ikke modtog børnebidrag.

ning i beløbsstørrelserne indicerer, at området vedrørende børnebidrag er præget af meget faste standarder.

8 procent af de interviewede forældre oplyste, at de slet ikke modtog noget børnebidrag fra den anden forælder. Denne andel er noget større, end hvad de tidligere opgørelser har vist, jf. ovenfor. Disse forældre blev bedt om at begrunde, hvorfor der ingen bidragsaftale var. Besvarelsene afslører forskellige bevæggrunde, men hyppigst var forklaringen, at bidragsspørgsmålet endnu ikke var afklaret på interviewtidspunktet. Når man holder de "nyskilte" ude fra opgørelsen, var andelen, der ikke modtog børnebidrag omtrent den samme, som i andre undersøgelser. Øvrige hyppige begrundelser var, at den interviewede forælder ikke ønskede at modtage børnebidrag, eller at barnet boede omtrent lige meget hos begge forældre.

Undersøgelsen søgte tillige at indkredse, om samværsforældre mere uformelt bidrager til forsørgelsen. I en undersøgelse som denne er det ikke muligt at spørge udtømmende til alle tænkelige udgiftsposter. Der blev derfor indhentet oplysninger om, hvorvidt forælderen i løbet af det sidste halve år havde dækket fire større udgifter til barnet, som ville være mærkbare i en almindelig husholdningsøkonomi. Undersøgelsen viser, at 27 procent af samværsforældrene havde betalt for *vintertøj eller skotøj* til barnet, at 21 procent havde foretaget indskud på en *børneopsparingskonto*, at 13 procent havde betalt for *større udstyr* til barnet, som fx en seng eller klapvogn, og endelig at 5 procent havde betalt for barnets daglige *pasningsordning*. Målt ud fra disse indikatorer forekom der som helhed uformaliseret økonomi i godt en tredjedel af familierne: 32 procent af samværsforældrene havde dækket en eller to af disse udgiftsposter, mens 6 procent havde betalt for flere. Knap to tredjedele af familierne praktiserede imidlertid slet ikke denne form for økonomi.

Kombinerer man informationerne om det formelle børnebidrag med oplysningerne om dækning af andre udgiftsposter, havde 4 procent af samværsforældrene hverken formelt eller uformelt bi-

Tabel 10.1.**Forekomst af formelt børnebidrag og "uformel økonomi". Procent.**

	Ingen uformel økonomi	Forekomst af uformel økonomi	Børnebidrag: I alt
Intet børnebidrag	4	4	8
Børnebidrag	58	34	92
Uformel økonomi i alt	62	38	100
N =	372	229	601

draget til barnets forsørgelse jf. tabel 10.1. For en tilsvarende andel ser det ud til, at det formelle børnebidrag var erstattet af en mere uformel og faktisk udgiftsdækning, mens en tredjedel både betalte børnebidrag og andre udgifter til barnet. Det hyppigst forekommende var imidlertid, at samværsforældrene alene opfyldte deres forsørgelsespligt via det formelle børnebidrag. Der kan ikke påvises nogen entydig sammenhæng mellem forekomst af uformel økonomi og børnebidragets størrelse. Tendensen går dog svagt i retning af, at de samværsforældre, der betaler forhøjet børnebidrag lidt hyppigere end dem, der betaler normalbidrag også dækker andre faktiske udgifter, men forskellene er ikke i statistisk forstand signifikante.

Som følge af "pardannelsernes logik", dvs. at socialt godt stillede kvinder som oftest danner par med mænd, der i socioøkonomisk forstand tilsvarende er ressourcestærke, er der betydelige sociale afvigelser mht., hvem der modtog forhøjet børnebidrag. Tendensen i undersøgelsesmaterialet går således i retning af, at de eneforsørgere, der havde bedst økonomiske vilkår, modtog mest i børnebidrag. Således modtog fx ca. hver fjerde eneforsørger, der var ansat som ledende eller overordnet funktionær, forhøjet børnebidrag, mens den tilsvarende andel blandt de arbejdsløse eneforsørgere var 8 procent.

Forsørgelsespligt og fortsat forældreskab

Undersøgelsen har belyst, om den juridiske og praktiske udformning af det fortsatte forældreskab havde betydning for fordelingen af forsørgerbyrden. Fik de børn, der var omfattet af en udstrakt samværsordning et lavere bidrag end dem med mindre samvær, som følge af, at samværsforælderen i praksis varetog en større del af forsørgerbyrden? I forlængelse heraf blev der fokuseret på, hvor formaliseret den økonomiske udveksling mellem forældrene var. Fører fælles forældremyndighed, udstrakt samvær og et intensivt forældresamarbejde hyppigere til, at forældrene har en uformel økonomi, som helt eller delvist erstatter det formelle børnebidrag? I analysen er der kontrolleret for betydningen af andre relevante faktorer.²⁾

Undersøgelsen kan ikke finde belæg for, at forældremyndighedsfordelingen i sig selv har sammenhæng med håndteringen af forsørgelsespligten. Den juridiske ordning er hverken betydende for om samværsforælderen undlod at betale et formelt børnebidrag, eller om der blev betalt et højere beløb end normalsatsen. Når man tager højde for betydningen af andre faktorer, har forældremyndighedsfordelingen heller ingen sammenhæng med, om samværsforælderen mere uformelt betalte for andre udgifter til barnet.

Derimod hænger forsørgelsesspørgsmålet og den faktiske udformning af forældreskabet sammen. Analysen viser, at det standardi-

-
- 2) Analysen er baseret på multivariat logistisk regression, jf. bilagstabel 10.1. Endvidere indgik følgende faktorer: Samværsforældrens køn, samværsforældrens socio-økonomiske ressourcer (målt arbejdsløshed og om forælderen var ansat som overordnet funktionær). Med hensyn til disse faktorerets betydning viste analysen for det første og i overensstemmelse med tidligere undersøgelser (Nygaard Christoffersen, 1996a; Andrup et al., 1989; Koch-Nielsen, 1983) en sammenhæng mellem forældrenes køn og om der betales børnebidrag. Sandsynligheden for, at der ikke betales børnebidrag, er således betydeligt højere, hvis samværsforælderen er en mor. Den uformelle udgiftsdækning forekommer derimod med samme hyppighed blandt fædre og mødre. De relativt få observationer af samværs mødre i datamaterialet gør det ikke muligt at forfølge dette spor yderligere. For det andet kan der ikke overraskende konstateres en sammenhæng mellem samværsforældrens socioøkonomiske ressourcer og bidragsbeløbets størrelse.

serede normalbidrag sjældnest forekom blandt den fjerdedel, som havde en udvidet samværsordning, herunder også deleordninger,³⁾ jf. tabel 10.2. I forhold til de øvrige blev der hyppigere betalt forhøjet børnebidrag, men det var også mere udbredt, at der slet ikke forekom noget formelt børnebidrag. Samtidig stiger forekomsten af uformel økonomi i takt med samværs hyppigheden. Omkring halvdelen af de forældre, der havde udvidet samvær med deres barn, dækkede en eller flere udgifter i den forbindelse. Undersøgelsen tyder således på, at børnebidraget somme tider bliver erstattet af en egentlig naturalieøkonomi, men der er her alt i alt tale om enkeltstående tilfælde.

Tabel 10.2.
Børnebidragsstørrelse og forekomst af uformel økonomi opdelt efter samværspraksis. Procent.

Samværspraksis	1. Formelt børnebidrag				2. Andele, hvor uformel økonomi forekommer
	Intet bidrag	1-699 kr.	700-799 kr.	800 kr.	
Intet samvær	7	0	84	9	2
Samvær uden overnatning	10	2	82	8	35
1-3 overnat./mdl.	4	0	81	14	39
4-6 overnat./mdl.	2	0	82	15	41
7- overnat./mdl.	14	1	61	25	54
I alt procent:	8	1	76	15	38
N =	42	3	428	85	214

Anm.: Eksklusive "husker ikke".

3) Udvidet samvær er her defineret ved mindst 7 månedlige overnatninger hos den anden forælder.

Derudover er der sammenhæng mellem den økonomiske organisering og forældrenes indbyrdes forhold. Forældrenes samarbejdsrelation har ingen betydning for forekomst og størrelsen af det formelle børnebidrag, men spiller derimod en væsentlig rolle for, om samværsforælderen mere uformelt dækker andre udgifter til barnet. Samværsforældrenes villighed til at yde ekstra tilskud til barnets forsørgelse stiger markant i takt med, hvor udstrakt forældresamarbejdet er (der henvises til bilagstabel 10.2).

Aftalte og fastsatte børnebidrag

I hvilket omfang er aftaler om og reguleringen af børnebidrag et privat anliggende mellem forældrene, og i hvilken udtrækning bliver de offentlige myndigheder inddraget? Undersøgelsen belyste, om forældrene selv havde indgået en aftale om, hvor meget samværsforælderen skulle betale, eller om det var statsamtet, der havde fastsat beløbet, dvs. om der forelå en såkaldt bidragsresolution. Desuden blev det belyst, om betalingen af børnebidraget foregik direkte mellem forældrene, eller om den økonomiske transaktion foregik indirekte med kommunen som mellemlid, jf. nedenfor.

Det mest almindelige er, at et bidragsbeløb fastsættes af statsamtet. Tre fjerdedele af forældrene havde en bidragsresolution. Den hyppige forekomst af bidragsresolutioner, vidner om, at folk er deres rettigheder og pligter bevidst og måske også ønsker at få tilvejebragt entydighed og formalitet i de økonomiske spørgsmål ved, at de offentlige myndigheder blåstempler aftalen. Den fjerdedel, der selv havde indgået en aftale om børnebidragets størrelse, adskilte sig fra de øvrige ved, at der oftere blev betalt et forhøjet børnebidrag. Bidragsbeløb som er højere end normalsatsen forekommer således dobbelt så hyppigt (31 procent), som når statsamtet fastsætter det (14 procent). Forklaringen er antagelig, at en række samværsforældre ønsker at påtage sig en større del af forsørgerbyrden, end hvad de efter de gældende officielle satser er forpligtet til.

Ikke overraskende har udformningen af det fortsatte forældreskab også betydning for, om bidraget er fastsat eller aftalt. Analysen viste (jf. bilagstabel 10.3), at flere forhold havde betydning. Foræl-

---

drene havde hyppigere selv indgået en aftale, hvis de ved samlivsbruddet havde været enige om forældremyndigheden (32 procent) frem for uenige (13 procent), hvis de valgte at få fælles forældremyndighed (35 procent) frem for eneforældremyndighed (16 procent), eller hvis de praktiserede udvidet samvær, herunder deleordninger (48 procent) frem for mindre omfattende samværsordninger (18 procent). Det er med andre ord de forældre, der efter samlivsbruddet har barnet som "fælles projekt", der selv formår at afklare spørgsmålet om, hvordan forsørgerbyrden skal deles. Når det er konstateret, bør det dog også bemærkes, at der selv blandt forældrepar med det størst forventede samarbejdspotentialer var ganske mange, der fik bidraget fastsat i statsamtet.

Som konsekvens af, at de fleste børnebidrag fastsættes i statsamtet, var der ikke markante forskelle i de tidligere gifte og samboeres adfærd, hvilket i sig selv er bemærkelsesværdigt. For par, som har været gift, er samlivsophævelsen som bekendt en offentlig handling. Det forekommer derfor ikke odiøst, at disse i forbindelse med de såkaldte vilkårsforhandlinger i statsamtet, vælger at få udfærdiget en bidragsresolution (68 procent). Den pagt, som samboere indgår, er derimod privat, og de er derfor ikke forpligtet til at henvende sig hos de offentlige myndigheder, hvis de ophæver samlivet. Alligevel brugte samboende forældre i vid udstrækning – og hyppigere end de gifte forældrepar – statsamtet til løsning af bidragsspørgsmålet (76 procent). Til trods for, at samlivsophævelser ikke registreres nogen steder og derfor er usynlige i de officielle skilsmissestatistikker, er det altså alligevel et meget stort flertal af disse opløste småbørnsfamilier, som statsamtet på denne måde kommer i kontakt med.

Direkte eller indirekte økonomisk udveksling?

Ifølge børnetilskudsloven kan den bidragsberettigede forælder efter ansøgning få børnebidraget udbetalt forskudsvis gennem kommunen, hvis den bidragspligtige forælder ikke har betalt til forfaldsdagen, hvorefter kommunen inddriver det skyldige beløb. Denne praksis er overraskende udbredt. Godt 60 procent oplyste, at den økonomiske udveksling foregik gennem kommunen. Der

er en stærk sammenhæng mellem den måde, hvordan bidragsaftalen er istandsat, og hvordan den udbetales. Var børnebidraget baseret på en indbyrdes aftale, foregik der som regel en direkte økonomisk udveksling mellem forældrene (80 procent). Var der derimod en bidragsresolution, blev kommunen hyppigst brugt som mellemlid (76 procent).

Tabel 10.3.
Regulering af børnebidraget. Procent.

Istandsættelse af bidragsaftalen	Udbetaling af bidraget:		I alt
	Direkte fra samværsforældre	Gennem kommunen	
Aftalt mellem forældrene	20	5	25
Fastsat af statsamtet	20	55	75
I alt	40	60	100
N =	213	327	541

Disse undersøgelsesfund rejser uundgåeligt spørgsmålet, om forklaringen på den hyppige anvendelse af det kommunale mellemlid virkelig skyldes, at samværsforældre, har svært ved at overholde deres betalingsfrister, eller om der er andre ting på spil?

Undersøgelsen tyder på, at spørgsmålet skal besvares med et både-og (jf. bilagstabel 10.3 og tabel 10.4). Jo færre socioøkonomiske ressourcer samværsforældrene har – som forventeligt gør det vanskeligere at overholde betalingsfristerne – desto hyppigere bruges kommunen som incassokontor. Hvis samværsforælderen fx var arbejdsløs, blev det kommunale mellemlid brugt i tre ud af fire tilfælde, mens det tilsvarende kun gjorde sig gældende for hver fjerde samværsforælder, der var overordnet eller ledende funktionær.

Tabel 10.4.

Procentandele der får børnebidraget udbetalt gennem kommunen.

	Procent gennem kommunen	N =	P<
<i>Samværsforælders uddannelse:</i>			
Ingen erhvervsuddannelse	73	201	***
Erhvervsuddannelse	53	341	
<i>Tidligere civilstand:</i>			
Gift	41	151	***
Samboende	65	326	
Aldrig boet sammen	80	65	
<i>Forældremyndighed 1999:</i>			
Fælles	38	232	***
Ene	77	310	
<i>Samværsordning:</i>			
Udvidet samvær	35	122	***
Andet/intet samvær	68	420	
<i>Forældresamarbejde:</i>			
Kontakt mellem forældre	55	464	***
Ingen kontakt	94	78	
	60	542	

Men også de indbyrdes relationer mellem den opløste families medlemmer spiller ind. Jo mere konsoliderede relationerne havde været og var – både formelt og i praksis – desto hyppigere foregik en direkte økonomisk transaktion mellem forældrene. Det er således fortrinsvis, når forældrene havde været gift, når der var fælles forældremyndighed, når der var udvidet samvær og et udstrakt forældresamarbejde, at børnebidraget blev udvekslet direkte. Den valgte udbetalingsmodel beror derfor også på det fundament af tillid og samarbejdsvilje, som er eller har været i forholdet. Det er

forståeligt, at det kommunale mellemed bliver brugt i de tilfælde, hvor forældrenes forhold er konfliktfuldt, eller der måske slet ikke længere er noget forældresamarbejde. Men selv under optimale omstændigheder for det fortsatte forældreskab, dvs. ved fælles forældremyndighed eller et udstrakt forældresamarbejde, forekom det lige så hyppigt, at forældrene *både* havde en bidragsresolution og anvendte det kommunale mellemed, som at de to offentlige myndigheder slet ikke havde været inddraget omkring fastsættelsen og reguleringen af børnebidraget.⁴⁾ Undersøgelserne danner derfor grundlag for en formodning om, at en række forældre bruger den indirekte betalingsmetode som et middel til at eliminere et eventuelt konfliktpotentiale i forældresamarbejdet.

Opsummering og konklusion

Undersøgelsen har vist, at spørgsmålet om forældrenes fordeling af forsørgerbyrden har sammenhæng med, hvordan det fortsatte forældreskab udformes efter samlivsbruddet. Undersøgelsen kan imidlertid ikke eftervise en antagelse om, at en meget udstrakt samværspraksis ofte vil medføre, at det formelle børnebidrag konverteres til naturalieøkonomi, fordi forældrene i praksis deler forsørgerbyrden. Der er antagelig tale om enkeltstående tilfælde, hvis dette forekommer. Tendenserne i undersøgelsesmateriale går tværtimod i retning af, at de samværsforældre, der er mest sammen med deres børn, ikke alene hyppigst betaler et beløb, som er højere end normalbidraget, men også bidrager kontant til forsørgelsen af barnet på anden vis. Tendenserne kan ikke alene forklares ved, at udstrakt samværspraksis er mest udbredt blandt de socioøkonomisk ressourcerstærke befolkningsgrupper. Umiddelbart kan den iagttagne tendens opfattes som en form for omvendt logik, fordi det i realiteten er disse samværsforældre, der relativt set dækker den største del af den faktiske forsørgerbyrde. En forklaring kan være, at der i denne forældregruppe er en erkendelse af, at normalbidragsbeløbet langt fra dækker halvdelen af de ud-

---

4) Ved fælles forældremyndighed eller udstrakt forældresamarbejde har en tredjedel brugt begge offentlige myndigheder, en tredjedel har enten brugt statsamtet eller kommunen og en tredjedel har ikke inddraget nogen af myndighederne.

---

gifter, der er forbundet med at forsørge et barn. Disse tendenser bør imidlertid ikke overskygge det dominerende indtryk af, at børnebidragsfeltet som helhed er præget af meget faste standarder både mht. beløbsstørrelse og regulering, også i de tilfælde hvor der i skilsmisefamilierne burde være forudsætninger til stede for en højere grad af fleksibilitet.

Bilagstabeloversigt

Kapitel 7

Bilagstabel 7.0.

Oversigt over baggrundsfaktorer, der indgik i de logistiske regressionsanalyser om konsolidering af moderne familiebånd.

Bilagstabel 7.1.

Delanalyse 1. Civilstand 1996. Faktorer der enkeltvis og samlet er betydnende for, om forældrepar i 1996 var gift (N=2.364) eller samboende (N=1.723).

Bilagstabel 7.2.

Delanalyse 2. Overgang fra samboskab (1996) til ægteskab (1999). Faktorer der enkeltvis og samlet er betydnende for, om samboende forældrepar fra 1996 er blevet gift (N=588) eller fortsat er samboende (N=815).

Bilagstabel 7.3.

Delanalyse 3. Overgang fra samboskab (1996) til samlivsbrud (1999). Faktorer der enkeltvis og samlet er betydnende for, om samboende forældrepar fra 1996 fortsat var samboende (N=815) eller separeret (N=175).

Bilagstabel 7.4.

Delanalyse 4. Overgang fra ægteskab (1996) til skilsmisse (1999). Faktorer der enkeltvis og samlet er betydnende for, om gifte forældrepar fra 1996 fortsat var gift (N=2.112) eller separeret/skilt (N=118).

Bilagstabel 7.5.

Delanalyse 5. Civilstand 1999. Faktorer der enkeltvis og samlet er betydnende for, om forældrepar i 1999 var gift (N=2.700) eller samboende (N=815).

Bilagstabel 7.6.

Delanalyse 6. Intakte og opløste kernefamilier i 1999. Faktorer der enkeltvis og samlet er betydende for, om forældrepar i 1999 bor sammen (N=3.511) eller er flyttet fra hinanden (N=291).

Kapitel 8

Bilagstabel 8.1.

Faktorer der er betydende for valg af eneforældremyndighed frem for fælles forældremyndighed ved barnets fødsel blandt samboere. For 1. Samboere der fortsat lever sammen (N=1.063) og 2. Samboere, hvis forhold er opløst i 1999 (N=261).

Bilagstabel 8.2.

Faktorer der er betydende for tidligere samboende (N=261) og gifte forældres (N=154) valg af eneforældremyndighed frem for fælles forældremyndighed ved samlivsbruddet.

Bilagstabel 8.3.

Faktorer der er betydende for, om den daglige omsorgsforælder er en far frem for en mor. N=419.

Bilagstabel 8.4.

Faktorer der er betydende for, om skilsmissebarnet har henholdsvis udvidet kontakt med samværsforælderen, eller kontakten er ophørt.

Bilagstabel 8.5.

Faktorer der er betydende for, om forældresamarbejdet er udstrakt.

Kapitel 9

Bilagstabel 9.1.

Screening. Oversigt over variable, der binært kodet havde sammenhæng med, om der havde været en rejst forældremyndigheds-sag, samværs-sag, samt om forældrene havde været i statsamtet flere gange.

Kapitel 10

Bilagstabel 10.1.

Faktorer der er betydende for 1) om der intet børnebidrag modtages, 2) om bidraget er større end 800 kr./mdl. og 3) om der dækkes andre udgifter (naturalieøkonomi).

Bilagstabel 10.2.

Forekomst af "uformel økonomi", opdelt efter forældrenes samarbejdsintensitet. Procent.

Bilagstabel 10.3.

Faktorer der er betydende for, om der er en bidragsresolution, og om børnebidraget udbetales gennem kommunen.

Bilagstabeller

Bilagstabel 7.0.**Oversigt over baggrundsfaktorer, der indgik i de logistiske regressionsanalyser om konsolidering af moderne familiebånd.**

Variabelbeskrivelse:	0=referencekategori
<i>Demografiske variable</i>	
Mor under 25 år ved barns fødsel	25 år eller ældre
Far under 25 år ved barns fødsel	25 år eller ældre
Forældre levet sammen mindre end 4 år ved barns fødsel (96)	4 år eller længere samliv
Barnet var den førstfødte (96)	næstfødte
Børneflokket forøget fra 1 (96) til flere i 99	andet
Levede i enfamiliehus i 96 eller 99	andet
Bor i hovedstad og større byer (96)	mindre byer/land
<i>Socioøkonomiske variable:</i>	
Mor har gennemført erhvervsuddannelse (96)	ej erhvud.
Mor har lang videregående uddannelse (96)	mindre/ ingen
Mor i erhverv før barsel (96)	ej i erhverv
Mor selvstændig (96)	andet
Mor funktionær (96)	andet
Mor faglært/ufaglært arbejder (96)	andet
Mor leder (96)	ej leder
Mor marginaliseret før barsel (96)	andet
Far har gennemført erhvervsuddannelse (96)	ingen erhv.ud
Far har lang videregående uddannelse (96)	ej lvu
Far var i erhverv (96)	andet
Far var selvstændig (96)	andet
Far var funktionær (96)	andet
Far var faglært/ufaglært arbejder (96)	andet
Far var leder (96)	ej leder
Far var arbejdsløs (96)	andet
Far var marginaliseret i 96	andet
<i>Indkomstforhold:</i>	
Familien modtog kontanthjælp i 96	ej kontant
Mors indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	større
Fars indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	større
Far tjente 100.000 kr. mere end mor i 96	andet

fortsættes

Bilagstabel 7.0. Fortsat.

Variabelbeskrivelse:	0=referencekategori
Mor tjente 100.000 kr. mere end far i 96	andet
<i>Organisering af familielivet:</i>	
Far havde længere lønarbejdsuge end mor (96)	symmetrisk, utrad. andet
Spædbarnsomsorg (4-5 mdr. alder) fortrinsvis varetaget af mor (96)	symmetrisk/utrad.
Far deltog ej i pasning af det nyfødte barn (96)	symmetrisk/utrad.
Husarbejde fortrinsvis udført af mor (96)	symmetrisk/utrad
<i>Intrafamilære faktorer:</i>	
Forældre enige om fordeling af husarbejdet (96)	uenige
Forældrene havde ugentlige skænderier (96)	skændtes sjældnere
Barnet var uønsket pga parforholdsproblemer (96)	andet
<i>Tidligere familieferinger:</i>	
Mor var skilsmissebarn	andet
Mor opvokset med begge forældre	andet
Barnet født ind i sammenbragt fam. (særbørn) i 96	ingen særbørn i husstanden
Forældre var gift i 96	samboende

Bilagstabel 7.1.

Delanalyse 1. Civilstand 1996. Faktorer der enkeltvis og samlet er betydende for, om forældrepar i 1996 var gift (N=2.364) eller samboende (N=1.723).

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= gift	0= samb	p<	Odds ratio	p<	Koeff.- interval
<i>Demografiske variable:</i>						
Mor under 25 år ved barnets fødsel	7	23	***	1,5	***	1,2-2,0
Far under 25 år ved barnets fødsel	3	12	***	1,7	**	1,2-2,4
Forældres samliv mindre end 4 år ved barns fødsel (96)	17	46	***	2,2	***	1,8-2,5
Barnet er den førstfødte (96)	30	58	***	3,0	***	2,6-3,6
<i>Socioøkonomiske variable:</i>						
Mor har gennemført erhvervsudd. (96)	80	68	***		-	
Mor har lang vidg. udd. (96)	7	4	***	0,6	**	0,5-0,9
Mor i erhverv før barsel (96)	91	87	***		-	
Mor selvstændig (96)	4	2	***		-	
Mor funktionær (96)	63	50	***		-	
Mor fagl./ufagl. arbejder (96)	24	36	***		-	
Mor leder (96)	24	19	***		-	
Mor marginaliseret før barsel (96)	9	13	***		-	
Far har erhvervsudd. (96)	81	73	***	0,8	*	0,7-1,0
Far har lang vidg. udd. (96)	13	7	***		-	
Far var i erhverv (96)	92	83	***		-	
Far var selvstændig (96)	12	8	***	0,6	***	0,5-0,8
Far var funktionær (96)	48	36	***	0,7	***	0,6-0,8
Far var fagl./ufagl. arbejder (96)	38	53	***		-	
Far var leder (96)	36	31	**		-	
Far var arbejdsløs (96)	4	8	***		-	
Far var marginaliseret i 96	2	3	*		-	
<i>Indkomstforhold:</i>						
Familien modtog kontanthjælp,96	2	12	***	3,1	***	2,2-4,5
Mors indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	38	47	***		-	

fortsættes

Bilagstabel 7.1. Fortsat.

Variabelbeskrivelse:	Faktorerne enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= gift	0= samb	p<	Odds ratio	p<	Koeff.- interval
Fars indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	9	14	***		-	
Far tjente 100.000 kr. mere end mor i 96	47	41	***		-	
Mor tjente 100.000 kr. mere end far i 96	9	10	-		-	
<i>Organisering af familielivet:</i>						
Far havde længere lønarbejdsuge end mor, (96)	33	28	***		-	
Spædbarnsomsorg fortrinsvis varetaget af mor (96)	49	44	***		-	
Far deltog ej i pasning af det nyfødte barn (96)	79	73	***		-	
Husarbejde fortrinsvis udført af mor (96)	82	77	***		-	
<i>Intrafamiliar faktor:</i>						
Forældre enige om fordeling af husarbejdet (96)	97	94	***	0,5	***	0,4-0,7
Forældrene havde ugentlige skænderier (96)	22	26	***	1,2	*	1,2-1,4
Barnet var uønsket pga. parforholdsproblemer (96)	1	2	*		-	
<i>Forældres egne familieerfaringer:</i>						
Mor var skilmissebarn	11	17	***		-	
Mor opvokset med begge forældre	85	78	***	0,8	*	0,7-1,0
Barnet født ind i sammenbragt fam. (særbørn) i 96	7	12	***	2,1	***	1,6-2,7

Anm.: $p < 0.001 = ***$, $p < 0.01 = **$, $p < 0.05 = *$, - = ikke signifikant på 95%-signifikansniveau. ● = indgår ikke i modellen.

Bilagstabel 7.2.

Delanalyse 2. Overgang fra samboskab (1996) til ægteskab (1999). Faktorer der enkeltvis og samlet er betydende for, om samboende forældrepar fra 1996 er blevet gift (N=588) eller fortsat er samboende (N=815).

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= gift	0= samb	p<	Odds ratio	p<	Koff.- interval
<i>Demografiske variable:</i>						
Mor under 25 år ved barnets fødsel	17	22	**		-	
Far under 25 år ved barnets fødsel	8	14	**	1,9	**	1,2-2,8
Forældres samliv mindre end 4 år ved barns fødsel (96)	42	43	-		-	
Barnet er den førstfødte (96)	60	57	-		-	
Børneflokket forøget fra 1 (96) til flere i 99	37	29	***	0,7	**	0,5-0,9
Levede i enfamiliehus i 96 eller 99	88	78	***	0,5	***	0,4-0,7
Bor i hovedstad og større byer (96)	49	54	-		-	
<i>Socioøkonomiske variable:</i>						
Mor har gennemført erhvervsudd.(96)	79	67	***	0,7	*	0,5-0,9
Mor har lang vidg. udd. (96)	5	4	-		-	
Mor i erhverv før barsel (96)	91	87	*		-	
Mor selvstændig (96)	2	2	-		-	
Mor funktionær (96)	57	50	-		-	
Mor fagl/ufagl. arbejder (96)	32	36	-		-	
Mor leder (96)	22	19	-		-	
Mor marginaliseret før barsel (96)	9	13	*		-	
Far har erhvervsudd. (96)	80	72	***		-	
Far har lang vidg. udd. (96)	10	7	-		-	
Far var i erhverv (96)	88	84	*		-	
Far var selvstændig (96)	7	8	-		-	
Far var funktionær (96)	41	35	*		-	
Far var fagl./ufagl. arbejder (96)	49	54	*		-	

fortsættes

Bilagstabel 7.2. Fortsat.

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= gift	0= samb	p<	Odds ratio	p<	Koff.- interval
Far var leder (96)	34	31	-		-	
Far var arbejdsløs (96)	4	8	***	1.8	*	1.0-3.0
Far var marginaliseret i 96	2	3	-		-	
<i>Indkomstforhold:</i>						
Familien modtog kontanthjælp 96	5	13	***	2,0	**	1,2-3,2
Mors indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	41	48	***		-	
Fars indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	9	15	***		-	
Far tjente 100.000 kr. mere end mor i 96.	45	41	-		-	
Mor tjente 100.000 kr. mere end far	8	11	-		-	
<i>Organisering af familielivet:</i>						
Far havde længere lønarbejdsuge end mor, (96)	32	26	**		-	
Spædbarnsomsorg fortrinsvis varetaget af mor (96)	38	47	***	1,3	*	1,1-1,7
Far deltog ej i pasning af det nyfødte barn (96)	72	74	-		-	
Husarb. fortrinsvis udf. af mor (96)	76	79	-		-	
<i>Intrafamiære faktorer:</i>						
Forældre enige om fordeling af husarbejdet (96)	96	93	*		-	
Foræld. havde ugentl. skænderier 96	21	27	***		-	
Barnet var uønsket pga. parforholdsproblemer (96)	1	1	-		-	
<i>Forældres egne familieerfaringer:</i>						
Mor var skilsmissebarn	14	18	-		-	
Mor opvokset med begge forældre	83	77	**		-	
Barnet født ind i sammenbragt fam. (særbørn) i 96	10	12	-		-	

Anm.: $p < 0.001 = ***$, $p < 0.01 = **$, $p < 0.05 = *$, - = ikke signifikant på 95%-signifikansniveau. ● = indgår ikke i modellen.

Bilagstabel 7.3.

Delanalyse 3. Overgang fra samboskab (1996) til samlivsbrud (1999). Faktorer der enkeltvis og samlet er betydende for, om samboende forældrepar fra 1996 fortsat var samboende (N=815) eller separeret (N=175).

Variabelbeskrivelse:	Faktorernes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1=samb.	0=separ.	p<	Odds ratio	p<	Koff.-interval
<i>Demografiske variable:</i>						
Mor under 25 år ved barnets fødsel	22	40	***		-	
Far under 25 år ved barnets fødsel	14	30	***		-	
Forældres samliv mindre end 4 år ved barns fødsel (96)	43	61	***	2,0	***	1,4-2,9
Barnet er den førstfødte (96)	57	59	-			
Bor i hovedstad og større byer (96)	54	61	*		-	
<i>Socioøkonomiske variable:</i>						
Mor har gennemført erhvervsudd. (96)	67	43	***		-	
Mor har lang vidg. udd. (96)	4	1	*		-	
Mor i erhverv før barsel (96)	87	79	***		-	
Mor selvstændig (96)	2	1	-			
Mor funktionær (96)	50	29	***	0,5	***	0,3-0,8
Mor fagl./ufagl. arbejder (96)	36	49	***		-	
Mor leder (96)	19	11	***		-	
Mor marginaliseret før barsel (96)	13	21	***		-	
Far har erhvervsudd. (96)	72	60	**		-	
Far har lang vidg. udd. (96)	7	3	-			
Far var i erhverv (96)	84	70	***		-	
Far var selvstændig (96)	8	5	-			
Far var funktionær (96)	35	23	**		-	
Far var fagl./ufagl. arbejder (96)	54	69	***		-	
Far var leder (96)	31	23	*		-	
Far var arbejdsløs (96)	8	15	**		-	
Far var marginaliseret i 96	3	3	-			
<i>Indkomstforhold:</i>						

fortsættes

Bilagstabel 7.3. Fortsat.

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1=samb.	0=separ.	p<	Odds ratio	p<	Koff.-interval
Familien modtog kontanthjælp,96	13	29	***	2,0	**	1,3-3,4
Mors indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	48	61	***		-	
Fars indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	15	27	***		-	
Far tjente 100.000 kr. mere end mor i 96.	41	31	*	0,7	*	0,4-0,9
Mor tjente 100.000 kr. mere end far,	11	9	-			
<i>Organisering af familielivet:</i>						
Far havde længere lønarbejdsuge end mor (96)	26	21	-			
Spædbarnsomsorg fortrinsvis varetaget af mor (96)	47	56	*		-	
Far deltog ej i pasning af det nyfødte barn (96)	74	77	-			
Husarbejde fortrinsvis udført af mor (96)	79	77	-			
<i>Intrafamiliære faktorer:</i>						
Forældre enige om fordeling af husarbejdet (96)	93	78	***	0,3	***	0,2-0,5
Forældrene havde ugentlige skænderier (96)	27	36	**	1,5	*	1,0-2,5
Barnet var uønsket pga. parforholdsproblemer (96)	1	8	***	7,0	***	2,8-17,4
<i>Forældres egne familieerfaringer:</i>						
Mor var skilsmissebarn	18	22	-			
Mor opvokset med begge forældre	77	69	**		-	
Barnet født ind i sammenbragt fam. (særbørn) i 96	12	16	-			

Anm.: $p < 0.001 = ***$, $p < 0.01 = **$, $p < 0.05 = *$, - = ikke signifikant på 95%-signifikansniveau. ● = indgår ej i modellen.

Bilagstabel 7.4.

Delanalyse 4. Overgang fra ægteskab (1996) til skilsmisse (1999). Faktorer der enkeltvis og samlet er betydende for, om gifte forældrepar fra 1996 fortsat var gift (N=2.112) eller separeret/skilt (N=118).

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= gift	0= skilt	p<	Odds ratio	p<	Koff.- interval
<i>Demografiske variable:</i>						
Mor under 25 år ved barnets fødsel	6	16	***		-	
Far under 25 år ved barnets fødsel	2	12	***		-	
Forældres samliv mindre end 4 år ved barns fødsel (96)	16	32	***	2,0	**	1,3-3,0
Barnet er den førstfødte (96)	30	40	**		-	
Bor i hovedstad og større byer (96)	48	51	-			
<i>Socioøkonomiske variable:</i>						
Mor har gennemført erhvervsudd.(96)	81	70	***		-	
Mor har lang vidg. udd. (96)	8	5	-			
Mor i erhverv før barsel (96)	92	89	-			
Mor selvstændig (96)	4	5	-			
Mor funktionær (96)	64	51	**		-	
Mor fagl./ufagl. arbejder (96)	25	32	*		-	
Mor leder (96)	25	22	-			
Mor marginaliseret før barsel (96)	8	11	-			
Far har erhvervsudd. (96)	82	65	***	0,5	***	0,3-0,7
Far har lang vidg. udd. (96)	13	3	**	0,3	*	0,1-0,7
Far var i erhverv (96)	92	85	*		-	
Far var selvstændig (96)	12	11	-			
Far var funktionær (96)	48	39	-			
Far var fagl./ufagl. arbejder (96)	37	46	-			
Far var leder (96)	36	33	-			
Far var arbejdsløs (96)	3	8	**		-	
Far var marginaliseret i 96	1	4	**		-	
<i>Indkomstforhold:</i>						

fortsættes

Bilagstabel 7.4. Fortsat.

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= gift	0= skilt	p<	Odds ratio	p<	Koff.- interval
Familien modtog kontanthjælp i 96	2	6	**	2,6	*	1,1-6,4
Mors indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	38	46	-			
Fars indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	8	16	**		-	
Far tjente 100.000 kr. mere end mor i 96.	48	36	*		-	
Mor tjente 100.000 kr. mere end far	8	13	-			
<i>Organisering af familielivet:</i>						
Far havde længere lønarbejdsuge end mor (96)	34	25	**		-	
Spædbarnsomsorg fortrinsvis varetaget af mor (96)	49	52	-			
Far deltog ej i pasning af det nyfødte barn (96)	79	77	-			
Husarbejde fortrinsvis udført af mor (96)	82	74	**		-	
<i>Intrafamilære faktorer:</i>						
Forældre enige om fordeling af husarbejdet (96)	97	92	***		-	
Forældrene havde ugentlige skænderier (96)	22	25	-			
Barnet var uønsket pga. parforholdsproblemer (96)	1	2	-			
<i>Forældres egne familieerfaringer:</i>						
Mor var skilmissebarn	11	22	***	2,0	**	1,2-3,2
Mor opvokset med begge forældre	85	75	***		-	
Barnet født ind i sammenbragt fam. (særbørn) i 96	7	12	*		-	

Anm.: $p < 0.001 = ***$, $p < 0.01 = **$, $p < = 0.05 = *$, - = ikke signifikant på 95%-signifikansniveau. ● = indgår ej i modellen.

Bilagstabel 7.5.

Delanalyse 5. Civilstand 1999. Faktorer der enkeltvis og samlet er betydelige for, om forældrepar i 1999 var gift (N=2.700) eller samboende (N=815).

Variabelbeskrivelse:	Faktorerne enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= gift	0= samb	p<	Odds ratio	p<	Koff.- interval
<i>Demografiske variable:</i>						
Mor under 25 år ved barnets fødsel	9	22	***	1,5	**	1,1-1,9
Far under 25 år ved barnets fødsel	3	14	***	1,8	***	1,3-2,6
Forældres samliv mindre end 4 år ved barns fødsel (96)	22	43	***	1,5	***	1,2-1,8
Barnet er den førstfødte (96)	36	57	***	2,9	***	2,3-3,7
Børneflokket forøget fra 1 (96) til flere i 99	21	29	***	0,6	**	0,5-0,9
Levede i enfamiliehus i 96 eller 99	87	80	***	0,7	***	0,5-0,8
Bor i hovedstad og større byer (96)	48	54	***		-	
<i>Socioøkonomiske variable:</i>						
Mor har gennemført erhvervsudd.(96)	81	67	***		-	
Mor har lang vidg. udd. (96)	7	4	***		-	
Mor i erhverv før barsel (96)	92	87	***		-	
Mor selvstændig (96)	3	2	**		-	
Mor funktionær (96)	62	50	***		-	
Mor fagl./ufagl. arbejder (96)	26	36	***		-	
Mor leder (96)	24	19	***		-	
Mor marginaliseret før barsel (96)	8	13	***		-	
Far har erhvervsudd. (96)	81	72	***	0,6	**	0,6-0,9
Far har lang vidg. udd. (96)	12	7	***		-	
Far var i erhverv (96)	91	84	***		-	
Far var selvstændig (96)	11	8	**		-	
Far var funktionær (96)	47	35	***		-	
Far var fagl./ufagl. arbejder (96)	40	54	***	1,4	***	1,1-1,6
Far var leder (96)	35	31	*		-	
Far var arbejdsløs (96)	3	8	***	1,7	**	1,2-2,5
Far var marginaliseret i 96	1	3	**		-	
<i>Indkomstforhold:</i>						
Familien modtog kontanthjælp i 96	3	13	***	3,1	***	2,1-4,5

fortsættes

Bilagstabel 7.5. Fortsat.

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= gift	0= samb	p<	Odds ratio	p<	Koff.- interval
Mors indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	39	48	***		-	
Fars indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	8	15	***		-	
Far tjente 100.000 kr. mere end mor i 96.	47	41	**		-	
Mor tjente 100.000 kr. mere end far i 96	8	11	*		-	
<i>Organisering af familielivet:</i>						
Far havde længere lønarbejdsuge end mor (96)	34	26	***		-	
Spædbarnsomsorg fortrinsvis varetaget af mor (96)	47	47	-		-	
Far deltog ej i pasning af det nyfødte barn (96)	77	74	*		-	
Husarbejde fortrinsvis udført af mor (96)	81	79	-		-	
<i>Intrafamiliære faktorer:</i>						
Forældre enige om fordeling af husarbejdet (96)	97	94	***		-	
Forældrene havde ugentlige skænderier (96)	22	27	***	1,3	**	1,1-1,6
Barnet var uønsket pga. parforholdsproblemer (96)	1	1	-		-	
<i>Forældres egne familieerfaringer:</i>						
Mor var skilsmissebarn	11	18	***		-	
Mor opvokset med begge forældre	84	77	***	0,7	*	0,6-1,0
Barnet født ind i sammenbragt fam. (særbørn) i 96	7	12	***	2,2	***	1,7-3,1

Anm.: $p < 0.001 = ***$, $p < 0.01 = **$, $p < 0.05 = *$, - = ikke signifikant på 95%-signifikansniveau. ● = indgår ej i modellen.

Bilagstabel 7.6.

Delanalyse 6. Intakte og opløste kernefamilier i 1999. Faktorer der enkeltvis og samlet er betydende for, om forældrepar i 1999 bor sammen (N=3.511) eller er flyttet fra hinanden (N=291).

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1=kerne	0=opløst	p<	Odds ratio	p<	Koff.-interval
<i>Demografiske variable:</i>						
Mor under 25 år ved barnets fødsel	12	31	***	1,5	*	1,1-2,1
Far under 25 år ved barnets fødsel	6	23	***		-	
Forældres samliv mindre end 4 år ved barns fødsel (96)	27	50	***	1,6	***	1,2-2,1
Barnet er den førstfødte (96)	41	52	***		-	
Børneflokket forøget fra 1 (96) til flere i 99			●		-	
Levede i enfamiliehus i 96 eller 99			●		-	
Bor i hovedstad og større byer (96)	49	57	**	**	1,5	1,1-1,9
<i>Socioøkonomiske variable:</i>						
Mor har gennemført erhvervsudd.(96)	77	53	***		-	
Mor har lang vidg. udd. (96)	6	2	**		-	
Mor i erhverv før barsel (96)	91	83	***		-	
Mor selvstændig (96)	3	3	-		-	
Mor funktionær (96)	37	59	***	0,6	***	0,5-0,8
Mor fagl/ufagl. arbejder (96)	28	43	***		-	
Mor leder (96)	23	15	***		-	
Mor marginaliseret før barsel (96)	9	17	***		-	
Far har erhvervsudd. (96)	79	62	***	0,7	**	0,5-0,9
Far har lang vidg. udd. (96)	11	3	***	0,4	**	0,2-0,8
Far var i erhverv (96)	90	76	***		-	
Far var selvstændig (96)	11	7	-		-	
Far var funktionær (96)	44	30	***		-	
Far var fagl./ufagl. arbejder (96)	43	59	***		-	
Far var leder (96)	34	27	**		-	
Far var arbejdsløs (96)	4	13	***		-	
Far var marginaliseret i 96	2	3	-		-	

fortsættes

Bilagstabel 7.6. Fortsat.

Variabelbeskrivelse:	Faktorenes enkeltbetyd. pct.:			I den samlede model:		
	1= kerne	0= opløst	p<	Odds ratio	p<	Koff.- interval
<i>Indkomstforhold:</i>						
Familien modtog kontanthjælp i 96	5	20	***	2,2	***	1,5-3,3
Mors indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	41	55	***		-	
Fars indkomst mindre end 150.000 kr. (96)	10	23	***		-	
Far tjente 100.000 kr. mere end mor i 96.	46	33	***	0,6	**	0,5-0,9
Mor tjente 100.000 kr. mere end far,	9	10	-		-	
<i>Organisering af familielivet:</i>						
Far havde længere lønarbejdsuge end mor (96)	32	22	***		-	
Spædbarnsomsorg fortrinsvis varetaget af mor (96)	47	54	**		-	
Far deltog ej i pasning af det nyfødte barn (96)	77	77	-		-	
Husarbejde fortrinsvis udført af mor (96)	81	76	*		-	
<i>Intrafamiliære faktorer:</i>						
Forældre enige om fordeling af husarbejdet (96)	96	83	***	0,3	***	0,2-0,5
Forældrene havde ugentlige skænderier (96)	23	31	***		-	
Barnet var uønsket pga. parforholdsproblemer (96)	1	6	***	4,6	***	2,4-8,8
<i>Forældres egne familieerfaringer:</i>						
Mor var skillemisesebarn	13	22	***		-	
Mor opvokset med begge forældre	83	71	***		-	
Barnet født ind i sammenbragt fam. (særbørn) i 96	9	15	***		-	
Forældrene var gift i 96	60	33	***	0,6	***	0,4-0,7

Anm.: $p < 0.001 = ***$, $p < 0.01 = **$, $p < 0.05 = *$, - = ikke signifikant på 95%-signifikansniveau. ● = indgår ej i modellen.

Bilagstabel 8.1.

Faktorer der er betydende for valg af eneforældremyndighed frem for fælles forældremyndighed ved barnets fødsel blandt samboere. For 1. Samboere der fortsat lever sammen (N=1.063) og 2. Samboere, hvis forhold er opløst i 1999 (N=261).

	1. Fortsat samboende i 1999:			2. Opløste samboforhold:		
	Odds ratio	Konfidens-interval	p<	Odds ratio	Konfidens-interval	p<
Far har videreg. uddannelse			-	0,35	0,14-0,92	0,03
Far over 34 år ved barns fødsel	1,72	1,18-2,52	0,005			-
Barnet er den førstfødte	0,61	0,43-0,86	0,005			-
Forældrene var ikke samlevende, da barnet var spædt	3,23	1,13-9,20	0,03	2,91	1,16-7,27	0,02
Faderen deltog ikke i pasning af spædbarnet	2,35	1,47-3,76	0,0003	2,55	1,29-5,04	0,007
Barnet var uønsket pga. parforholdskonflikter			-	3,10	1,16-8,33	0,03

Anm.: I modellen indgik i øvrigt følgende række af faktorer, der på bivariat niveau havde signifikant betydning for responsvariabelenes udfald: Far ingen erhvervsuddannelse, far ledende funktionær, far arbejdsløs, mor over 34 år ved barnets fødsel, parforholdets varighed, mor skilsmissebarn. For de opløste samboforhold endv. om der var forekommet vold i parforholdet.

Bilagstabel 8.2.

Faktorer der er betydende for tidligere samboende (N= 261) og gifte forældres (N=154) valg af eneforældremyndighed frem for fælles forældremyndighed ved samlivsbruddet.

	Model 1: Samboere:			Model 2: Samboere:			Model 2: Gifte:		
	Odds ratio	Konf.-interval	P<	Odds ratio	Konf.-interval	P<	Odds ratio	Konf.-interval	P<
<i>Model 1:</i>									
Mor over 34 år ved barns fødsel			-			-	3,9	1,07-13,91	0,03
Barnet er den førstfødte			-			-	2,3	1,09-5,024	0,02
Forældre ej saml., da barn var spædt	4,1	1,46-11,21	0,007			-			-
Forældres samliv <5 år	1,9	1,07-3,42	0,03			-			-
Far har vidg. udd.	0.4	0,17-1,0	0,04			-			-
Far arbejdsløs i 99						-	6,5	1,87-22,29	0,003
Far deltog ej i pas. af spædbarn	1,9	1,03-3,60	0,04			-	3,5	1,33-9,02	0,011
Barn uønsket pga. parf.konflikter	3,0	1,07-8,17	0,04			-			-
<i>Model 2:</i>									
Forhold opløst pga. vold			●	3,3	1,34-7,94	0,009	4,1	1,51-11,13	0,006
Fælles forældremynd. under samlivet			●	0,01	0,01-0,03	0,0001			●

Anm.: ●=indgår ikke i modellen. I model 1 indgik desuden følgende faktorer: Far over 34 år ved barns fødsel. I model 2 blev model 1 suppleret med følgende faktorer udover de i tabellen nævnte: Barnet under 1 år ved samlivsbruddet, skilsmisseprocessen var synkron, mors henholdsvis fars utroskab var årsag til samlivsbrud

Bilagstabel 8.3.

Faktorer der er betydende for, om den daglige omsorgsfælder er en far frem for en mor. N=419.

	<i>Faktorenes betydning, enkeltvis:</i>			<i>I den samlede model:</i>		
	Procent hos far	P<=	N=	Odds ratio	Konfidens-interval	P<=
1. Gift før samlivsbud	10	0,067	158			-
Samboende	5		261			
2. Fælles fm. u. samliv	9	0,005	315			-
Enefm.	1		104			
3. Barnet førstfødte	4	0,012	218	0,26	0,10-0,68	0,006
Næstfødte	10		201			
4. Far arbejdsløs, 99	17	0,002	59	8,20	2,74-24,58	0,0002
I beskæftigelse	6		360			
5. Far led. funkt, 99	18	0,002	50	5,81	1,93-17,56	0,002
Andet	6		369			
6. Far deltog ej i pasning af spædbarnet	6	0,07	322	0,19	0,07-0,51	0,0012
Egal arb.deling	11		97			
7. Misbrugsprobl.,mor	50	0,001	8	9,78	1,62-58,94	0,013
Andet	6		411			
8. Misbrugsprobl., far	2	0,02	99	0,91	0,04-0,91	0,04
Andet	9		320			
9. Utroskab,mor	24	0,001	45	7,4	2,49-21,78	0,0003
Andet	5		374			
10. Utroskab, far	1	0,03	76			-
Andet	8		343			
11. Synkron skilsm.proces	11	0,015	164	5,2	1,94-14,18	0,0011
Usynkron	5		255			
12. Enighed om fm v. brud	9	0,061	301			-
Uenighed/uforhandlet	3		118			
13. Fæl. fm. ved brud	10	0,02	233			-
enefm ved brud	4		186			
I alt hos far, procent:	7					
Antal hos far	30					

Bilagstabel 8.4.

Faktorer der er betydende for, om skilsmissebarnet har henholdsvis udvidet kontakt med samværsforælderen, eller kontakten er ophørt.

	Faktorenes enkeltvise betydning for samværet:					Faktorenes betydning i de samlede modeller:			
	Udvidet		Intet		N=	A. Udvidet samvær		B. Intet samvær	
	Pct.	P<	Pct.	P<		Odds ratio	Konfidens interval	Odds ratio	Konfidens interval
<i>Fars alder ved barns fødsel:</i>		**		-				-	-
>34 år	38		5		73	1,9*	1,01-3,36		
<35 år	24		8		346				
<i>Far er funktionær</i>	40	***	2	***	129	2,3***	1,34-3,74	-	-
Andet	20		11		290				
<i>Barnets alder ved saml.brud:</i>		***		*					
0-1 år	14		16		127	0,5*	0,25-0,85	3,5**	1,36-9,11
2- 4 år	32		4		292				
<i>Arbejdsdeling om spædbarnet:</i>		*		-					
Far deltog ikke	24		8		322	0,5*	0,34-0,99	-	-
Egal arb.deling	35		8		97				
<i>Skilsmisseprocessen var:</i>									
synkron	34	**	2	***	164	1,6*	1,01-2,66	0,01**	0,03-0,56
usynkron	21		12		255				
<i>Konsensus om forældremynd.</i>		***		**					
Enighed	31		6		301	1,8*	1,01-3,33	-	-
uenighed/ej forhandlet	15		14		118				
Forældremynd.sag rejst	15	-	22	***	41	-	-	5,2**	1,78-15,41
Forældremynd. aftalt	28		6		378				
<i>Forældremyndighed ved brud:</i>				***		-	-	-	-
Fælles	31		3		233				
Enefm	20		15		186				
Far har misbrugsproblemer	18	*	18	***	99	-	-	4,9***	1,96-12,34
Andet	29		5		320				
I alt procent:	26		8						
N=	110		33						

Note til bilagstabel 8.4.

Anm.: I den logistiske regressionsanalyse indgik følgende faktorer: far har videregående uddannelse, far er funktionær, far er arbejdsløs, forældre>34 år ved barnets fødsel, barnet er den førstfødte, forældrene var gift, faderen havde ingen legale rettigheder til barnet under samlivet, far deltog ej i pasning af spædbarnet, vold var årsag til samlivsophævelsen, mors henh. fars misbrugsproblemer var årsag til samlivsophævelse, mors henh. fars utroskab var årsag til samlivsophævelsen, samlivsvarigheden var <5 år, barnet <2år ved samlivsophævelsen, skilsmisseprocessen var synkron, forældremyndighedsspørgsmålet var forhandlingstema ved samlivsbrud, enighed om forældremyndighed ved samlivsbrud, der blev rejst forældremyndighedssag, forældrene fik fælles forældremyndighed ved samlivsbrud.

Stjernesymboler: *= $p<0.05$, **= $p<0,01$, ***= $p<0,0001$, - = ikke signifikant under 95%-nivaueu, o=indgår ikke i modellen.

Bilagstabel 8.5.

Faktorer der er betydende for, om forældresamarbejdet er udstrakt.

	Faktorenes enkeltvise betydning:			I den samlede model:		
	Pct.	P<	N=	Odds ratio	Konfidens-interval	P<
<i>Mors alder ved barns fødsel:</i>		**				*
34>år	25		32	0,33	0,13-0,83	
<35 år	51		387			
Far arbejdsløs, 99	29	***	58	0,4	0,19-0,80	*
I beskæftigelse	53		361			
<i>Samlivsvarighed</i>		***				*
<5 år	37		145	0,56	0,35-0,90	
>4 år	57		245			
Forhold opløst pga. vold	20	***	90	0,3	0,18-0,63	***
andet	57		329			
Forhold opløst pga. mors		**				*
utroskab	71		45	2,22	1,02-4,85	
Andet	47		374			
<i>Konsensus om foræld.mynd:</i>		***				***
Enighed	60		301	3,5	2,0-6,07	
Uenighed/ej forhandlet	22		118			
Foræld.myndsag rejst	15	***	41	0,33	0,12-0,89	*
forældremynd. aftalt	53		378			
I alt udstrakt samarb., pct.:	49		419			

Anm.: I den logistiske regressionsanalyse indgik følgende faktorer: far har videregående uddannelse, far er funktionær, far er arbejdsløs, forældre>34 år ved barnets fødsel, barnet er den førstfødte, forældrene var gift, faderen havde ingen legale rettigheder til barnet under samlivet, far deltog ej i pasning af spædbarnet, vold var årsag til samlivsofhævelsen, mors henh. fars misbrugsproblemer var årsag til samlivsofhævelsen, mors henh. fars utroskab var årsag til samlivsofhævelsen, samlivsvarigheden var <5 år, barnet <2år ved samlivsofhævelsen, skilsmisseprocessen var synkron, forældremyndighedsspørgsmålet var forhandlingstema ved samlivsbrud, enighed om forældremyndighed ved samlivsbrud, der blev rejst forældremyndighedssag, forældrene fik fælles forældremyndighed ved samlivsbrud.

Stjernesymboler: *= $p<0,05$, **= $p<0,01$, ***= $p<0,0001$, - = ikke signifikant under 95%-niveau, o=indgår ikke i modellen.

Bilagstabel 9.1.

Screening. Oversigt over variable, der binært kodet havde sammenhæng med, om der havde været en rejst forældremyndighedssag, samværsag, samt om forældrene havde været i statsamtet flere gange.

Beskrivelse + variabelkode:	Forældremynd.sag		Samværsag		Gengangere	
	Procent	p<	Procent	p<	Procent	p<
Far har ingen erhvervsudd.	12	*		-		-
Far marginaliseret	16	*		-		-
Moderen var enlig i 96	0	**		-		-
Forældrene var gift	12	*		-		-
Fæll. fm. under samlivet	12	***		-		-
Samlivet varede under 5 år		-	26	***	13	**
Barnet<2 år ved brud		-	23	**		-
Synkron proces		-	10	**	4	(-)
Far var utro	15	**	27	**	16	***
Mor var utro		-	8	(-)		-
Fysisk vold forekom	20	***	36	***	19	***
Psykisk vold forekom	20	***	33	***	18	***
Den anden part var syg	18	**		-		-
Far havde misbrug	15	***	22	*	11	*
Enighed om fmynd. (vs andet)	3	***	10	***	4	***
Uenighed om forældremyndighed (vs andet)	45	***	47	***	21	***
Foræl.mynd.sag rejst		-	35	***	18	**
Fælles fm. ved brud			13	*	4	***
Procent i alt	8		16		7	
N=	49		98		44	

Anm.: Faktorer, der ikke havde sammenhæng med de ovennævnte responsvariable: forældres alder, mor ingen uddannelse, mor marginaliseret, mor fattig, far fattig, traditionel/utraditionel indkomstdifference mellem forældre, egal omsorgsdeling ved barnets fødsel og i 4-5-måneders alderen, barnet den førstfødte, mor havde misbrugproblemer, forældremyndighedsspørgsmål var ej forhandlingstema, barnet levede i sted-familie på interviewtidspunktet.

Bilagstabel 10.1.

Faktorer der er betydende for 1) om der intet børnebidrag modtages, 2) om bidraget er større end 800 kr./mdl. og 3) om der dækkes andre udgifter (naturalieøkonomi).

	<i>Intet børnebidrag:</i>			<i>Forhøjet bidrag:</i>			<i>Anden udgiftsdækning:</i>		
	Odds ratio	Konfidensinterval	P<	Odds ratio	Konfidensinterval	P<	Odds ratio	Konfidensinterval	P<
Samværsforælderen er en mor	4,80	2,00-11,51	***						
Far er ledende funktionær				5,15	2,83-9,39	***			
Far er arbejdsløs				0,23	0,08-0,91	*			
Forældrene er nyskilte	2,02	1,06-3,89	*						
Barnet er omfattet af deleordning	2,02	1,05-3,94	*	1,89	1,13-3,14	*	1,96	1,30-2,93	**
Barnet har ingen samværsordning							0,05	0,01-0,19	***
Forældresamarbejdet er udstrakt							2,07	1,40-2,93	***

Anm.: I modellen indgik følgende faktorer i øvrigt: Om der var fælles forældremyndighed.

Bilagstabel 10.2.

Forekomst af "uformal økonomi", opdelt efter forældrenes samarbejdsintensitet. Procent.

<i>Forældresamarbejdet</i>	Ingen udgifter dækkes	1-2 udgifter dækkes	3-4 udgifter dækkes
Intet	94	6	0
Begrænset	79	21	0
Moderat	60	35	6
Udstrakt	46	45	10
I alt	62	32	6
N =	372	195	34

Bilagstabel 10.3.

Faktorer der er betydende for, om der er en bidragsresolution, og om børnebidraget udbetales gennem kommunen.

	Odds ratio	Konfidensinterval	P<
<i>1. Bidrag fastsat af statsamtet</i>			
Bidrag, normalsatsen	0,38	0,23–0,64	***
Enighed om forældremyndighed	0,42	0,24–0,71	***
Har fælles forældremyndighed	0,57	0,36–0,89	*
Har deleordning	0,32	0,20–0,51	***
<i>2. Bidraget udbetales gennem kommunen</i>			
Samværsforælder har ingen erhvervsuddannelse	2,41	1,51–3,85	***
Forældrene var gift	0,35	0,22–0,57	***
Indgik selv aftale om børnebidrag	0,12	0,07–0,21	***
Har fælles forældremyndighed	0,31	0,20–0,46	***
Har udvidet samvær (7- overnatn.)	0,55	0,32–0,92	*
Forældresamarbejdet er ophørt	5,72	2,06–15,91	***

Anm.: I begge analyser indgik følgende faktorer: Fars erhvervsuddannelsesniveau, samlivsvarighed, civilstand under samlivet, børn født i eneforsørger- eller kernefamilie, forældremyndighed før samlivsbruddet, enighed om forældremyndighedsspørgsmålet ved samlivsbruddet, forældremyndigheds- og samværsordning. I analysen af, om bidraget udbetales gennem kommunen, indgik endvidere følgende faktorer: Udstrakt forældresamarbejde (vs. andet), ophørt forældrekontakt (vs. andet), bidraget fastsat af statsamtet vs. aftalt mellem forældrene.

Litteratur

Andersen, J. & Larsen, J.E. (1996)

Køn, fattigdom og empowerment, *Dansk sociologi* 3/1996.

Andersen, D. (1974)

Papirløst samliv blandt de 20-29-årige. København: Socialforskningsinstituttet. Meddelelse 18.

Andrup, H., Buchhofer, N., & Ziegert, K. (1980)

'Formal Marriage under the Crossfire of Social Change', i: Eakelaar, J. & Katz, S. (eds.): *Marriage and Cohabitation ind Contemporary Societies*, pp. 32-38. Toronto: Butterworth.

Andrup, H. et al. (1989)

Skilsmisædfærd. En retspolitisk/statistisk beskrivelse af myndigheders og ægtefælles beslutninger i 1000 ægteskabssager. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.

Arendell, T. (1997)

'Divorce and Remarriage', i: Arendell, T. (ed.): *Contemporary Parenting. Challenges and Issues*, 154-195. Thousand Oak: Sage Publication.

Axin, W.G. & Thornton, A. (1992)

'The Relationship Between Cohabitation and Divorce: Selectivity or Causal Influence?', *Demography* 29 (3):357-374

Bak, M. (1997)

Enemorfamilien som senmoderne livsform. Ålborg: Ålborg Universitet, Institut for sociale forhold og organisation.

Beck, U. (1997)

Risiko og Frihed. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.

Björnberg, U. (1998)

Cohabiting Parents: Work and Welfare. Paper presented at seminar on New Family Forms: Welfare Challenges in the Scandinavian Countries. Sundøya, Norway.

Blom, S. et al. (1993)

Giftemål og barn - bedre sent enn aldri? Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Brandth, B. & Kvande, E. (1996)

'Nye fedre i ligestilte familier', i: Brandth, B. & Moxnes, K. (eds.): *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*, pp. 161-176. Aurskog, Norway: Tano Aschehoug.

Børns Vilkår (2000)

Børn og samvær. Når samvær er problematisk eller direkte skadeligt for barnet. Dokumentation nr. 7. København: Børns Vilkår.

Castells, M. (1997)

The Information Age. Economy, Society and Culture, Vol. II: The Power of Identity. Oxford: Blackwell Publisher

Civilrettsdirektoratet (1999)

Samvær og børnesagkyndig rådgivning. København: Civilrettsdirektoratet.

Civilrettsdirektoratet (2000)

Samvær og børnesagkyndig rådgivning, statistikk 1999. København: Civilrettsdirektoratet.

Clarkberg, M. et al. (1995)

'Attitudes, Values, and Entrance into Cohabitation versus Marital Unions', *Social Forces*, 74 (2): 609-634.

Danmarks Statistik (1996)

Befolkningens bevægelser. København: Danmarks Statistik.

Danmarks Statistik (1998)

Befolkningens bevægelser. København: Danmarks Statistik

Dehlbæk (1997)

'Børnefamilien økonomi'. *Social Forskning*, temanummer om børn, familie, samfund.

Doorne-Huiskes, A. van; Dulk, L. den; Schippers, J. (1998)

'Work-Family Arrangements in the Context of Welfare States', i: Doorne-Huiskes, A. van et al. (eds.): *Work-Family Arrangements in Europe*, pp. 1-21. Amsterdam: Thela Thesis.

Duvander, A-Z. (1998)

Why do Swedish Cohabitants Marry? Stockholm: Stockholms universitet, Demografiska avdelingen.

Duvander, A-Z. (1999)

'The Transition from Cohabitation to Marriage. A longitudinal Study of the Propensity to Marry in Sweden in the Early 1990s', *Journal of Family Issues*, vol. 20, 5:698 (20p).

Eurostat (1999)

Demographic Statistics. Data 1995-98. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Flendt, H. (1999)

(Fælles) forældremyndighed i praksis. København: Jurist- og Økonomforbundet.

Furstenberg, F. & Cherlin, A. (1991)

Divided Families. What happens to Children when Parents Part. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press

Gerson, K. (1997)

'The Social Construction of Fatherhood', i: Arendell, T. (ed.): *Contemporary Parenting. Challenges and Issues*, pp.119-153. Thousand Oak: Sage Publications.

Giddens, A. (1991)

Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (1992)

The Transformation of Intimacy. Cambridge: Polity Press

Goldsneider, (2000)

Determinants of Womens' First union Formation in the United States, Canada, and Sweden. Paper presented at the Flagship Conference of Family and Fertility Surveys, Bruxelles, May 29-31.

Goldthorpe, J.E. (1987)

Families in Western Societies. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hansen, E.J. (1989)**
Fattigdom. København, Socialforskningsinstituttet.
- Hansen, E.J. (1999)**
Social arv og uddannelse. Arbejdsrapport 22 om social arv. København, Socialforskningsinstituttet.
- Hansen, F.K. (1990a)**
Materielle og økonomiske afsavn i befolkningen. København, Socialforskningsinstituttet.
- Hansen, F.K. (1990b)**
Børnefamiliernes økonomi. København, Socialforskningsinstituttet
- Heide Ottosen, M. (1995)**
'Fælles forældremyndighed - hvordan fungerer den i praksis?', *Juristen* 2, pp. 45-59.
- Heide Ottosen, M. (1996)**
'Parenting After Family Dissolution', i: Björnberg, U. & Köllind, A.K. (eds.): *Men's Family Relations*, pp. 103 -120. Stockholm: Almqvist & Wiksell International
- Heide Ottosen, M. (1997)**
Børn i sammenbragte familier. Et studie af forældreskab som social konstruktion. København: Socialforskningsinstituttet.
- Heide Ottosen, M (1999a)**
Børnesagkyndig rådgivning. Evaluering af et forsøg i to statsamter. København: Socialforskningsinstituttet.
- Heide Ottosen, M. (1999b)**
'Samboskab, Forældreskab og samlivsbrud', *Tidsskrift for Velferdsforskning* 2 (3) pp. 149-160.
- Heide Ottosen, M. (1999c)**
'Skilsmissebørn og deres fædre', i: Ervø, S. et al. (eds.): *Mænd på vej*, pp. 63-72. København: Ligestillingsrådet.

Heinesen, E. (1999)

Den sociale arvs betydning for unges valg og resultater i uddannelsessystemet. Arbejdsrapport 2 om social arv. København: Socialforskningsinstituttet.

Hjorth Andersen, B. (1991)

Børnefamiliernes dagligdag. København: Socialforskningsinstituttet.

Hoem, B. & Hoem, J.M. (1992)

'The Disruption of Marital and Non-Marital Unions in Contemporary Sweden', i: Trussel, J. et al. (eds.): *Demographic Applications of Event History Analysis*, pp. 61-93. Oxford: Clarendon Press.

Jensen, A.M. (1992)

Det vaklende faderskap. Barns familier etter samlivsbrudd. Oslo: NIBR.

Jensen, A.M. (1993)

'Binuclear Families or Absent Fathers? New family Patterns and Parental Contact after Divorce', i: Leira, A. (ed.): *Family Sociology - Developing the Field*, pp. 205-223, Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.

Jensen, A.M. (1999a)

'Barn og Samboskap: et uutforsket minefelt?', *Tidsskrift for Velferdsforskning* 2 (2): 116-124.

Jensen, A.M. (1999b)

'Børn i den skandinaviske samboerfamilie', i: Schultz Jørgensen, P. & Dencik, L.: *Børn og familie i det postmoderne samfund* pp. 342-365. København: Hans Reitzels forlag.

Jensen, A.M. & Clausen S.E. (1997a)

Barns familier. Samboskap og foreldrebrudd etter 1970. Oslo: NIBR.

Jensen, A.M. & Clausen S.E. (1997b)

Samvær og fravær. Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med. Oslo: NIBR.

Justitsministeriet (1994)

Fælles foreldremyndighed, samværsvanskeligheder og børnesagkyndig rådgivning. Betænkning nr. 1279. København: Justitsministeriet.

Justitsministeriet (1997)

Betænkning om børns retsstilling. Betænkning nr. 1350. København: Justitsministeriet.

Kampman, P. & Nielsen, F. (1995)

Tal om børn. En statistisk beskrivelse af børns opvækst og levevilkår i Danmark. København: Det tværministerielle børneudvalg/Socialministeriet

Kiernan, K.E. (1996)

'Partnership Behaviour in Europe: Recent Trends and Issues', i: Coleman, D. (ed.): *Europe's Population in the 1990s*, pp. 62-91, Oxford: Oxford University Press

Kiernan, K. (2000)

The State of European Unions: An analysis of FFS data on partnership formation and dissolution. Paper presented at the Flagship Conference of Family and Fertility Surveys, Bruxelles, May 29-31.

Knudsen, L. (1993)

Fertility Trends in Denmark in the 1980s. København: Danmarks Statistik.

Koch-Nielsen, I. (1983)

Skilsmisser. København. Socialforskningsinstituttet.

Koch-Nielsen, I. & Transgaard, H. (1987)

Familiemønstre efter skilsmisser. København: Socialforskningsinstituttet.

Kravadahl, Ø. (1997)

Does Marriage Require a Stronger Economic Platform than Informal Cohabitation? Oslo: Memorandum from Department of Economics, University of Oslo.

Kravidal, Ø. (1998)

Wanting a Child but not a Firm Commitment to the Partner: Interpretations and Implications of a Common Behaviour among Norwegian Cohabitors. Paper præsenteret på Nordisk seminar om nye familieformer: Velfærdsmæssige udfordringer i de skandinaviske land, Sundøya, 15-17. marts.

-
- Larsen, J.E. & Sørensen, A.M. (1994)**
'Enlige forsørgere', i: Carlsen, S. & Larsen, J.E.: *Den svære balance*. København: Ligestillingsrådet.
- Larsen, J.E. & Andersen, J. (1989)**
Fattigdom i velfærdsstaten. København: Samfundslitteratur
- Lesthaege, R. (1995)**
'The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation', i: Oppenheim, M. & Jensen, A.M. (eds.): *Gender and Family Change in Industrial Countries*, 17-62. Oxford: Clarendon Press.
- Lesthaege, R. & Moors, G. (1996)**
'Living Arrangement, Social Position, and Values', i: Coleman, D. (ed.): *Europe's Population in the 1990s*, pp. 163-221, Oxford: Oxford University Press
- Lund-Andersen, I. et al. (1990)**
Familieret. Århus: Jurist- og økonomforbundets forlag.
- Maccoby, E. & Mnookin, R. (1992)**
Dividing the Child: Social and Legal Dilemmas of Custody. Cambridge: Harvard University Press.
- Manning, W.D. & Lichter, D.T. (1996)**
'Parental Cohabitation and Children's Economic Well-Being', *Journal of Marriage and the Family*, vol. 58 (4): 998-1010
- Manting, D. (1996)**
'The Changing Meaning of Cohabitation and Marriage', *European Sociological Review*, vol. 12 (1): 53-66.
- McRae, S. (1993)**
Cohabiting Mothers. Changing marriage and motherhood? London: Policy Studies Institute.
- Moxnes, K. (1990)**
Kjernesprengning i familien? Familieforandring ved samlivsbrudd og dannelse av nye samliv. Oslo: Universitetsforlaget.

Moxnes, K. (1996)

'Samlivsbrudd', i: Brandth, B. & Moxnes, K. (eds.): *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*. Oslo: Tano Aschehough.

Nielsen, L et al. (1997)

Familieretten. København: Gad Jura.

Nissen, Morten (1980)

Skilsmisser og børn. København: Socialforskningsinstituttet.

Nissen, Morten (1984)

Børns oplevelse af skilsmisse. København: Socialforskningsinstituttet.

Nissen, Morten (1985)

Når voksne skilles. København: Socialforskningsinstituttet.

Nissen, Morten (1988)

Skilsmisens pris. København: Socialforskningsinstituttet.

Noack, T. (1998)

Samboerskap: Adfærd, holdninger og regulering: Hånd i hånd eller to skritt bak? Paper præsenteret på Nordisk seminar om nye familieformer: Vel-færdsmæssige udfordringer i de skandinaviske land, Sundøya, 15-17. marts.

NOU (1999)

Samboerne og samfunnet, Oslo: Norges offentlige utretninger.

Nygaard Christoffersen, M. (1993)

Familiens ændring. En statistisk belysning af familieforholdene, København: Socialforskningsinstituttet.

Nygaard Christoffersen, M. (1996a)

Opvækst hos fædre. En sammenligning af 3-5-årige børns opvækstvilkår hos fædre og mødre. København: Socialforskningsinstituttet.

Nygaard Christoffersen, M. (1996b)

Opvækst med arbejdsløshed. En forløbsundersøgelse af to generationer født 1966 og 1973. København: Socialforskningsinstituttet.

Nygaard Christoffersen, M. (1997)

Spædbarnsfamilien. Rapport nr. 1 fra forløbsundersøgelsen af børn født i efteråret 1995. København: Socialforskningsinstituttet.

Nygaard Christoffersen, M. (1998)

'Growing up with Dad', *Childhood* 5 (1): 41-54.

Olah, L.S. (2000)

Disruption of the first 'parental union' in Sweden and Hungary. Focusing on policy and gender effects. Paper presented at the Flagship Conference of Family and Fertility Surveys, Bruxelles, May 29-31.

Pedersen, I.-M. (1976)

Papirløse samlivsforhold. København, Juristforbundets forlag.

Prinz, C. (1995)

Cohabiting, Married or Single. Portraying, Analyzing and Modeling New Living Arrangements in the Changing Societies of Europe. Aldershot: Avebury.

Rasche, H. (1987)

'Divorce', i: Sussman, M.B. & Steinmetz, S.K. (eds.): *Handbook of Marriage and the Family*. pp. 597-624, New York: Plenum Press.

Sandquist, K. (1993)

Pappor och riktiga karlar. Om mans-och fadersroller i ideologi og verklighet. Stockholm: Carlssons.

Siim, B. (1997)

'Dilemmas of Citizenship in Denmark', i: Lewis, J. (ed.): *Lone Mothers in European Welfare Regimes*. London: Jessica Kingsley Publisher.

Skrede, K. (1999)

'Levekår i støpeskejeen - er den enkelte forsatt "sin lykkes smed"?', i: Jensen, A.-M. et al. (eds): *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad notam Gyldendal.

Sommer, D. (1999)

'Faderskab i den radikaliserede modernitet. En undersøgelse af fader-spædbarn-relationen' i: Schultz Jørgensen, P. & Dencik, L.: *Børn og familie i det postmoderne samfund*, pp. 217-241. København: Hans Reitzels forlag.

Thaulow, I. & Gamst, B. (1987)

Enlige forsørgere mellem selvforsørgelse og bistandshjælp. København, Socialforskningsinstituttet.

Toulemon, L. & Guibert-Lantoine, C. de (1999)

Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region. Standard Country Report, France. Geneva: United Nations

Trost, J. (1978a)

'A Renewed Social Institution: Non-marital Cohabitation', *Acta Sociologica*, vol. 21, no. 4:303-315

Trost, J. (1978b)

Unmarried Cohabitation. Vesterås, Sweden: International Library

Turner, V. W. (1964)

'Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage', *The proceedings of the American Society, Symposion on New Approaches to the Study of Religion*, p. 4-20.

Socialforskningsinstituttets udgivelser siden 1.1.1999

- 99:1 Bengtsson, S.: Social service til alle - om organisering gennem 30 år. 1999. 192 s. ISBN 87-7487-606-6. Kr. 120,00.
- 99:2 Bunnage, D. & Bruhn, H.H.: De unge ældre i år 2010. 1999. 144 s. ISBN 87-7487-607-4. Kr. 100,00.
- 99:3 Vestergaard, H., Benjaminsen, L., Christensen, G., Mazanti, B., Munk, A. & Ørum Rasmussen, I.: Byudvalgets boligsociale aktiviteter. SBI-rapport 311. I samarbejde med Statens Byggeforskningsinstitut. 1999. 148 s. ISBN 87-563-1037-4. Kr. 250,00.
- 99:4 Heide Ottosen, M.: Børnesagkyndig rådgivning. Evaluering af et forsøg i to statsamter. 1999. 196 s. ISBN 87-7487-609-0. Kr. 130,00.
- 99:5 Christensen, E.: Forældre i fængsel - en undersøgelse af børns og forældres erfaringer. 1999. 124 s. ISBN 87-7487-610-4. Kr. 95,00.
- 99:6 Gregersen, O. & Nygaard Christoffersen, M.: Langvarige sociale sager - klienternes holdninger. 1999. 195 s. ISBN 87-7487-612-0. Kr. 130,00.
- 99:7 Liebing, C.S., Pico Geerdsen, L., Munksgaard, M.B. & Pedersen, L.: SofiS - en strukturmodel. 1999. 99 s. ISBN 87-7487-613-9. Kr. 85,00.
- 99:8 Csonka, A.: Det fleksible arbejde. 1999. 107 s. ISBN 87-7487-614-7. Kr. 90,00.
- 99:9 Ekspertgruppen om social arv: Social arv - en oversigt over foreliggende viden. 1999. 164 s. ISBN 87-7487-617-1. Kr. 85,00.
- 99:10 Binder, M.: Aktiv arbejdsmarkedspolitik og økonomisk marginalisering - en teoretisk analyse af den aktive arbejdsmarkedspolitikens langsigtede virkninger på ledighedens størrelse og fordeling. Ph.d.-afhandling, Økonomisk Institut, Københavns Universitet. Rød serie nr. 55. 1999. 205 s.
- 99:11 Fridberg, T.: Skolebørns fritidsaktiviteter - Kultur- og fritidsaktivitetsundersøgelsen 1998. 1999. 159 s. ISBN 87-7487-619-8. Kr. 110,00.
- 99:12 Bach, H.B.: Længerevarende ledighed - jobsøgning og beskæftigelseschancer. 1999. 111 s. ISBN 87-7487-620-1. Kr. 85,00.
- 99:13 Gregersen, O.: Kommuner i front - organisationsudvikling blandt kommunale socialforvaltninger. 1999. 147 s. ISBN 87-7487-622-8. Kr. 120,00.

- 99:14 Hansen, H.: Elements of Social Security. 1999. 242 s. ISBN 87-7487-623-6.
- 99:15 Bengtsson, S. & Høgelund, J.: Reform af førtidspensionen – hvad kan vi lære af erfaringerne fra Holland og Sverige? 1999. 129 s. ISBN 87-7487-624-4. Kr. 110,00.
- 99:16 Larsen, M. & Weise, H.: Virksomhedernes sociale engagement. Årbog 1999. 1999. 177 s. ISBN 87-7487-625-2. Kr. 115,00.
- 99:17 Ploug, N. & Søndergaard, J.: Velfærdssamfundets fremtid. Sammenfatning af resultater og indsigter fra Socialforskningsinstituttets forskningsprogram. 1999. 101 s. ISBN 87-7487-626-0. Kr. 90,00.
- 99:18 Nygaard Christoffersen, M.: Risikofaktorer i barndommen – en forløbsundersøgelse særligt med henblik på forældres psykiske sygdomme. 2000. 141 s. ISBN 87-7487-627-9. Kr. 135,00.
- 99:19 Munk, A.: Byudvalgets boligsociale indsats. SBI-rapport 319. I samarbejde med Statens Byggeforskningsinstitut. 1999. 90 s. ISBN 87-563-1033-1. Kr. 175,00.
- 99:20 Larsen, M., Rosdahl, A. & Weise, H.: Virksomheders sociale engagement. Årbog 1999 – Sammenfatning. 1999. 37 s. ISBN 87-7487-628-7. Kr. 55,00.
-
- 99:21 Stax, T.B.: Én gang socialt marginaliseret – altid ...? En analyse af ca. 1.000 menneskers livsforløb efter ophold på forsorgshjem, herberger, krisecentre mv. i '88-'89. 2000. 246 s. ISBN 87-7487-629-5. Kr. 150,00.
- 99:22 Andersen, D. & Hestbæk, A.-D.: Ansvar og værdier. En undersøgelse i børnefamilier. 2000. 321 s. ISBN 87-7487-630-9. Kr. 210,00.
- 00:1 Fridberg, T.: Kultur- og fritidsaktiviteter 1975-1998. 2000. 362 s. ISBN 87-7487-631-7. Kr. 200,00
- 00:2 Csonka, A.: Ledelse og arbejde under forandring. Om indholdet, udbredelsen og konsekvenserne af fleksible organisationsformer i danske virksomheder. Ph.d.-afhandling, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Ph.d.-serien 2000/2. 2000. 400 s. ISBN 87-7487-632-5. Kr. 300,00.
- 00:3 Pedersen, L. (red.): Danske arbejdspladser. Antologi. 2000. 200 s. ISBN 87-7487-633-3. Kr. 130,00.
- 00:4 Pedersen, L. & Deding, M.: Lønforskelle mellem kvinder og mænd i Danmark. 2000. 82 s. ISBN 87-7487-636-8. Kr. 85,00.
- 00:5 Bach, H. Bjerregård: Når lønmodtagere fratræder virksomheder. 2000. 99 s. ISBN 87-7487-637-6. Kr. 90,00.
- 00:6 Olsen, L. m.fl.: Indsatsen under EU's beskæftigelsesprogrammer

-
- afsluttende evaluering af Mål 3 og EMPLOYMENT 1994-1999
2000. 180 s. ISBN 87-7487-638-4. Kr. 135,00
- 00:7 Hansen, Hans: Elements of Social Security. A comparison covering: Denmark, Sweden, Finland, Austria, Germany, The Netherlands, Great Britain, Canada. 2000. 121 s.
ISBN 87-7487-639-2
- 00:8 Platz, Merete: Danskere med livserfaring - portrætteret i tal. 136 s.
2000. ISBN 87-7487-641-4. Kr. 100,00.

Social Forskning er instituttets nyhedsblad. Det udkommer fire gange om året og orienterer i en lettilgængelig form om resultaterne af instituttets arbejde. Lejlighedsvis udkommer Social Forskning som udvidet tema-nummer med bidragydere udefra.

Abonnementet er gratis og kan tegnes ved henvendelse til instituttet.

Emneopdelte lister over instituttets publikationer kan ses på instituttets hjemmeside: www.sfi.dk. Hver titel er forsynet med en kort omtale, og der er mulighed for at bestille rapporterne via hjemmesiden.

En fuldstændig liste over instituttets udgivelser kan fås ved henvendelse til Socialforskningsinstituttet tlf. 33 48 09 46, e-mail: library@sfi.dk.

1
2
3
4

